

hírös

HISTÓRIÁK

A KECSKEMÉTI MÉDIACENTRUM HELYTÖRTÉNETI MAGAZINJA

A templomépítő
Czollner Mihályné

Szűgi József
emlékére

Báron László életműve

A Kádár-kocka
múltja és jelene

BRG

Több mint
100 éve a
repülők városa
Kecskemét

Kápolnák
nyomában

154 éves a

KECSKEMÉTI LAPOK

KEDVES OLVASÓINK!

Önök a Hírös Históriák című helytörténeti magazinunk 2022. évi utolsó számát tartják kezükben, amelynek tematikáját – a már megszokott módon – újabb várostörténeti érdekességek színesítik. A hetvenöt oldal terjedelemben most megjelenő magazinunkban nyolc ismert helyi szerző – történészek, levéltárosok, muzeológusok, újságírók – tanulmányai, cikkei olvashatóak, amelyek egytől egyig segítenek Önöknek abban, hogy még mélyebben megismerhessék szűkebb pátriánk, Kecskemét gazdag hely-, illetve kultúrtörténetét.

Az őszi-téli lapszámból kiderül többek között az is, hogy Kecskemét városában már 1913-ban megrendezték azt a nyilvános repülési bemutatót, amelyet az első repülőnapként tartunk nyilván. Méltán mondhatjuk tehát, hogy az 1990 óta városunkban megrendezésre kerülő Nemzetközi Repülőnap és Haditechnikai Bemutató mély kecskeméti „gyökerekkel” rendelkezik.

Bizonyára sokan ismerték Kecskeméten azt a Báron Lászlót, aki a faipar atyjaként nemcsak számtalan kiváló asztalosmestert adott a hírös város számára, hanem magának a bábszínházi világnak, a Círóka Bábszínháznak is szilárd alapot adott, eközben a magyar pedagógus bábmozgalom egyik kiemelkedő alakjává is vált. Báron László életművének bemutatása magazinunk tavaszi számában folytatódik.

Sok-sok legenda és számtalan bizonytalanság is kötődik a kecskeméti társadalom vallási életének teret adó kápolnák történetéhez, amelynek ismertetése vissza-visszatérő eleme a Hírös Históriák tematikájának. Jelen lapszámunkban a levéltári iratok mentén is részletes információkat tudhatunk meg az emblemikus remete, Kókai Benedek tanúságtételéről vagy a már Szabó Kálmánt is foglalkoztató Dellő-tó mellett álló Homoki-kápolna históriájáról.

Egy nagyot ugorva az időben a szocialista kor egy építészeti sajátosságát, az ún. „Kádár-kocka” háztípus történetét, építészeti sajátosságait, a társadalomra gyakorolt hatását ismertetjük meg Önökkel, utalva az egykori „kockaházak” és Kecskemét külvárosának összefonódására, modern kori jelentőségére.

De olvashatnak ezen felül az egykori Mintsek drogéria és az Opera Illatszerbolt történetéről, a fennmaradt bútor sorsáról, amely ma is megtekinthető „időkapszulaként” itt van velünk, de helyet kapott a magazin tematikájában Czollner Mihályné Béni Erzsébet is, akinek a Czollner téri Szent Erzsébet-templomot köszönhetjük.

Lapszámunk elmaradhatatlan közleményei közé tartozik a jeles évfordulókat, neves kecskemétiakat bemutató, Varga Géza által összeállított tematikus rovat is, amely újfent sok érdekességet tartogat a kedves Olvasók számára.

Az eddigiekhez hasonlóan továbbra is várjuk ötleteiket, témajavasataikat és személyes történeteiket, hogy azokon keresztül még részletesebben megismerhessük városunk gazdag történetét.

Szerkesztőségünk minden tagja nevében egészségben, sikerekben gazdag boldog új esztendőt kívánok Önöknek!

Hajagos Csaba
felelős szerkesztő

A KIADVÁNY MEGJELENÉSÉT TÁMOGATTA:

KECSKEMÉT
MEGYEI JOGÚ
VÁROS
ÖNKORMÁNYZATA

TARTALOM

KTV KIEMELŐ

BÁRON LÁSZLÓ (1931–2011) KECSKEMÉTI ÉLETMŰVE I.
„Ami igazán lényeges, az a szemnek láthatatlan” 5

Az első repülőbemutató Kecskeméten 16

KTV PILLANATKÉP

Kecskemét kápolnái a 18. században – levéltáros szemmel 26

KTV TÜKÖR

Telepek és Kádár-kockák
Magánlakás-építés az 1950–1960-as években Kecskeméten 34

A Mintsek drogéria és az Opera Illatszerbolt 42

ÉRTÉKŐRZŐK

Egy templomépítő nagymester – Czollner Mihályné Béni Erzsébet 46

December 1. – A magyar rádiózás napja 58

Kecskeméti krónika, évfordulók, portrék

Zombory Géza Károly életútja – Egy kutatás margójára 60

Szögi József – Európa-szerte is egyedülálló gyűjteményt hozott létre 64

Nádasi Alfonz Tibor – Az „*ignis ardens*”, a „*lángoló tűz*” 66

Láng Ádám János – Az induló magyar világi színjátszás egyik jelentős alakja 68

Kékesi (Banadics) János – Csak a zene szépségét látta 72

Múlt és jelen az évfordulók tükrében 74

Jeles magyarok kecskeméti kötődései 75

Szerzők:

Bezsenyi Ádám
történész
(Kecskeméti Katona József Múzeum)

ifj. Gyergyádesz László
művészettörténész, osztályvezető
(Kecskeméti Katona József Múzeum)

Hajagos Csaba
történész, osztályvezető
(Kecskeméti Katona József Múzeum)

Kenyeres Dénes
hadtörténész
(Honvéd Hagyományörző Egyesület)

Kovács Ágnes
művészettörténész
(Séramóra Sétairada)

Péterné Fehér Mária
nyugalmozott főlevéltáros
(Kecskemét Írott
Örökségéért Alapítvány)

Dr. Tóth Szilárd
levéltáros
(MNL Bács-Kiskun Megyei Levéltára)

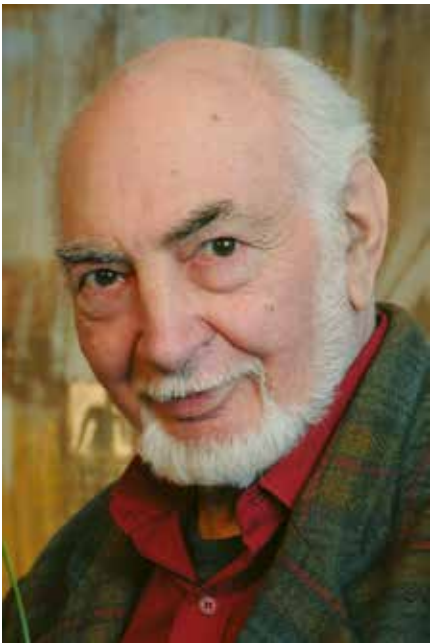
Varga Géza
újságíró
(Hírös Naptár)

BÁRON LÁSZLÓ (1931–2011) KECSKEMÉTI ÉLETMŰVE I.

„AMI IGAZÁN LÉNYEGES, AZ A SZEMNEK LÁTHATATLAN”

„Pátosz és nagyozolás nélkül állíthatom, hogy eszmélésemtől fogva legfontosabb dolog az életemben a művészet”¹ – írta Báron László az egyik önéletrajzában. De aki egyszer is találkozott vele, jól tudja, számára ugyanolyan fontos volt maga az ember is.

Általában gyermekien naivnak minősítik azt az általa is képviselt világfelfogást, mely a szeretet parancsán, más embereken való önzetlen segítségen (anyagi és szellemi téren egyaránt), s a jóért – jelentős részben a művészet eszközeivel – való eltökélt küzdelmen alapult. Mint minden igazán értékes embernek, neki is sokszor kellett csalódnia. Őszinte hitét, alkotni vágyását, s ezzel összefüggésben számtalan tervét sokszor csupán értetlenség kísérte. Aki viszont hagyta a lelkét, gondolatait bármikor is tükröződni az általa teremtett életmű egy-egy momentumában, az egy-egy személyre szabott jelet kapott tőle örökölni. A báróni „típusú” művész a közönségre, a tanítványokra és a művész-társakra tett hatásán keresztül nyilatkozik meg csak a maga teljességében. Művei kapcsán számítt a visszajelzésekre, s az alkotó továbbgondolás számtalan variációs lehetőségére. Báron művészetében, de mindennapi tevékenységében is, a küldetés fogalma mindenekelőtt a közösségi létben nyerhette el valódi értelmét. Amikor *A kis herceget* dolgozta fel látvány- és zeneközpontú bábjáték keretében, Antoine de Saint-Exupéry Rónay György fordította klasszikus regényéből csak egyetlenegy mondat hangzott el: „*jól csak a szívével lát az ember.*” Ami viszont (Báron művészetének tartalmi részére vonatkoztatva) a műben így folytatódik: „*Ami igazán lényeges, az a szemnek láthatatlan. – Ami igazán lényeges, az a szemnek láthatatlan – ismételte a kis herceg, hogy jól az emlékezetébe vesse.*” Báron László maga is sokat ismételtette ezt az örökérvényű „titkot”, s küldetésévé tette láthatóvá tenni a láthatatlant...

Báron László

Báron László 1931. április 22-én született Kecskeméten. „*Apám asztalos-mester volt, anyám háztartásbeli, abból a*

fajtából, amelyik mindig volt dolga. [...] Szülőházam egy városi bérház volt az ún. Don-kanyarban, ahol anyai nagyanyám hentesüzlete működött. A művészet iránti vonzalmat és hajlamomat valószínűleg anyám révén örököltem, lévén, hogy anyai nagyanyámat Csontos Piroskának hívták és valami távoli ágon kapcsolódott a híres színész, Csontos Gyula családjához. Nagyanyámnak sok testvére zenélt, színjátszott, persze csak kedvtelésből. Anyámon ugyan kézzelfoghatóan nem volt tetten érhető egyik művészeti ág művelése sem, de egész életfilozófiája, a dolgok megítélése, a körülötte élő emberekhez való viszonya sokszor mutatott irracionálisitást. A gyerekkorom tulajdonképpen felhőtlenül telt, legalábbis én úgy éltem meg. A négy évvel fiatalabb öcsémmel harmóniában éltem, nem emlékszem komoly összeveszésekre. Mi nem verekedtünk egymással. Amikor iskolás lettem, már a Rendőrfaluban laktunk és pár év múlva megvette apám a Szegedi út 13. számú házat, ahol 70 éves koromig laktam. Elköltöztünk ugyan Kecskemétről, de ezt a házat még máig sem adtam el. Nem tudok elszakadni tőle.”² Visszatekintve későbbi

Családi fotó (1950, jobbról a második Báron László)

HÍRÖS HISTÓRIÁK

A Kecskeméti Média centrum helytörténeti magazinja 20. SZÁM (2022. ŐSZ–TÉL)

ISSN 2498-4957

KIADÓ: Kecskeméti Televízió Nonprofit Kft.

6000 Kecskemét, Szabadság tér 2.

Telefon: +36 76 570 440,

E-mail: info@hiros.hu

FELELŐS KIADÓ: KOZÁK POLETT

ügyvezető-főszerkesztő

FŐSZERKESZTŐ:

KOZÁK POLETT

(kozak.polett@hiros.hu)

FELELŐS SZERKESZTŐ:

HAJAGOS CSABA

(hajagos.csaba@kkjm.hu)

SZERKESZTŐ:

IFJ. GYERGYÁDESZ LÁSZLÓ

(gyergyadesz@gmail.com)

NYOMDAI ELŐKÉSZÍTÉS:

EURO BIOINVEST KFT.

KORREKTOR: VARGA GÉZA

MARKETINGMUNKATÁRS:

PIRÁNSZKINÉ SERES SÁRA

seres.sara@hiros.hu

NYOMDAI MUNKÁK:

LÓCZI ÉS TÁRSA

NYOMDAIPARI KFT.

törekvéseire, meghatározó gyermekkori élménye volt Kerekes Bácsi mutatópálcás színháza. „Kerekes Bácsi tanító volt és vasárnaponként vetített gyerekek számára különböző mesetörténeteket és közben hosszú pálcával mutogatott és mesélt hozzá. 10 fillér volt a belépő. Volt egy piros kis táskám, abba anyám bekészített egy-két kiflit és vagy ő, vagy a szomszéd néni bekísért Kerekes Bácsi színházába.”³

A polgári után Budapestre, az ún. Felsőipari Iskolába, faipari szakra került. „Ez az iskola művészi ambícióim kiteljesedése szempontjából meghatározó volt. Kitűnő rajztanárainnak⁴ köszönhetően világossá vált előttem a képzőművészethez való kötődésem.” Kecskemétre visszatérve eleinte egy ipari üzemben helyezkedett el, de „minden szabadidőmben rajoltam, festettem és az akkor Kecskeméten élő festőkkel teremtettem kapcsolatot. Így ismerkedtem meg Harcsi Istvánnal, Kiss Zoltánnal, Bozsó Jánossal, Faluhelyi Józseffel, Mátis Kálmánnal, Imre Gáborral”.⁵ Rajzi tanulmányainak fő színhelye Mátis Kálmán szabadiskolája volt, ahol a Révész Imre-tanítványok közé tartozó mester a Kecskeméti Művésztelepnek az Országos Magyar Királyi Képzőművészeti Főiskolához kötődő második korszakának hagyományait vitte tovább.

Alkotói pályájának indulását jelentős mértékben meghatározta a Remsey családdal (közelebbről Andrással és édesapjával, Remsey Jenő költő, drámaíró és festőművésszel) való kapcsolata, ahol a gödöllői művésztelephez kötődő

Csapatkép A könnyű ember című előadás díszlete előtt (1972/1973, balról az első sorban: Báron László, Illésné Szűcs Katalin, Balláné Juhász Klára, Csértő Aranka; a hátsó sorban: Szalai Imréné Aliz, [id.] Gyergyódesz László, Kávainé Márton Anikó)

életfilozófia, képzőművészeti világ mellett a bábjátékkal is megismerkedhetett. „1952-ben Gödöllőn, a Remsey család műtermében láttam először bábéledést és megtörtént velem a csoda. A művészet e területét eddig nem ismertem, de szinte azonnal beleszerettem. Gyermekkoromból voltak nagyon halvány emlékek tárgymozgatásról, mint például csizmaszárhoz kötött zsinagon táncoltatott gomb, vagy hasbeszélő által mozgatott figura, de ezek időközben teljesen kitöröltek. Huszonegy évesen, a művészetre, a látványra igen fogékony időszakomban óriási felfedezés

volt a báb és a bábjáték adta látvány.”⁶ Az említett időszakban, 1947–1953 között Remsey Jenő és három fia (köztük a még nem említett Iván és Gábor) a Gödöllői Erdőhivatal színháztermében játszottak, azonban szemben a zsákbábokra építő magyar hagyományokkal „A család marionett figurákkal játszott bábdarabokat, készített remek, képzőművészeti is igen értékes bábfigurákat.”⁷

Kecskeméten hamarosan munkahelyet váltott, s szakrajzot és szakismeretet kezdett tanítani a kecskeméti Iparitanuló Iskolában, ahol a gödöllői élmények hatására bábszakkört is indított. Eleinte csak bábokat készített az asztalosokkal, varrónőkkel, fodrászokkal, de később már darabokat is bemutatott az iskolai ünnepélyeken. „Remsey András által tervezett marionett-családra írtunk szöveget. A szövegek az életből elcsúszott pillanatokat, történeteket rögzítették. Főleg a szülők távollétében otthon rosszkedű gyerekek tetteiről szóltak. A legsikeresebb darab ebből az időből a Tüzesnyelvű banya volt...”⁸

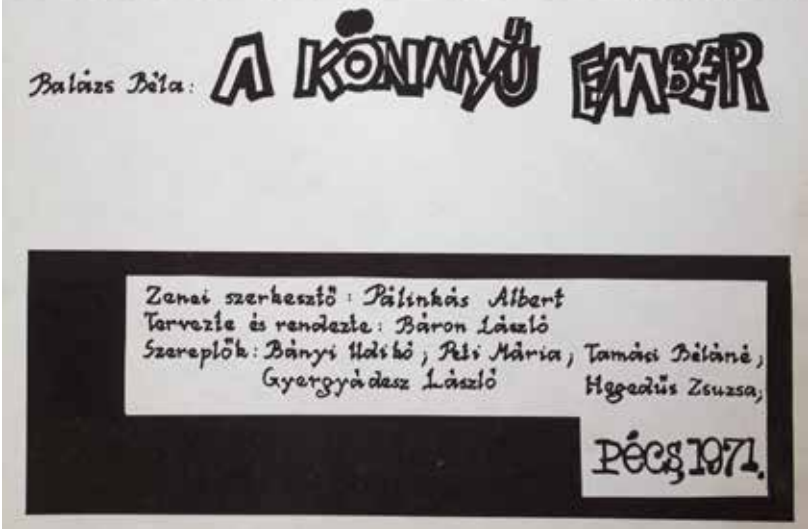
Bár több mindennel is foglalkozott szülővárosában, 1957-től 1986-ig a bábkészítés, a bábjátás és a rendezés a fő szenvedélye. „A bábművészet összetett művészet, az irodalmat a mozgást, a zenét és a képzőművészetet is magában foglalja. Ezért hatott rám olyan erővel, hogy ebből a szerelemből több évtizedes kapcsolat lett.”⁹ A bábszakkört 1960-ban a Kecskeméti Városi Művelődési Ház fogadta be, majd 1964–1970 között épületet is kaptak

a Katona József tér sarkán, amelyet tanítványai saját maguk alakítottak át bábjátékházra alkalmas színházzá (Kecskeméti Gyermekszínház). Ek-kortájt csatlakoztak a kecskeméti Kodály Iskola növendékei és – dr. Bakkay Tiborné tanszékvezető révén – az Óvónőképző Intézet volt hallgatói is. Sőt a társulat ekkor (1964 őszén) kapta a nevét is a jól ismert gyermekmondóka („Ciróka-maróka, mit főztél Katóka”) után. Báron László egészen 1986-ig volt az általa alapított Ciróka Bábegyüttes művészeti vezetője. Számos sikert ért el kreatív ötleteivel, másokat is megtermékenyítő újításaival (az elsők között alkalmazott például a színpadon színészeket és bábokat együttesen), s jó érzékkel válogatta össze a munkatársait is. Első átütő sikerük az 1966-os pécsi II. Országos Bábjátékos Napokon volt, ahol megosztott I. díjat kaptak a kínai Li Hszing-Tao *A krétakör* című – Buda Ferenc költő által dramatizált – művét feldolgozó darabjukért. Különösen invenciózusak voltak a művész által tervezett, s csupán síkban mozgatott, úgynevezett wayang botbábok, melyek arcát a kifejezésre kiemelt hangsúlyt fektető stilizálás jellegzetesen báróni módszere formálta, és megjelentek rajtuk a magyar népművészet motívumai is. De Báron tisztában volt az anyaghasználat tartalmi vonatkozásaival, modusaival is: „A szenvedéseit szótlanul tűrő fiatal anya gyöngéden munkált hárs, a bölcs főbíró vaskos, kemény tölgy, a köznép érdesen meleg diófa, a porkolábok karja hóhérvastól.”¹⁰ A későbbiekben még számtalan remekmű (*Óvodás játékok; Brémai muzsikások; A kis herceg; A világ teremtése; Jelentés egy sosem volt cirkuszról; Szemölcs a koponyán* stb.) született, melyek mindegyike a műfaj hazai történetének fontos mérföldkövei. Báron László ugyanis azon kevesek egyike volt, akik mertek bátran kísérletezni, újítani, így nem véletlenül tekinthetjük őt a magyar bábművészet egyik legnagyobb hatású, másokat is megtermékenyítő, inspiráló szereplőjének. Nem véletlenül kapta meg 1979-ben a Blattner-díjat, melyet Pécsen vehetett át a magyar bábművészet fejlesztéséért, akkor már nemzetközi híré mestereként. Több fesztiválon, UNIMA (a bábjátékosok világszervezete) kongresszusán, vendégszereplések alkalmából külföldön (USA, Japán, Franciaország, NDK) is bizonyíthatott, így ennek eredményeként például 1982-ben a franciaországi Mayet-de-Montaigne-ben rendezett az UNIMA Fesztiválon nagydíjat nyertek *A kis herceggel*.¹¹

Mindeközben 1971-ben elvégezte az Egri Tanárképző Főiskolát, ahol Blaskó János volt rá a legnagyobb hatással a tanárai közül, majd ugyanabban az évben a Kecskeméti Óvónőképző Intézet (később Tanítóképző Főiskola) munkatársa lett, egészen 1991-es nyugdíjazásáig. Dr. Krajcssovski József igazgató megbízásából, a rajz tanszék tagjaként, önálló tantárgyként taníthatta a bábjátást (a végzős óvónők közül sokan ún. C kategóriás

Bábertv A könnyű ember című előadáshoz (1973)

A könnyű ember című bábéledés pécsi plakátja (1971)

Bábfigurák a Fehér Anna balladája című előadáshoz (1972)

bábszakkörvezetői vizsgát is tettek), amihez oktatásra alkalmas eszköztárat készített a kollégáival, egy termet színházteremmé alakítottak, továbbá részt vett a bábjátás oktatásához szükséges tankönyvi háttér megteremtésében is.

1986. augusztus elsejétől végre hivatalossá vált a Círóka Bábszínház, s ekkor, az amatőr időszak végeztével Báron László átadta az irányítást a tanítványai, a nálánál fiatalabbak, így először Kovács Géza kezébe. Mindez azonban nem okozott törést az alkotói pályán, hiszen bár mintegy harminc éven át a bábművészet volt a vezérmotívum, Báron László jóval összetettebb, műfajokat párhuzamosan művelő, sőt azokat legtöbbször merészen összefonó Gesamtkunstwerk személyiség, művész egyéniség volt. „Képzőművészeti vénám hatott a bábjátékunkra és a bábművészet hatott festői munkásságomra. Ez a kapcsolat igen termékenynek bizonyult és meghatározta további képzőművészeti tevékenységem.” Különösen a hatvanas években volt kimeríthetetlen az energiája. Mint Kecskemét művészeti életének egyik lelkes szervezője, 1962-ben, együttműködve a kecskeméti Alkotóházzal, létrehozta például a Művész Klubot. Ennek 1967-es megszűntéig

Bábterv A kis herceghez (1980-as évek eleje)

számos kiállítást rendeztek, továbbá különböző művészettel kapcsolatos előadásoknak és baráti beszélgetéseknek is helyet adott. „Szándékaink szerint a budapesti Fészek Klubhoz hasonló funkciójú helynek szántuk. Eljártak ide színészek, írók és persze a Művésztelep mindenkori lakói. Ekkor ismerkedtem meg Szabó Ákossal és feleségével, illetve Bartha Lajos bácsival. Melocco Miklós is el-ellátogatott a Klubba. Sajnos pár év után útban volt a politikának és megszüntették.”¹² A legnagyobb esemény Kassák Lajos tárlata volt: „Bár betegsége miatt már személyesen nem tudott lejönni, a művei igen nagy hatással voltak a kiállítást meglekintőkre, így természetesen rám is. Inspirált a nonfiguratív irányzat körülférésára.”¹³ A többi 20. századi izmussal is így tett: „Nem kerültem ki őket, kipróbáltam mélységüket, lélekemelő magasságukat. Felvillant előttem né-

Bábfigura a Fehér Anna balladája című előadáshoz (1972)

Alul, középen Báron László 120 cm magas, befejezetlen plasztikája, A homok megkötése (Üzenet, 1962–1965, hegesztett acél, zománcozott vörösréz) látható az 1998 tavaszán, a Círopalotában megrendezett, Kortárs magyar zománcművészet című összefoglaló kiállítás első termében Lantos Ferenc, Gyarmathy Tihomér, Bak Imre és mások alkotásaival együtt

hány tévút is, de mindenképpen igyekeztem az előbbre vivő esszenciát kivonni.”¹⁴ Ennek kapcsán érdemes megemlíteni, hogy 1957 és 1962 között közösen bérelt műtermet Imre Gábor szobrászművésszel – a kecskeméti által talán leginkább ismert műve a Barátok temploma előtti Kálvária korpuszának újrafaragása¹⁵ –, aki atyai jó barátként sokat foglalkozott vele, s hatással volt rá a szobrászi indíttatása terén is. „Nem láttuk azonos módon a dolgokat, de inspiráló közeget biztosított a számomra. Abban a műteremben festettem egy pár absztrakt képet (akkor ez izgatott), amivel ő nem tudott azonosulni. Csupattam, öntöttem a festéket a vászonra és figyeltem, hogy hogyan hagyja a nyomát a képen.”¹⁶

Báron a kortárs magyar zománcművészet egyik legkorábbi és legjelentősebb képviselője is volt. Már 1962-ben kísérleteket folytatott a Lampart Zománcipari Művek kecskeméti gyárában más helyi alkotókkal, így Faluhelyi Józseffel és Goór

A homok megkötése (vázlat, 1986, zománcozott vörösréz, a végső változat mérete: 50x80 cm)

Imrével együtt. Itt kiemelkedő szakmai tudású vegyészmérnökök (Szabó Lajos főmérnök és Rendetzy János laborató-

riumvezető) segítették, s használták fel a művészek kísérletezéseinek eredményeit. „Kecskeméten működött egy zománcgyár,

A naparcú ember (1979, zománcozott acél, 50x40 cm, Nemzetközi Zománcművészeti Alkotóműhely)

Sárgány (1979, zománcozott vörösréz, 30x27,5 cm, Nemzetközi Zománcművészeti Alkotóműhely)

Emlék (1983, zománcozott vörösréz, 20x30 cm)

ahol öntöttvas fürdőkádakat készítettek. A gyár vezetői kapcsolatban álltak angol, német szakemberekkel, üzemekkel. A 60-as években nagy megrendeléseik voltak nyugatra. Így merült fel annak az igénye, hogy a kádak ne csak fehérek, hanem színesek legyenek. A kádgár mérnökei és vegyészei kikísérletezték a színes zománcot és felajánlották a Művésztelepen akkor dolgozó művészeknek, hogy próbálják ki a színes zománcokat, mire lehetne még felhasználni. [...] Gondoltam arra is, hogy csinálók tűzzománcból bábfigurát, de nem vált be igazán, mert a fényvisszaverődés miatt nem érvényesült játék közben.”¹⁷ A képzőművészeti kiindulás, alkotói attitűd szemmel láthatóan végig jelen volt Báron zománcos pályafutása alatt, mindamellett az elsők között törekedett a zománc sajátos törvényeinek megértésére, s ennek tudatos alkalmazására. Korai kísérletein a recipiens többnyire acéllemez, ritkábban vörösréz volt. Erre kerülhettek rá például a különféle, a zománc anyagával elvileg rokon applikációk (üveggyapot, üvegszövet), illetve technikai téren pedig festéssel,

Családi bábshízház (1988, zománcozott vörösréz, fa, kő, 112 cm, Nemzetközi Zománcművészeti Alkotóműhely)

Koronás Krisztus (1995, zománcozott vörösréz, bronz, 31x31 cm)

karcolással (sgraffito), rekeszeléssel (drót- és rekeszzománc) próbálkozott a fiatal alkotó. A méreteit tekintve is legjelentősebb Báron-mű ekkor egy négytagú kompozíció, *A homok megkötése* (Üzenet, 1962–1965), ahol először próbálkozott az anyag öntörvényűségének és a képzőművészeti koncepciónak az összeházasításával, azaz esetünkben a hegesztett vasat társított zománcozott vörösrézzel. A befejezetlenül hagyott alkotás egy fontos jóslat formai és ikonográfiai téren a bárni életműben. Egyrészt elkezdett vele egy olyan utat, a zománc szobrászati lehetőségeinek kutatását, melynek fonalát 13-14 évnyi szünet után újra fel tudja majd venni, másrészt pedig tartalmilag Kecskemét névtelen és neves őseitől származó, életet és életteret teremtő egyedisége emelkedik ki. Ennek az ikonográfiai körnek az egyik legtöbbet ábrázolt mozzanata az a hősi, már-már emberfeletti munka, melynek során a kecskeméti nemzedékek sora a szőlőművelés segítségével több száz év alatt megkötötte a termelésre amúgy alkalmatlan futóhomokot. Különösen nagy lendületet adott a városnak, hogy míg a 19. század 2. felében az ország hegyvidéki szőlőállományának jelentős részét elpusztította a filoxéra, addig a homoki fajtákat ez kevésbé érintette. Kecskemét lakosai ezt is kihasználva a külterületeken virágzó szőlő-, gyümölcs- és zöldségkultúrát hoztak létre, amit Móricz Zsigmond a *Hesperidák* kertjéhez hasonlít, s „*Gyümölcs Eldorádó*” címmel írt róla cikket. Németh László pedig egyenesen így fogalmaz: „*Kecskemét a diadalmas belterjesség, a homokból tüzes és illatos minőséget csikaró munka és lelemény jelképe lett a szememben... Amikor Kertmagyarország eszméjét, s nevét a magyar gondolkodásba belevettem, voltaképp Magyarország elkecskemétiesítésére gondoltam.*”¹⁸ Báron büszke lokálpatrióta volt, így nem meglepő, amikor egyes művein szinte mitologikus magasságokba emeli ősei munkáját. A leginkább ez a Kovács Ferenc építésszel közösen 1979-ben, emlékműszerűen megalkotott kaputerven érhető tetten,

Család (1979, zománcozott vörösréz, fa, 79 cm, Nemzetközi Zománcművészeti Alkotóműhely)

Báron László 2006 augusztusában a budafoki zománcgyárban, a VI. Nemzetközi Budafoki Zománcművészeti Workshopon

ahol a makett egyik oldalán a régóta dédelgetett kompozíciót immáron síkban valósította meg.¹⁹ 1986-ban ezt a síkbeli zománcos változatot dolgozta ki nagyobb léptékben a művész A homok megkötésén, melyen a vöröses színű háttér előtt ugyanazt a négy munkafázist láthatjuk, mint a hatvanas évekből készült zománcos megoldott elődjén. A fém zománc és a recipiens fekete alapozásának kettőssével megrajzolt ősök zömök arányai és keretező formái (a lehajló sarlós alak kivételével) a középkori apostolábrázolások egy formájára emlékeztet, amikor azok a menyeyei Jeruzsálem kapuiiban jelennek meg. A dekoratív, pszichológiailag is erős hatással bíró, párhuzamos vonalakkal stilizált, személytelen-né, megfoghatatlanná átvárársolt maszk-arcokkal az eredetmitoszok világát idézve egy magasabb szintre helyezve meséli el örök és általános érvényű mondanivalóját az alkotó. Kompozíciójában, monumentalitásában, a kultikus figurák „*Naparcúságában*”, illetve a szakrális és a profán szerves egyesülésének élményében a leginkább Tóth Menyhért fő műve, a *Parasztok* (1969–1971) lehetett a „mintakép”, melyet azonban joggal tehetünk idézőjelbe a két művész szellemi rokonsága, hasonló gyökerekből táplálkozó világlátása okán. Zárójelben említsünk meg még egy, igaz festészeti feldolgozását is a témakörnek a kilencvenes évekből, a *Filmszakadást*, melynek szociografikus dokumentumfilmekkel rokon világa az aggodás érzetét helyezi előtérbe egy elmúló, immáron egyre kevésbé értett és tisztelt hagyomány iránt.²⁰

Báron László zománcművészeti tevékenységében 1965-től kezdve kisebb szünet következett, majd 1978-tól, immár a kecskeméti Nemzetközi Zománcművészeti Alkotótelepek keretében kezdett el újra zománcozni. Pályafutása nagy részében festett zománcos táblaképekkel foglalkozott, azonban mellettük ekkoriban kezdi a zománcot (festett zománc és aszúrzománc) faszobrászati alkotásokkal társítani. 1979-ben, a nemzetközi gyermekév alkalmából született Báron egyik fő művének tekinthető alkotása,

a *Család*, melyen rá jellemző módon a mitologikus „holdbárka” motívumát egy gyermekrajz inspirálta. A síkban megoldott zománcgrafikával kiegészített faszobrán így használta fel, alkalmazta azokat az elképzeléseket, melyek szerint a gyermeki vizualitás archaikussághordozó. A gyermekrajzok inspirációs lehetőségeinek, olyan értelemben is, mint a jelalkotás ősi folyamatainak újra és újra megvalósuló lenyomatainak a kiaknázása, egész életében foglalkoztatták, amire minden műfajban, technikában találunk jó példákat (Mese, 1970). Báron „zománc-szobrainak” másik kiemelkedő alkotása az 1988-as *Családi bábsház*, melynek talált elemet (esztergált baluszter) is tartalmazó építményéről vidám, a gyermekrajzok világából merítő, mozgatható végtagú emberi és angyali zománczott vörösréz figurák lógnak le. A mozgathatóság, így köztük a megfogható és kivehető fabunkó is, fontos része ennek a láthatóan aktuális politikai-társadalomtörténeti üzenetnek is tartalmazó műnek, melynek megfogalmazása, jelzései, s maga az attitűd is rokon a gyermekversek individualizmusába menekülő kortárs magyar költők (pl. Csanádi Imre, Kormos István, Orbán Ottó) alkotásaival. Ahogy a bábjátékok világa sem csak a gyermekeknek szólt, itt is fellelhetőek a „felnőtt” közönségnek szóló tartalmi rétegek. Az 1982-ben, egymással szoros összefüggésben megalkotott *Arlecchino* és az *Arlecchino szeme* a zománc és a faszobrászat összeházasításának a legizgalmasabb darabjai. Rajtuk egy rendkívül finom és nehéz technika,

Holdbéli csónakos (2004, bronz, zománczott vörösréz, 36x33 cm)

az aszúrzománc jelenik meg, ami már önmagában is szokatlannak tekinthető. De

még inkább ennek az eladdig elsősorban ékszereken használatos technika festett üvegablakokra emlékeztetően nagy mérete. A két mű Báron önvallomásai, önarcképei közé sorolható, bábsházai élményein túl olyan alkotók is inspirálhatták, mint Picaso vagy Antoine Watteau. Mindenképpen meg kell emlékeznünk a *Koronás Krisztus* című alkotásáról is, mely a „kecskeméti iskola” mitologikus vonala (lásd pl. Bozsidár Jonov: *Tollkoszorús Krisztus*, 1986) mellett egy olyan ikonográfiai hagyományhoz is kötődik, melynek legismertebb tagja Dürer híres, Imitatio Christi jegyében született, 1500-as önarcképe.

Báron László igazi 20–21. századi alkotó volt, aki az őt foglalkoztató gondolatok formába öntésekor szívesen kalandozott a különböző műfajok között. Éppen ezért semmiképpen sem tarthatjuk meglepőnek azt, amikor egy-egy ismerős téma Báron bábjátékos oeuvre-jéből felbukkan zománcművészeti alkotásain is. „1966-ban egy nemzetközi bábfesztiválon, Békés-

Báron László terve Rónay György Chartres című verséhez készült bábsházai adaptációjához (1966)

Chartres (2006, zománcozott acél, 80x80 cm)

Chartres-i katedrális II. (2006, zománcozott acél, 80x80 cm)

Chartres-i katedrális I. (2006, zománcozott acél, 40x50 cm)

csabán, Rónay György egy költeményének bábszínházi adaptációját készítettük el: A chartresi katedrális. Azon túl, hogy a csoport tagjai milyen közel kerültek a vershez, a benne levő mondanivalóhoz a munka során, még az a nagy megtiszteltetés is ért bennünket, hogy Rónay György eljött a bemutatóra és őszinte meglepetéssel ismerte el munkánkat. Azt mondta, hogy álmában sem gondolt versének bábszínházi feldolgozására, de az előadás láttán a saját gondolatai köszöntek vissza.”²¹ Majd pontosan négy évtizeddel később, 2006 augusztusában, nagyméretű zománcozott acéllemezeken dolgozta fel Rónay – 1963 májusában írt – Chartres című versét a budafoki zománcgyárban, a VI. Nemzetközi Budafoki Zománcművészeti Workshopon.²²

ifj. Gyergyádesz László

A Harcos angyal közvetlenül az elkészülte után, a budafoki zománcgyár egyik ablakában (2006, zománcozott acél, 80x80 cm)

Jegyzetek:

- ¹ Báron László: Szakmai önéletrajz. Kézirat. Kecskemét, 2001. p. 1.
- ² Báron László: Önéletrajz. Kézirat. Órbottyán, 2011. p. 1.
- ³ A művész szavait idézi: Szentirmai László: Báron László. (Bábjátékos portrékötetek 1.) Sárospatak, 2007. p. 56.
- ⁴ Egy még 1998-ban, számomra elküldött, saját kezűleg írt önéletrajzában meg is nevezi a két tanárt: Pomogáts Béla és Szeiffert János. Ez az anyag volt az egyik forrásom, amikor abban az évben szócikket írtam róla: Kortárs magyar művészeti lexikon I. Főszerk.: Fitz Péter. Budapest, 1999. pp. 177–178.
- ⁵ Báron László: Önéletrajz i.m., p. 1.
- ⁶ Báron László: Bábjátékos életrajzom. Kézirat, 1998 körül. p. 1.
- ⁷ Báron László: Önéletrajz i.m., p. 1.; A témáról lásd pl.: Magyar Színháztörténet III. 1920–1949. Főszerk.: Bécsy Tamás és Székely György. Budapest, 2005; Wehner Tibor: Egy kallódó életmű feltárása. Remsey Iván festészete és bábművészete. In: Magyar Iparművészet, 2006/2. p. 45.
- ⁸ Báron László: Bábjátékos életrajzom i.m., p. 1.
- ⁹ Báron László: Önéletrajz i.m., p. 1.

- ¹⁰ Szentirmai László i.m., p. 21.
- ¹¹ A témáról lásd még: Fekete Anetta: Amatőr együttestől a hivatásossá válásig. A Círóka művészi útja Báron László vezetésével. In: Art Limes, 2007/4. pp. 56–59.
- ¹² Báron László: Önéletrajz i.m., p. 1. Igaz, más helyen a klub megszűnése kapcsán anyagi természetű okokat említ, de valószínűsíthetően mind a két állítása megállja a helyét. A Magyar Alkotóművészek Országos Egyesületébe való jelentkezésekor összeállított szakmai önéletrajz. Kecskemét, 1994. p. 1.
- ¹³ MAOE-önéletrajz i.m., p. 1.
- ¹⁴ Báron László festőművész kiállítása. Erdei Ferenc Művelődési Központ, Kecskemét, 1999. október 28. – november 10. Katalógus. Szerk.: Gyergyádesz László. Kecskemét, 1999. p. 1.
- ¹⁵ Lásd róla: ifj. Gyergyádesz László: Perlrott Csaba Vilmos: Kálvária. In: Hírös História, 3. szám (2017. nyár), pp. 47–49.
- ¹⁶ A művész szavait idézi: Szentirmai László i.m., pp. 56–57.
- ¹⁷ A művész szavait idézi: Szentirmai László i.m., pp. 63–64.
- ¹⁸ Mórócz Zsigmond és Németh László írásait közli: Heltai Nándor: Kincses Kecskemét. Városháza kiadó. Kecskemét, 2005. pp. 133–141.
- ¹⁹ Már nem volt módunk ugyan rákérdezni, de lehetséges, hogy a kisméretű, síkbeli ábrázolás valójában egy plasztikai csoport jelzésként van csupán jelen. A makett adatait és reprodukcióját lásd: Zománcművészeti Alkotótételek Kecskemét, 1979. július 3. – augusztus 12. Szerk.: Sümegi György. Kecskemét, 1980. pp. 26–27.
- ²⁰ A képet lásd: Báron László festőművész kiállítása i.m., p. 11.
- ²¹ Báron László: Tárlatvezetés elé. In: Szentirmai László i.m., p. 10. (Eredetileg a Zsákomban a bábművészeti Alkotótételek kiállításán rendezett tárlat megnyitóján hangzott el Sárospatakon, 2002. július 2-án.)
- ²² Egészen 2009-ig a szimpóziumok rendszeres résztvevője volt, melyekről lásd például: ifj. Gyergyádesz László: Zománc-gyár-ipar-képző-művészet. A budafoki zománcgyári szimpóziumokról a Tűzzománcművészek Magyar Társasága kiállítása ürügyén. In: Magyar Iparművészet, 2011/1. pp. 25–28.

AZ ELSŐ REPÜLŐBEMUTATÓ

Kecskeméten

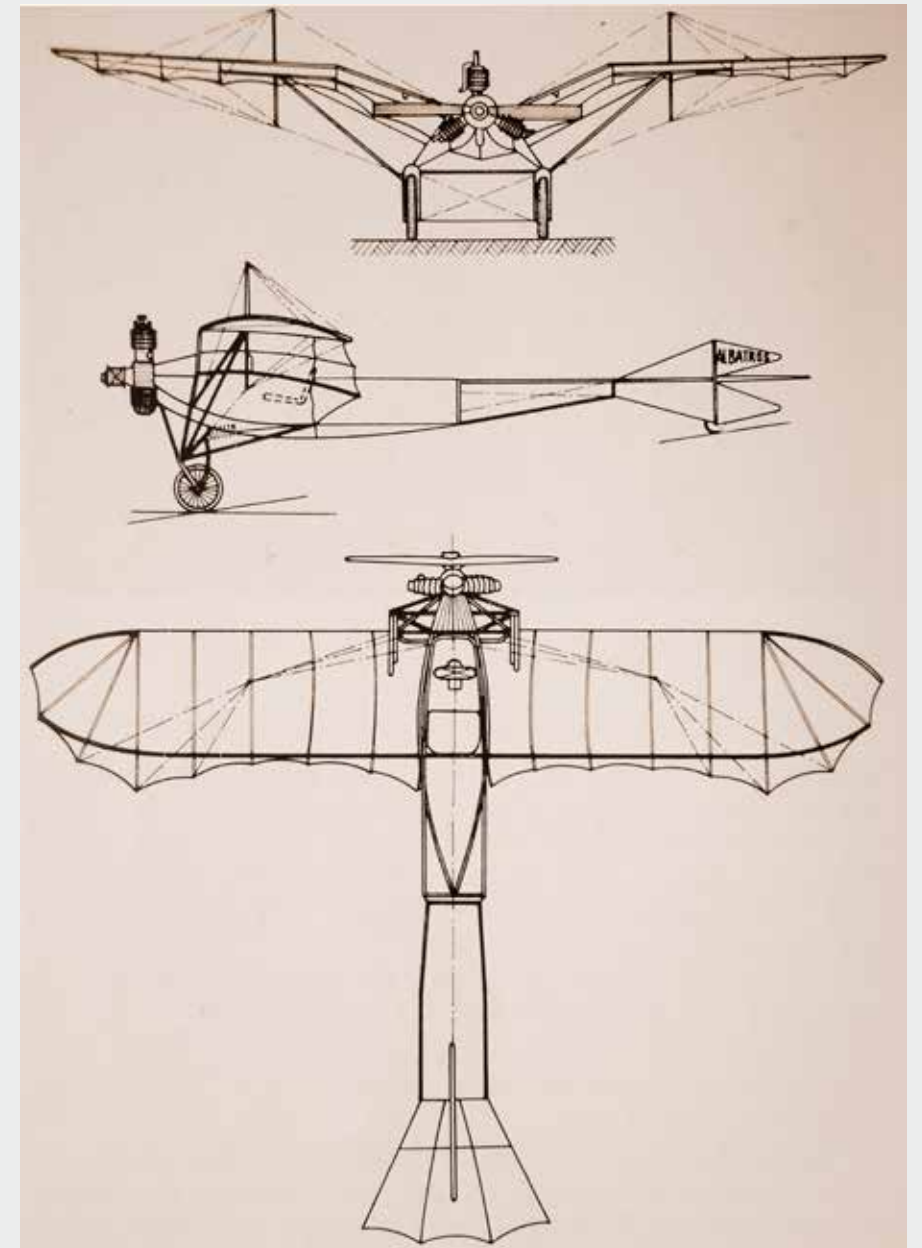
Az elmúlt több mint száz évben nagyon sok repülőnapot, haditechnikai kiállítást szerveztek és rendeztek a híres város ideiglenes vagy kiépített repülőterén. Az ilyen események mindig nagyon sok érdeklődőt és látogatót vonzottak a nyomási mezőre, a széktői rétre, később pedig a békéscsabai műút mellett kiépített repülőbázisra. A repülőnapok közül kiemelkedik az 1913-as, ugyanis akkor rendeztek Kecskeméten először repülőbemutatót. Az Albatrosz típusú gépmadár megtörte a szűz kecskeméti levegőt. A látogatók gyönyörűségére igazi repülőgép szállt Kecskemét város felett!

A repülésről általánosságban

A repülés lényegében nem más, mint a levegő végtelen birodalmának meghódítása. Ennek eszközei pedig az ember alkotta légi járművek. A halandó a repülőgépen keletkező felhajtóerő révén tud a levegőbe emelkedni. Repülni csupán a levegővel töltött légtérben lehetséges. A sárgolyón élő ember évezredek óta álmodozik, gondolkodik és fáradozik azon, hogy a levegő végtelenjét uralhassa. Ezeket a törekvéseket és kísérleteket, az egyre jobb, korszerűbb technikai megoldások állandó

fejlődését foglalja össze a repülés története.

A vállalkozó szellemű egyének a világ több táján már a XVIII. és a XIX. században is kísérleteztek a repülés megvalósításával. Kezdetleges masináikkal, fura tákolmányaikkal próbálkoztak meghódítani a levegő végtelen óceánját. Egyik gépet a másik után tervezték és építették. Bekövetkezett kudarcaik nem szegték a kedvüket. Mindig újra tudták kezdeni, ha életben maradtak, a kísérletezéseket és a fejlesztéseket. Volt olyan feltaláló, akinek minden pénze, összes vagyona ráment a gépek építésére. Az úttörők tiszteletre méltó próbálkozásai után, a XX. század elejére az aviatika

Albatrosz III típusú gép háromnézeti rajza

jelentős sikereket ért el, amelyek a motoros repülés létrejöttéhez vezettek. A repülés gyakorlati kifejlesztése a XX. század legnagyobb vívmányai közé tartozik, ugyanis azok a kezdeti lépé-

sek teremtették meg az utat a világűr meghódításához.

Hazánkban az első repülőteret 1908-ban dr. Kutassy Ágoston (1879–1932) kezdte öntevékenyen berendezni Budapesten, a

Dobos Istvánnak átadják a koszarút

Rákosmezőn. 1909-ben Franciaországban tanult meg repülni Farman típusú géppel. Az ő munkássága révén lett a magyar aviatikusok első otthona Rákosmező. Kutassyt elsőként a magyarok közül pilótavizsgát 1910 decemberében Farman III típusú monoplánnal. Így ő kapta meg az 1. számú pilótaigazolványt. Adorján János volt az első magyar, aki a motorral felszerelt „Libelle” típusú repülőgéppel 1910. január 10-én Rákosmezőn a levegőbe emelkedett. Csermely Károly volt az első magyar pilóta, aki utast vitt magával a rákosmezei aviatikusok közül 1910 májusában. A katonai pilóták közül Petrőczy István százados tett elsőként minősített vizsgát Wiener Neustadtban Wright típusú géppel.

A repülés népszerűsítése Magyarországon

A XX. század első évtizedében – a repülés propagálása céljából és a nagyközönség kíváncsiságának kielégítésére – a világ több fővárosában (Párizs, London, Berlin, Bécs) szerveztek nagy sikerű repülőnapot és haditechnikai kiállítást. A magyar főváros sem akart lemaradni a népszerűsítésben, ugyanis 1909 elején meghívták Budapestre a kiváló francia repülőgép-tervező mérnököt, Louis Blériot-t (1872–1936), aki pilótaként is bemutatkozott hazánkban. Az általa tervezett Blériot IX-cel 1909. július 25-én elsőként repülte át a La Manche csatornát.

Blériot mérnök 1909. október 15-én érkezett Budapestre. Másnap kiállította a repülőgépét a Vigadó nagytermében. Őriási volt az érdeklődés a technikai csoda iránt. Október 17-én tartott repülőbemutatót a kispesti lovassági gyakorlótéren. A francia pilóta mintegy 200 ezer fős tömeg és József főherceg, tábornagy előtt mutatta be, hogy mit tud a levegőben a monoplán. A repülőgép hossza 7,65 m, fesztávja 8,2 m, felszálló tömege 210 kg, a legnagyobb sebessége pedig 70 km/óra.

A Budapesten bemutatott Blériot XI típusú, 24 lóerős, 3 hengeres Anzani motorral felszerelt gép könnyedén és biztonságosan emelkedett a levegőbe. A közönség fölé kanyarodott. A nagyérdemű ámulva figyelte a látványos fordulókat. Még kétszer szállt fel Blériot. A francia repülő a budapesti légi bemutatóért 40 ezer korona fellépti díjat kapott. Valamennyi magyarországi lap első oldalán méltatta a repülési szenzációt. Ez a repülőbemutató és kiállítás döntő hatást gyakorolt a magyar aviatika fejlődésére. Ezután még többen kezdtek el foglalkozni repülőgép-építéssel és kísérletezéssel. A magyar fiatalok figyelme fokozatosan a repülés felé irányult. A hadsereg felső vezetésének az érdeklődését is felkeltette a repülésben rejlő lehetőség.

Ezután a Magyar Királyság több városában és nagyobb településén szerveztek repülőbemutatót. Blériot sikerén felbuzdulva a budapesti Rákosmezőn 1910. június 5–15. között nemzetközi repülőversenyt rendeztek, amelyen már több hazai aviatikus is jól szerepelt. Frey Alfréd, Székely

Tábori pilótajelvény, 1913

Tábori repülőmegfigyelő-jelvény, 1917

Pilotajelvény, 1913

Pilotajelvény, 1914

Mihály, Adorján János és Horváth Ernő gépei díjat is nyertek.

Ezt követően hazánkban minden évben több alkalommal is szerveztek nemzetközi repülőversenyeket különböző útvonalakon és több kategóriában. Igyekeztek minél nagyobb tömeget kicsalogatni a versenyekre, ezzel is növelni a bevételeket. A befolyt összegeket pedig a repülés népszerűsítésére fordították.

1911. október 15-én Miskolcon szerveztek repülőbemutatót. Novemberben Miskolc–Szentés–Békéscsaba közt távrepülés zajlott. 1912-ben Aradon, Nagyvárkonyon, Gyulán mutatkoztak be a magyar repülőgépek különböző típusú gépekkel. Mindenütt hatalmas volt az érdeklődés. A következő évben Nagyszalontán, Orosházán csodálhatták meg a repülést. Dobos István a Felvidék lakosságát hódította meg repülésével.

Az ilyen repülőbemutatókon Kvasz András, Horváth Ernő, Prodam Guidó, Székely Mihály, Lányi Antal, Wittmann Viktor, Zsélyi Aladár és mások tartottak általában bemutatókat. Több vidéki város példáján felbuzdulva Kecskemét város vezetése is érdeklődést mutatott az aviatika iránt. Ezért – egyeztetve a Honvédelmi Minisztériummal – meghívta Dobos István pilótát 1913 elején, hogy látogasson el a híros városba, a tervezett repülőnapra.

Az első kecskeméti repülőnap előzetes hírei

Hazay Samu (1851–1942) altábornagy, honvédelmi miniszter 1913 márciusában Kecskemétre látogatott a közelgő repülőnap alkalmából. A nyomási rétet szemlélte meg az illetékes szervekkel közösen. A helyi sajtó is szenzációként tálalta az olvasóközönség részére a közelgő eseményt. A Kecskeméti Ujság 1913. április

5-én tudatta: „Repülőnap Kecskeméten április hó 6-án, vasárnap du. 3 órakor a Kőrösi úti nyomáson látványos felszállást hajt végre Dobos István pilóta Svachulay Sándor acélcső monoplánján. A felszállást szeles időben is megtartjuk. A program főbb pontja az 1000 m-es magasság megkísérlése. Helyárak: páholy 4 személyre 20 Korona, starthelyen 3 Korona, ülőhely 2 Korona, állóhely pedig 60 fillér. Büféről és zenéről gondoskodva lesz.”

A Kecskeméti Lapok is április 5-én közölte olvasóival többek közt: „Dobos István, aki a napokban, Budapesten tette le a pilótavizsgát, Svachulay Sándor által konstruált (tervezett) repülőgéppel fog felszállásokat végezni. A rendőr-főkapitányság tegnap megadta az engedélyt a repülésre. A helyszíni szemlét is megtartották, mely minden tekintetben alkalmas térségnek bizonyult.

Dobos István pilóta, a gép tervezőjével már április 4-én megérkeztek Kecskemétre, a Beretvás szállóban szálltak meg. A rendezőség a

Repülésért odaítélt érem elő- és hátoldala

Repülőzslázs parolija, 1914

A budapesti repülőnap emlékérmé 1910-ból

Blériot budapesti repülésére készült emlékjelvények

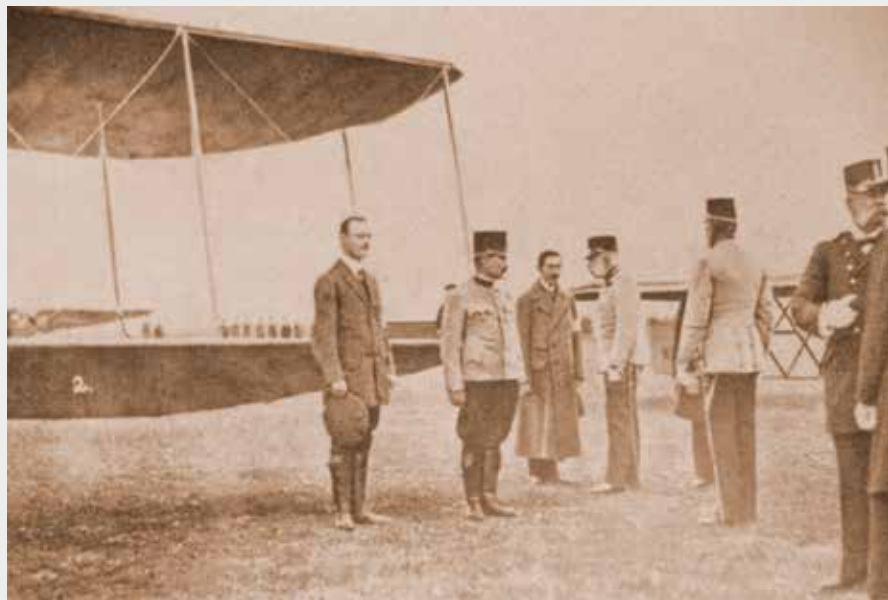
Repülőcsapatok fegyvernemi jelzése

Adorján János pilóta, 1912

Horváth Ernő és Prodám Guidó egy repülőgépnél

I. Ferenc József császár szemlét tart a repülőknél, 1913

az alig hatméteres Colibri típusú géppel a nemzetközi kategóriában győzött Rákosmezőn. Még a Nagy Háború kitörése előtt Prodám Guidó kétüléses hadigépén végzett sikeres repüléseket, és nemzeti magassági rekordokat állított fel.

Az I. világháború kitörésekor jelentkezett frontszolgálatra. A balkáni harctéren került bevetésre a 6. repülőszázad kötelékében, ahol felderítő repüléseket végzett. Háborús élményeit Repülőgéppel a fronton címmel 1916-ban adta ki az Athenaeum Kiadó. A légierőnek viszont nagyobb szüksége volt a hátszágban Dobos szakmai tudására. Ezért 1916-ban a Repülőgépgyár Rt.-hez vezényelték be-repülőpilótának és átvevőnek Albertfalvára. A világháború végéig több száz gépet repült be és vett át a hadsereg részére.

1919-ben Dobos tiszthelyettes szállította Szamuely Tibor népbiztost

hatóságokkal mindent el fog követni, hogy a nagyszabású repülést minél élvezetesebbé tegye. A program legérdekesebb része természetesen az ezerméteres magasság elérése lesz, amelyet a fiatal pilóta általa már elért 700 m-es magasságot akarja túlszárnyalni.”

Az első kecskeméti repülőnap szereplői és a monoplán

Dobos István (1893–1937) repülőgép-építő és pilóta. A repülőbemutatókon és versenyeken kiemelkedő nemzetközi teljesítményeket ért el. 1910-ben került Rákosmezőre, ott találkozott a repülés „nagy öregjeivel.” 1911-ben csatlakozott Svachulay Sándorhoz repülőgép-veze-

tőnek. Rövidesen elszakítottatta a Svachulay tervezte gépek vezetésének technikáját. Több évben országos körúton mutatta be a tervező konstruálta masinákat a közönségnek. A rendkívül tehetséges és mechanikai ismeretekkel megáldott Dobos István sikeres bemutatóival országos hírnévre tett szert.

A kezdetleges motorral felszerelt gépével sok kényszerleszállása volt. Előfordult, hogy a fák tetején vagy a Balaton felszínén landolt. A korabeli sajtó az ilyen eseteket színes riportokban tálalta olvasóinak. 1913-ban

Zsélyi Aladár repülőgépe

Az Albatrosz a levegőben, 1913

repülőgéppel a Kárpátokon át Ukrajnába. Az 1100 km-es távot balesetmentesen hajtotta végre. Az 1920-as évek elejétől mint repülőoktató szolgált a Magyar Aero Szövetségnél. Részt vett a fiatalok képzésében. 1937. július 1-jén egy új repülőgép berepülése során Mátyásföldön lezuhant, a sebesülésébe belehalt. Országos gyász mellett szülőföldjén, Újkígyóson temették el.

Svachulay Sándor (1875–1954) lakatosmester, a magyar repülés hőskorának kiemelkedő személye. Külföldön szerzett tapasztalatait idehaza kamatoztatta. A Kassán született konstruktőr Budapesten elvégezte még a technológia szakot is. Több repülőgépmodellt szerkesztett. 1907-ben viszont könnyű acélcsőből építette első jelentős repülőszerkezetét, igaz, akkor még motor nélkül. Ezt a típust mecénások segítségével bemutatta Münchenben, Bécsújhelyen és más külföldi városokban. Elkészítette a Colibri I és az Albatrosz I jelű monoplánjait. Ezek iránt viszont már a Császári és Királyi Hadsereg vezetése is érdeklődést mutatott. Ezekből a típusokból 4-4 db-ot épített. Az első világháború idején Albertfalván volt művezető a Repülőgépgyárban. Utána folytatta a lakatosmesterségét. Az 1930-as években több vitorlázógépet is tervezett. Sajnos élete utolsó éveit raktárrosként tengette.

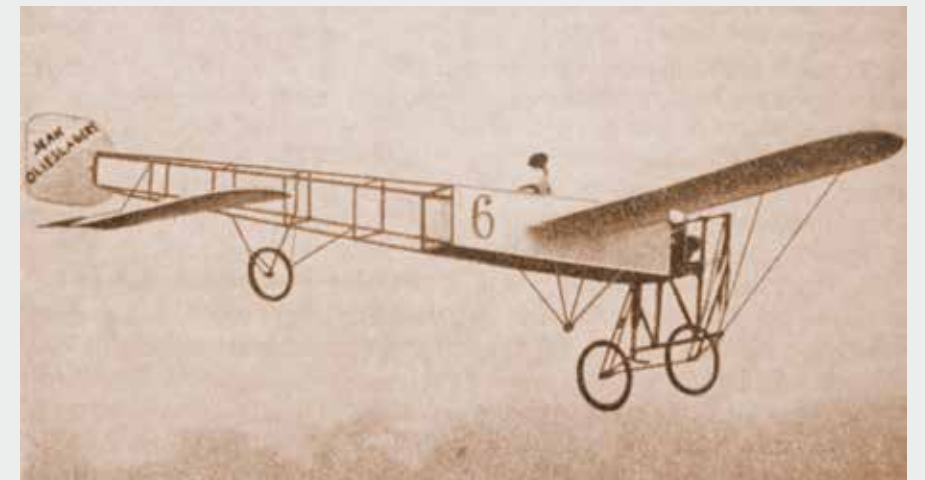
Svachulay Albatrosz típusú repülőgépe

Ezt a típust már több modell készítése után építette meg Svachulay Sándor konstruktőr. A repülőgép váza teljesen könnyű acélcsőből készült. A csónaktestben lévő pilótaülés mögött helyezte el a 25 lóerős Anzani típusú motort, amely a szárnyak fölé épített két tolólégcsavart lánchajtással forgatta. A szárnyszerkezet formája egyéni módon lett kialakítva: jellemzően közepén az erős V alakú törés és a két végén alkalmazott vízszintes felületek láthatóak.

Az Albatrosz III típus fontosabb adatai:

Fesztáv: 9 m, hossza: 7,5 m, magassága: 3,2 m, súlya üresen: 170 kg, terheléssel: 300 kg, sebessége: 90 km/óra , hatótávolsága: 280 km.

Ez a sirálysárnynak nevezett forma nagy stabilitást adott a gépnek. A szárnyvégeket elcsavaró csűrőkormány-szerkezettel látták el. A szárnyakban acélcsövek voltak, külső huzalmerevítőkkal épült. A borítóvásznat közvetlenül a vázhoz varrták, csak ezután kenték be híg gumioldattal. Így a vásznazása kifeszült és feszes maradt. Néhány év múlva a motort áttették a gép orr-részébe, a futóművét pedig megerősítették. Nagyon mozgékony gép volt.

Blériot egyik repülőgépe 1909-ben

Louis Blériot
repülőgéptervező-mérnök

Csász József,
a Kecskeméti Ipartestület jegyzője

Dobos István szakaszvezető
mint tábori pilóta

Dobos István pilóta
az Albatrosz kormányánál

Zsilyi Aladár 1914-ben

Kvasz András
repülőgép-vezető

Petráczy István százados
1915-ben

Dobos István javaslatára a konstruktőr még több módosítást is végrehajtott az Albatroszon. Karcsú törzset konstruáltak. A motort kicserélték az erősebb, 35 lóerős Y Ansani típusú háromhengeres, léghűtésesre, amelynek hengerei már 120 fokos elosztással készültek. A csűrőszervezetet leszerelték a masináról. Ezután a magassági kormány enyhe meghúzására éles bedöntéssel a repülőgép spirálozni kezdett. Így mutatkozott meg igazán a típus kiváló stabilitása és Dobos pilóta rendkívüli tehetsége, aki a magassági és az oldalkormány harmóniájával már akkor is mesterien, nagy gyakorlottsággal vezette gépét, amikor a többi kezdő repülő még csak az egyes kormányok egyedi hatását tanulmányozta.

akarja érní az 1000 m-es magasságot, amí a holnapi repülés fő attrakciója lesz. Dobos már városunkban van, s holnap reggel ide érkezik Svachulay Sándor is, a repülőgép konstruktőre. Igazán élvezetes látványban lesz tehát része Kecskemét közönségének."

A sajtó és a városban kihelyezett plakátok hatására már napokkal a bemutató előtt óriási érdeklődés és várakozás lett úrrá az embereken. Érthető, hogy több ezer ember nagyon várta az esemény kezdetét. Mindenki a technikai csodára és a repülésre volt kíváncsi. A repülés előtti napokon és április 6-án, vasárnap, a bemutató első napján, óriási izgalom uralkodott a híros város lakosságán. A halandó

számára szinte hihetetlennek tűnt, hogy az ember alkotta eszköz, amely nehezebb a levegőnél, képes lesz majd elhagyni a Föld felszínét. Pedig ez a csoda hamarosan megvalósult itt az „aranyhomokon” is.

A helyi sajtó a repülés előtt így találta a közelgő szenzációs eseményt: „Már gondolatnak is nagyszerű, hogy az ember, mint a madár röpköd a levegőben, a nagy semmiségben, miközben kiszabadítja magát a föld lenyűgöző vonzerejéből, versenyre kel hegy-völgy felett repülő madárral és rohanó szélvésszel. S ha ezt a valóságban is látjuk, akkor valami kábitó, az emberi ész és a tudomány mindeneket meghódító hatalmának fölséges érzése fogja el egész valónkat...”

Valóban igaza volt a tollforgatónak! Hiszen a repülni tudás kérdése nagyon régóta foglalkoztatta a sárgolyón élőket. Kicsit mindig irigykedve tekintettek a felhők magasságában tovarepülő égi madarakra. Sok-sok idő telt el, amíg a primitív szerkezetű eszközökkel, a kezdetleges építésű szárnyas tákolmányokkal az első halandó felemelkedett a Föld felszínéről a levegőbe. A szárnyak segítségével történő repülést igazából a technikai haladás tette lehetővé, amikor a különböző típusú benzinmotorokat beépítették ezekbe a kezdetleges repülőeszközökbe. Így már teljesen érthető, hogy Kecskemét város közönsége miért volt annyira kíváncsi a légtérben első alkalommal rendezett repülőbemutatóra.

Albatrosz Kecskemét légtérében

A nyomási réten rendezett repülőnapon mintegy 7-8000 ember vett részt, más adat szerint talán 14 ezren tolongtak, hogy minél közelebbről láthassák a szenzációnak minősülő repülést. Csak 30-40 rendőr biztosította a rendezvény helyszínét. A kíváncsiskodók közül sokan nem is váltottak jegyet. A bemutató az erős szél miatt késett. Viszont a sokaság zúgolódni kezdett a késői kezdés miatt. Sőt, néhol áttörték a korlátokat is.

Csillapodott a tavaszi szél hevesége. 17 óra előtt néhány perccel Dobos István pilóta beült az Albatrosz típusú csővázás monoplánjába, s beindította a motort. A motorpróba sikeres volt, mert egyenletesen, üzembiztosan kattogott. Kellő rendőri biztosítás mellett végre elstartolt az állóhelyéről. Dacolta az élénk széllel, rövid nekifutást követően, a masina a levegőbe emelkedett. A kezdetleges repülőeszköz szépen, egyenletesen szelte a levegőt. Az ember alkotta, pilóta vezette monoplán megtörte a szűz kecskeméti levegőt. Valószínűleg öröm és gyönyörűség töltötte el a nézők szívét és lelkét. Tehát igaz lett a várt csoda. Repülőgép szállt, suhant Kecskemét városa fölött!

A nagyérdemű ámulva, talán kissé csodálkozva, tátott szájjal nézte azt, amit addig a halandó itt, az Alföldön el sem tudott képzelni. Kecskemét fölött igazi repülőgép hasította a levegőt az égbolton. A csoda tehát valóban megtörtént, az Albatrosz repült. A manővereket követően pedig simán leszállt. Az első két felszállás a heves szél miatt csak alacsonyan és rövidtávon valósult meg. A harmadik felemelkedés már száz méter magasra sikerült. A szél csendesedését követően a pilóta – a negyedik felszállás után – 760 m magasra emelkedett, és egy hatalmas kört repült.

Félórát töltött akkor a levegőben. Dobos István első repülőbemutatója egyértelmű sikert aratott a város publikuma előtt. A

Az első repülőnap eseményei Kecskeméten

A tervezettnél hosszabb ideig tartózkodott Dobos István a híros városban, ugyanis az áprilisi szeszélyes időjárás akkor is megrézfalta a tavaszt. Az újságok naponta közölték a kecskeméti repüléssel kapcsolatos híreket. A helyi újság április 5-én Repülés alcím alatt közölte: „Dobos István, aki március 30-án a budapesti rákosi repülőtéren tette le a pilótavizsgát, látványos felszállásokat fog végezni. Illusztris vendégek is érkeznek majd a városba, így Massányi Sándor, a Magyar Aero Szövetség ügyvezető igazgatója, Feleki Miklós titkár és sok magyar aviatikus. A felszállások alkalmával Dobos be fogja mutatni a különböző kör-, siklórepüléseket, nyolcasokat, stb. Továbbá el

Svachulay Sándor Albatrosz típusú repülőgépeinek egyik változata

Losonczy Béla főhadnagy, a 15. repülőszázad parancsnoka

bátor és vakmerő, kísérletező pilóta igazán meghódította a kecskeméti nézők szívét, mert monoplánjával uralta a levegő öcéánját.

A Kecskeméti Ferences Rend História Domusa is megörökítette az első repülőnap nevezetes eseményét. A Kecskeméti Lapok április 7-ei számában olvasható: „Tegnap a kecskeméti homok felett megjelent az első repülőgép és légszavarjának kattogásával zúgta bele a levegőbe, hogy immár az ember úrrá lett a földön, föld alatt és úrrá lett a föld felett is. A hatalmas gépmadár úgy úszott a levegőben, mint a magyar puszták királya, a hatalmas pusztai sas, melynek birodalmát elhódította a kultúra.

Néhány perccel öt óra előtt Dobos István, a fiatal 20 éves pilóta megindította a motort és elstartolt. A vasmadár megindult és 30-40 m-es gurulás után a levegőbe emelkedett mintegy 10 méternyire, és fél km egyenes vonalban repülés után újra a földre ereszkedett, mivel az erősen lökdöső szélben a gép szárnyát veszedelem fenyegette.

Hat óra előtt csendesedett a szél. Dobos újra startolt, a gépe mintegy 100 m magasra emelkedett, két hatalmas kört írt le a levegőben. A szél időnként megbillentette monoplán szárnyait. A pilóta kezében a kormány nagyszerűen működött. Dobos az est folyamán negyedszer is felszállt, 760 m magasra emelkedett, egy hatalmas kört tett meg. A repülés több mint félóra hosszát tartott s utána minden baj nélkül érte a gép a földet...” A hálás közönség mindig megtapsolta a repülési manővereket és a leszállásokat!

Kecskemét város vezetése a rendezőség-gel úgy döntött, hogy a következő vasárnap megismétlik a repülőnapot és légi bemutatót. Viszont az első repülőbemutató tapasztalatait is figyelembe véve megváltoztatták a repülőnap helyszínét. Ezért 1913. április 9-én délután 4 órakor Dobos pilóta 10-12 perc alatt átrepülte a monoplánt a nyomási mezőről a piarista rend tulajdonában lévő Széktói rétre, amely a Rudolf lovassági laktanya melletti területen helyezkedett el. Az Albatroszt ponyvákkal letakarták. Őrzését a széktói csőszre bízta. A pilóta a következő repülőnapra készülve naponta felszállt. Próbarepüléseket végzett, több légi manővert is megcsinált. Az egyik nap viszont a monoplánt biztonságosabb helyre, a széktói vendéglő helyiségébe tolták, s ott letakarva tárolták.

Dobos István pilóta igazolványa

Második repülőnap Kecskeméten

A Kecskeméti Napló április 10-én megjelent számában tájékoztatta olvasóit: „Második repülőnap Kecskeméten. Valóságos szenzációs sporteseménynek készül a kecskeméti második repülőnap most vasárnap a széktói térségben. A kecskeméti közönségnek már a múlt vasárnap alkalma nyílt meggyőződni, arról hogy a legfiatalabb magyar pilóta, Dobos István teljesen ki tudja elégíteni azokat a várakozásokat, melyeket városszerte a repüléshez fűznek. Ha az idő kedvezni fog, akkor alkalma lesz a helyi közönségnek oly látványos felszállásokban gyönyörködni, aminőkhez a budapesti közönség is eddig jóformán idegen aviatikusok révén jutott...”

Csakhogy az 1913-as év áprilisa is szeszélyes volt, amely megréfta a kecskemétiakat, ugyanis váratlanul beköszöntött az áprilisi hóvihar! Ezért elhalasztották egy héttel tervezett második repülőnapot. A Kecskeméti Lapok április 19-ei számában olvasható: „...ahogy a hirdetmények is közölték-a repülést a következő vasárnap tartják meg. Tehát folyó hó 20-án, vasárnap du 5 órakor, újra felemelkedik a gépmadár a levegőbe, biztos kezű kormányosával, a fiatal Dobos

István magyar pilótával. A széktói repülőpálya rendőrileg lesz lezárva, úgy hogy jegy nélkül senki be nem juthat a reptérre. »Albatrosz«, a büszke acélső monoplán a széktói vendéglő helyiségében várja vasárnapot, midőn kikerülve a vendéglői hangárból, a magasban fog szárnyalni... Dobos már újra itt van Kecskeméten.”

A repülőnap biztosítására 60 gyalogos és 30 lovas rendőrt, valamint két század katonát vezényeltek ki. A rendőrség felett Papp György rendőrkapitány vette át az irányítást. Erre szükség is volt, mert nagyon sokan járművekkel kocsiztak a látványosság helyszínére.

Április 20-án, vasárnap délután a közönség várakozása közepette a pilóta körbejárta a gépét, majd beszállt a monoplánba. Beindította masináját, a légszavar hangos bűgással egyenletesen szelte a levegőt, majd könnyedén emelkedett az anyaföldről. Ezután 700 m magasra röpködött a város fölött. Nagyon szép, tetszetős manővereket, különböző fordulókat mutatott be a nagyérdeműnek. A közönség tapsvihara jelezte elismerését. A második kör után megszűnt a motor kattogása, ugyanis a bátor pilóta leállította a hajtóművet. Gyönyörű siklórepüléssel, meredek ívben, közel 45 fokos szögben közeledett a gép a föld felé. A sikló leszállás nagyszerűen lett végrehajtva. Ezután még 20-30 m-t gurult a monoplán, majd megállt.

Babérkoszorú a pilótának

A leszállást követően a dísztribün elé gurult a monoplánjával Dobos István. A gépből kiszálló pilótát a Kecskeméti Ipartestület küldöttsége nevében Csósz József (1864–1938) ipartestületi jegyző üdvözölte és köszöntötte. A helyszínen rögtönzött ünnepség keretében, a város felett végzett csodálatos repülésekért, átadta részére a testület megtisztelő ajándékát, egy gyönyörű ezüst babérkoszorút. Dobos István meghatódva, szavakat keresve mondott hálás köszönetet a szíves fogadtatásért és a váratlan ajándékért.

A pilóta hat óra tájban ismét elstartolt, az előbbi felszálláshoz hasonlóan körözött a légtérben. Azonban a motor gyújtása többször akadozott, ezért kénytelen volt landolni. Siklórepüléssel tette le a talajra a masináját. A sokaság fél hét felé oszladozni kezdett, s elhagyta az ideiglenes repülőtér. A közönség soraiban nagyon sokan úgy érezhették, hogy amit a kecskeméti repülőnapokon átéltek, az a XX. század egyik nagy csodája. De talán kevesen gon-

dolták azt, hogy a következő évtizedekben a közlekedésben forradalmi változások következhetnek be, ha a repülőgépek is utast fognak majd szállítani.

Április 21-én tudósította olvasóit a Kecskeméti Lapok: „...mesés látványban gyönyörködő közönség a legnagyobb rend és nyugalomban élvezhette Dobos pilóta légi produkcióit...” A start utáni pillanatot így látta a tudósító: „Az Albatrosz mindinkább fokozódó gyorsasággal gurulni kezdett, majd egy hirtelen lendülettel elhagyta a gypet és azután mindjobban jobban emelkedett a felhők közé...”

Dobos István bemutatópilóta a sikeres szereplését befejezve április 21-én elrepült a híros városból, de a vidéki városokban tovább folytatta a magyar repülés propagálását. A fiatal magyar aviatikus repüléseit a kecskemétiak élvezettel figyelték. Sokáig nem felejtették el a légi manővereit. Dobos felkeltette a kecskemétiak érdeklődését a repülés és a repülőtechnika iránt.

Dobos István igazán meghódította a repülés iránt érdeklődő fiatalok szívét. A későbbi években, főleg a Nagy Háború időszakában, többen is jelentkeztek Kecskemétről és környékéről hadi pilótának,

repülőgép-szerelőnek. Losonczy Béla főhadnagy, kecskeméti születésű pilóta 1914–15-ben a 15. repülőszázad parancsnoka volt a szerb harctéren. Több légi győzelmet is aratott. Héjjas Iván főhadnagy repülőmegfigyelőként vett részt az I. világháború légi harcaiban. Természetesen még másokat is vonzott az új fegyvernem: a légjáró csapatok állománya.

Kenyeres Dénes

Felhasznált irodalom:

Csanádi-Nagyvárad–Winkler: A magyar repülés története. Műszaki Könyvkiadó, Budapest, 1977.

Főszerk.: Szabó József: Repülési lexikon. I–II. kötet. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1991.

Gerhard Wissmann: A repülés története. Táncsics Könyvkiadó, Budapest, 1964.

Svachulay Sándor: Repülőéletem. Budapest, 1942.

A Kecskeméti Nagy Képes Naptár 1914. évfolyama

A Kecskeméti Lapok, a Kecskeméti Napló és a Kecskeméti Ujság korabeli számai

Dobos István az Albatrosz előtt

Kecskemét kápolnái a 18. században – levéltáros szemmel

Kevesek számára ismert, hogy a jelenlegi két katolikus kápolna, a Szentháromság-kápolna és a Mária-kápolna mellett a 18. században további három is volt Kecskeméten, azaz mindösszesen öt kápolnával büszkélkedhetett egyszerre városunk. Ezek egy része még az Árpád-korban épülhetett, vagy gyökereik a népi emlékezet szerint oda nyúlnak vissza. Másik részük a török kiverése és a Rákóczi-szabadságharc időszaka utáni konszolidáció időszakában épült. Jelen írás e kápolnák történetét mutatja be levéltári kutatások alapján, fejezetenként tárgyalva őket.

I. AZ EGYKORI HOMOKI-KÁPOLNA TÖRTÉNETE

Utazásunk elején ismerjük meg az egykori Homoki-kápolna térségét, a város és határterületének északnyugati részét. Kecskemét város területén egy 1363. évi oklevél szerint nagy kiterjedésű tölgyerdők voltak, melyet őseink az évszázadok alatt kivágtak, ennek eredményeként a város északnyugati térségét futóhomokkal töltötte fel a szél.

Mielőtt tovább haladnánk a város e térségének elemzésében, ki kell térnünk a város korai szerkezeti szerveződésére. A várost a középkorban árkok vették körül, melynek belső partját tövisből korcolt erős sövény szegélyezte. A város bejáratai az úgynevezett kapuk voltak, ezeket az árkok felett hidakon lehetett megközelíteni. A

kapukat a kapusok ügyelték. Kecskeméten a korban öt nagyobb és három kisebb kapu volt, a kisebbek egyike volt a mai Kápolna utca végén a Homoki kapu.

A város korabeli térbeli szerkezetének ismertetése után visszakanyarodhatunk a Homoki-kápolna térségének elemzéséhez. Hornyik Jánost idézve a város északnyugati térségének „homokkall elborítottása” tehát évszázadokkal ezelőtt kezdődött el, a „...kápolnának »Homoki« mellékneve, és közelében a városba vezető útcatorlat »homoki kapu« nevezete az ottani homoktorlatoktól származott”. A Homoki-kápolna ősiségének igazolására kiemeli továbbá Hornyik, hogy a futóhomok a város északnyugati részét „...a »Homoki Kápolna« alapítása után borította el”.

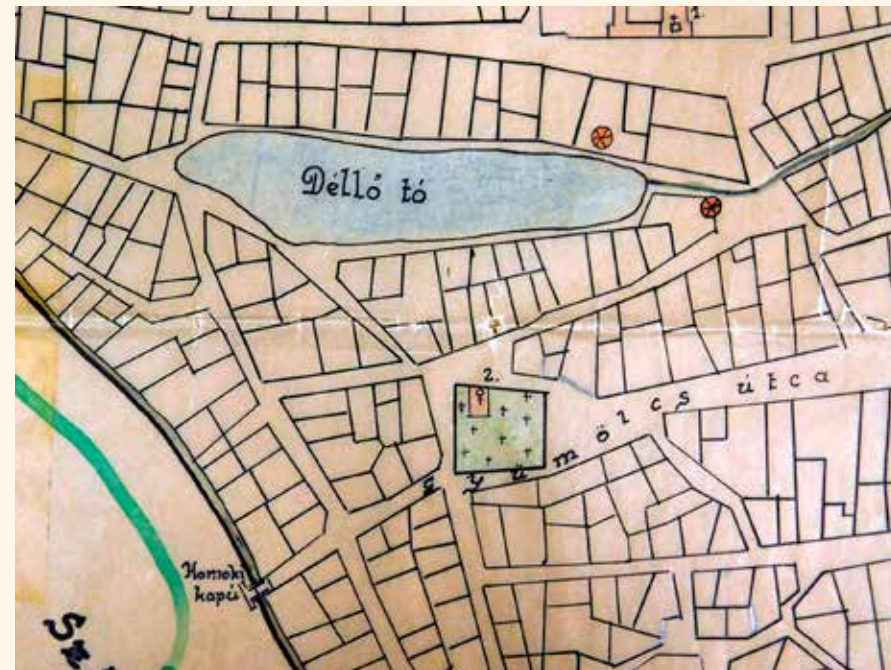
Itt kell néhány szót ejtenünk a Homoki-kápolna közvetlen közelében egykor lévő Delló mocsárról, melyről Hornyik így ír visszaemlékezéseiben: „Nem lehet említés nélkül hagynom még a városban, sőt ennek

valószínűleg legrégebbi részében volt Delló nevezetű mocsárt...Neve hihetőképben a delelésből származott s Delló vagy Dellő lett: tehát az itatásra ide hajtani szokott legelő marhák déli pihentetésétől származott. Folyó 19-ik évszázad elején már a városi tanács lecsapoltatás útján leendő kiszáríttatását elhatározta.”

Összegezőként elmondható, hogy a korai Kecskemét település magja az úgynevezett Homok részen lehetett. Ez a városrész onnan kapta a nevét, hogy a település környéki erdők kivágása, illetve a település kialakulása után a város északnyugati részét a Ladánybene–Lajosmizse–Kerekegyháza határszél felől feltöltötte és néhol több méterrel megemelte a futóhomok. Az emelkedések még a közúton is láthatóak, hisz a mai Kápolna utca vége a városközpont felé hirtelen erősen emelkedik. A mai Kápolna utca és Nyíri utca találkozásánál volt az úgynevezett Homoki kapu és Homoki kút, mely a bemutatott helyszínrajzrészleten található.

A bal alsó képen látható, hogy a Kápolna utcát is Homoki utcának hívták 1846-ban, továbbá látható a város árka, illetve a szőlők, melyeket a futóhomok stabilizálása céljából is telepítettek.

A Homoki kaputól nem messze jött létre a jelen fejezet tulajdonképpen tárgyát ké-

Kecskemét város a 18. század elején, kinagyítva a Homoki kapu, a Delló tó és a temetőtelek, továbbá az egykori Gyümölcs utca térsége (Forrás: MNL BKML XV. 1. a. 0006. sz. térkép)

pező első keresztény sírkert, mely a város legrégebbi keresztény temetkezési területe lehetett. Egykori helye a mai Nemzetközi Kerámia Stúdió előtti parkosított területtel

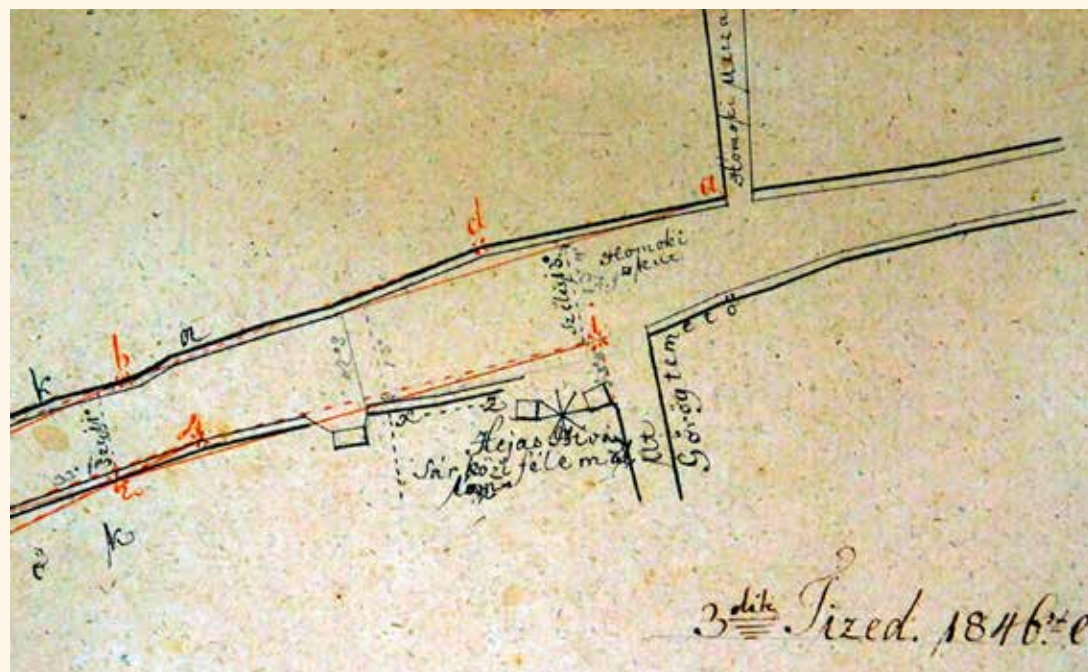
esett egybe, gyakorlatilag a mai Kecskeméti Vég Mihály tér területével.

Az említett telekről és környékéről a levéltárban megtalálható 18. századból

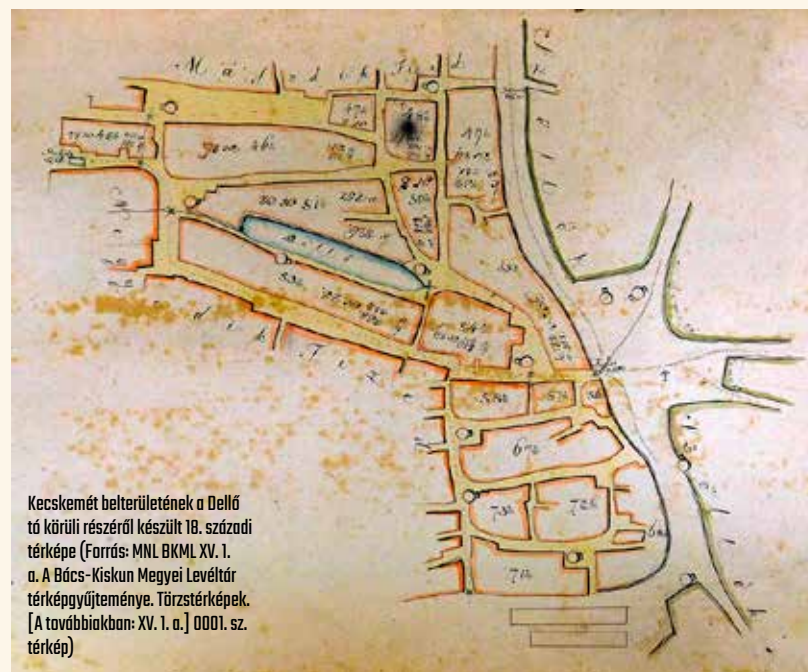
származó térkép az egyik korai ismert ábrázolás. A térképen a 47. számú telek a temető telke, szintén jól látható a város árka és a szőlők, a Homoki és a Budai kapu, valamint a Delló is.

Bár e korai térképen nem jelölték, de a temetőkhöz sokszor tartozott egy kápolna is. S valóban, a temetőben állt egy kápolna. Ezt Szűz Mária születése, azaz Kisasszony tiszteletére szentelték fel. A temető területén álló kápolna a Belső-Boldogasszony vagy Homoki-kápolna nevet kapta, hiszen a fent részletezettek szerint a mai Kápolna utca és a Széchenyi körút találkozásánál, az egykori városárok rendszerén található Homoki kapuhoz volt nagyon közel, illetve így különítették el a mai arborétum területén álló Mária-kápolnától, amelyet akkor Külső-Boldogasszony-kápolnának nevezett a népnyelv.

Ehhez a kápolnához egy legenda fűződik, melyet a közösségi emlékezet korunkig is megőrzött, s Hornyik János a következőképpen fogalmazott meg: „Ez a kápolna Szent István, első magyar király által állított fogadalmi épület volt. Midőn ugyanis a magyar nemzetnek e térítő apostol királya a Duna-Tisza közt hadseregével átvonulván, itt a Delló tó mellett (mai Gyenes tér) megszállott volna, táborát mardosó szűnyogok vérszopó

A Homoki kapu és kút térsége kinagyítva (Forrás: MNL BKML IV. 1613. 1846. I. 53.)

Kecskemét belterületének a Delló tó körüli részéről készült 18. századi térképe (Forrás: MNL BKML XV. 1. a. A Bács-Kiskun Megyei Levéltár térképgyűjteménye. Törzstérképek. [A továbbiakban: XV. 1. a.] 0001. sz. térkép)

A Homoki-kápolna kinagyított képe (Forrás: MNL BKML IX. 6. A kecskeméti céhek iratai 44. tétel. Sárközy György molnár tanulólévele)

milliárdjai lepték meg, mely csapás a szent király buzgó imájára megszűnván hála emlékül e kápolnát emeltette.” A kápolnalegenda valóságtartalmának vizsgálata során könnyen eljuthatunk odáig, hogy István király valószínűleg 1002-ben járt ezen a vidéken, amikor az erdélyi részfejedelem, Gyula megdöntésére indult hadaival.

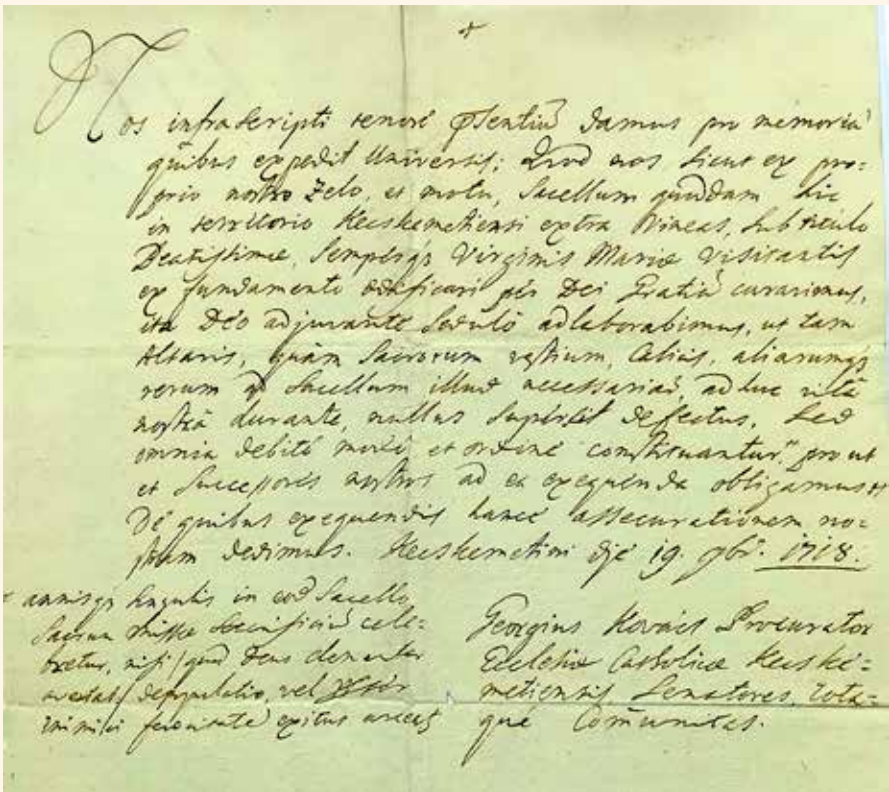
A temető és a kápolna együttes ábrázolása is fennmaradt egy korai térképek alapján elkészített újkori térképen, melynek részletén már utcanevek is található, s jól kivehető, hogy a temető- és kápolnatelek a Gyümölcs utcán (mai Kápolna utca) helyezkedett el, mely gyakorlatilag a jelenkori városközponttól a Homoki kapuig vezetett ki:

A Homoki-kápolnáról egyetlen ismert ábrázolás maradt fenn: Szokolay Hártó János rajza, mely Sárközy György molnár felszabaduló levelét díszítette. A kicsiny kápolna a metszet bal alsó részén látható.

Amint egykorú rajzokból megállapítható, kétablakos, homlokzati, tetőn ülő tornyos épület volt, Szűz Mária születésének tiszteletére szentelték. 1718-ban három oltárát említi a Visitatio: „*nagyon régi, három oltára van, a főoltár a mennybe felvett Boldogasszony tiszteletére van szentelve, a másik kettő közül a jobboldali Szent Jeremiás, a bal oldali pedig Szent Dániel tiszteletére van szentelve*”. Tóth János ügyész visszaemlékezései szerint „*volt benne két harang, de amelyek emlékezzetetlen időről valók voltak, 1-ső harang volt 40 fontos [22,4 kg], a 2-ik harang 20 fontos (11,2 kg)*”. A kápolna zsindeletű volt és a kápolna telke még a 18. század második felében is kőkerítéssel volt körbevéve.

A kápolna körüli temetőt 1778-ban lezárták. A következőkben a kecskeméti tűzvészek kapcsán hallunk a Homoki-kápolnáról, amely 1795. november 3-án a várostörténet eddigi második leghatalmasabb tűzvészében pusztult el. A városnak ezt a legrégebb építészeti emlékét már nem hozták helyre, s ezután majd 20 évig álltak az üszkös falak, romok.

A temető kegyeleti ideje hosszúra nyúlt, mert az 1778. évi lezárástól számított majd 40 év múlva, 1815-ben bontották le a Homoki-kápolna megmaradt romjait és az egész temetőt körítő kő-, illetve téglafalat. Tégláit a Czollner téri templom két oldalán ma is álló két szárnyépületbe, az akkor felépült új katolikus ispotályba építették be.

A Mária-kápolna alapítólevele (Forrás: MNL BKML IV. 1528. Kecskemét város és a különböző felekezetek közötti viszonyra vonatkozó iratok gyűjteménye 7. doboz 247. lapjatról)

II. A MÁRIA-KÁPOLNA ÉS KÓKAI BENEDEK, AZ UTOLSÓ KECSKEMÉTI REMETE TÖRTÉNETE

A Mária-kápolna történetét már több szakirodalom nagyon színvonalasan feldolgozta. Jelen fejezetben a kápolnával és az utolsó kecskeméti remetével, Kókai Benedekkel kapcsolatosan felmerült új kutatási eredményekről szeretnék beszámolni.

A kápolna

A Mária-kápolna történetéről szóló legkorábbi könyvészeti forrás Telek József egykori kecskeméti ferences házfőnök 1769-ben kiadott „Tizen-két Tsillagú Korona” című prédikációgyűjteménye, amely három helyen is megemlékezik a kápolna történetéről, ezeket az alábbiakban szó szerint idézem.

A 230. oldalon prédikációjában a szerző kiemeli, hogy a török megszállás és a

szerb betörések után épült a kápolna, hozzá remetelak is tartozott, Sarlós Boldogasszonynak szentelték, s már az 1760-as években búcsúok jártak ide.

A 708–709. oldalakon található prédikációban megemlékezik Telek József arról is, hogy a halmot, amin a kápolna található Mária Angyalok hegyének hívták. A kápolnához a szombati hajnalokon sokszor kijárt a kecskeméti nép, ugyanis ekkor angyalok énekét vélték hallani. Megemlíti a szöveg, hogy a mai kápolna előtt itt egy régebbi templom „*poros fundamentuma*” látszott csak, s eleink akkor is fenntartották a szokást. Telek szövegében megjelenik, hogy a piros hajnalon ábrázoltatott a Kegyelem Anyja, ez párhuzam lehet a csiksomlyói Napba öltözött Boldogasszony hagyomány-nal. Az építés dátumaként az 1713-as évet jelöli meg felelevenítve Darányi György református ember személyét, aki a kápolna környékén megmenekült a gonosz kísértéstől, ezért hálából nagy költséggel segítette a kápolna építését, és két hétig hordta a kápolna építéséhez szekerével a kőanyagot.

A 791–793. oldalakon található prédikációban szintén említést nyer, hogy a halmot, ahol a kápolna áll, Mária Angyalai hegyének

hívták, s a helyén állt kőkápolna Mária, az Angyalok Királynőjének Dicsőségére volt felszentelve. Említést nyer, hogy a kápolna mellett egykor csodatévő forrás is volt, amely a régi kápolnával elpusztult, illetve elmeséli a legendát, miszerint a mai kápolna elődjét az angyalok átvitték Andocsra, s az nem más, mint a mai andocsi fundamentum nélküli kápolna. Felemlíti Kottandi Mihály nevét, aki az angyalok énekére azt hitte, hogy városi asszonyok énekelnek a kápolna körül. Érdeklődés, hogy ő létező személy lehetett, ugyanis a korszakban élt egy ilyen nevű személy Kecskeméten a levéltári iratok tanúsága szerint.

Míg a fenti iratok mendemondákat elevenítenek fel, most nézzük meg a régészet és a levéltári iratok tényeit!

A szakirodalom szerint a 18. században készült I. katonai felmérésben romként jelölt középkori templomos helyek között szerepel St. Maria Kapelle, azaz Szent Mária Kápolna nevű településmegnevezés, amely templomromok jó eséllyel azonosíthatóak középkori településnevekkel egy-egy pusztta határain belül. Így álláspontom szerint feltételezhető, hogy Kecskemét területén létezhetett egy kora középkori Szent Mária Kápolna nevű falutelepülés, melynek központja és pusztakápolnája a mai kápolna helyén álló kápolna lehetett.

Bellák Antal atya, a szentkúti remeteség lelki igazgatója igazoló oklevele arról, hogy Kókai Benedek novícius remete a mátraverebélyi remeteségben próbáevét kötöztette (Forrás: MNL BKML IV. 1528. 7. doboz 148. lapjatról)

Emmausi mulatság Kecskeméten a Mária-kápolna mellett (Forrás: Kecskeméti Nagy Képes Naptár az 1895. közönséges évrre. Szerkeszti: Nagy Imre. 117.)

A kápolna latin nyelvű alapítólevele 1718. november 19-re datálódik. Ez a nap Erzsébet napja, s ez külön erősíti a Sarlós Boldogasszony titulását, azaz Máriának Erzsébetnél tett látogatásához (vizitáció) kötődő ünnep hagyományát. Ez leírja, hogy a kecskeméti hívek a szőlőkön túl építet-

tek egy kápolnát a Sarlós Boldogasszony tiszteletére, és kötelezi az utódokat, hogy legalább évenként szentmiseáldozatot mutassanak be a kápolnában, illetve a kápolna kegytárgyakkal történő felszereléséről mindig gondoskodjanak.

A kápolnához remetelak is tartozott, az oklevelek két remete nevét őrizték meg. Domokos Romuáld 1742-től 1758-ig, Kókai Benedek 1763-tól 1802-ig volt a kápolna remeteje.

A kápolna barokk stílusban épült, a főoltárkép a Szent Erzsébetet látogató Szent Szűzet (Sarlós Boldogasszony), a mellékoltár képe pedig a Hétfájdalmú Szűzet ábrázolja. Az épület szabadon álló, kereszt alaprajzú, félköríves szentélyzáródású. A hajó fölött nyeregvető, az oromfalas keleti főhomlokzat mögött huszártorony épült.

Érdeklődés és a szakirodalom nem tárgyalja, hogy a Kecskeméti Lapok című újság egy 1889. évi számában közölt olvasói levél szerint állapota ekkorra annyira leromlott, hogy szabad szemmel láthatóak voltak a kápolna eredeti, átadaskori, rokokónak minősített falfestményei, melyről rövid leírást is kapunk. A belépőtől jobbra Mária családfája volt látható, az alvó Dávid király szívéből messze elágazó fa volt, ágain koronákkal, középen pedig Máriának alakjával. Az egyik bolthajtási oszlopon Keresztelő Szent János alakjával találkozhattunk. A szentély két falát a főoltártól

A mátraverebelyi hegyoldalon található, a tanulmányban részletezett remetebárány (Forrás: Internet: <http://biktap.hu/Matraverebely/XVIII.html>)

kétoldalt Mária életéből vett jelenetek díszítették, jobbról az angyali üdvözlét, balról pedig amint a pásztoroknak tartja imádásra a kisgyermek Jézust. 1892-ben a kápolnát felújították és bővítették. A kápolna előtt álló feketegránit-keresztet Lajos József és neje állította 1909-ben. 1941-ben ismét felújították a kápolnát, s ekkor épült a lourdes-i barlang is, Faragó Lajosné Kátai Teréz és dr. Nagy Pál ferenccs zárdalelkész jóvoltából. A szocializmus alatt a kápolna állaga erősen leromlott.

A következő dátum, amikor hallunk a kápolnáról: 1988. február 2., amikor Balázs Gergely piarista atya vezetésével, Mária Natália nővér közbenjárásával és áldásával felajánlották a kápolnát a Szűzanyának. Mária Natália volt az a nővér, akinek látomásai alapján Mindszenty bíboros elrendelte, hogy építsenek a Normafánál engesztelő kápolnát, ám 1947 óta ez nem történt meg.

1995-ben felújították a kápolnát. 1996-ban elkészült a keresztút, 1999-ben pedig

a szentek sétánya, az egykori Lordok háza helyén állt és 1960-ban elbontott katolikus bérház oromzatán állt monumentális szobrok felújítását követően. 2002-ben építették fel az új egyházi fogadóépületet, 2004-ben pedig a magzatvédelmi emlékhelyet.

Korábban a fent részletezetteken kívül egyes szerzők szerint lehetett egy másik mellékoltár is a kápolnában, amely „az üdvözítő feltámadását képezi, a szent sirhoz kenetet vivő asszonyokkal”. Ennek valószínűsített létéből magyarázták „az Emmausba menetel emlékűnnepét”, amelynek keretében régi szokás volt a kápolna térségében húsvét másnapján, hogy hatalmas népiünnepélyt, kirakodóvásárt, lóversenyt tartottak a kecskemétiak.

Kókai Benedek saját szerzési imakönyvének címlapja

A remete

Kecskemét örök emlékezetében él Kókai Benedek remete, aki 1733-ban született Kecskeméten. Fiatal koráról, korábbi körülményeiről nem sokat tudunk, 1761-ben novícius remeteként csatlakozott a mátraverebely-szentkúti remetékhez. Kókai Benedek az okiratok tanúsága szerint 1761 és 1762 között volt a mátraverebelyi Remete Szent Antal regulája szerint élő

remeteközösség tagja. Részt vett a hívek gondozásában, a szentkúti templom építésében, s vélhetően ő is a remetebárányokban lakott. Novícius éveinek kitöltéséről Bellák Antal, a mátraverebelyi remeteközösség vezetője adta ki az igazoló oklevelet 1762. július 29-én.

Hazatértét követően 1763. május 13-án nevezték ki a Mária-kápolna remetéjévé.

Kókai Benedek a fentiekben túl maga is kiadott egy imakönyvet „Krisztus Atyafiságának könyve” címmel, mely már életében megjelent 1784-ben.

Kókai Benedek 1763-tól egészen 1802 decemberében bekövetkezett haláláig a Mária-kápolna remetelakában élt.

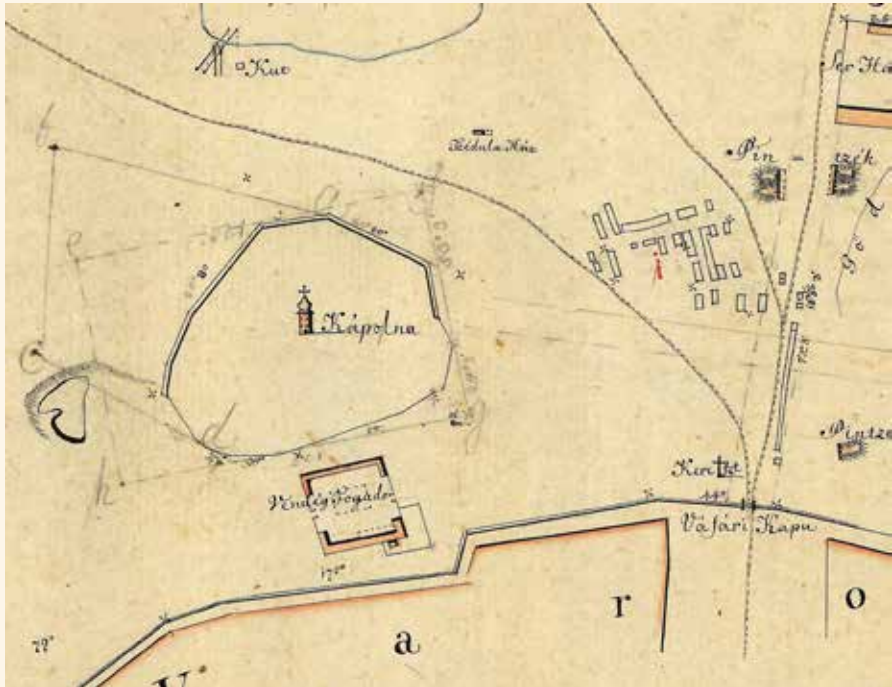
III. A SZENT-HÁROMSÁG-KÁPOLNA TÖRTÉNETE

Kecskemét város egyik legrégebbi és legtitokzatosabb épülete az idén, 2022-ben pont 300 éves Szentháromság-kápolna. A Szentháromság-kápolna építetője, Nyéky Szabó István nem csak e kápolna kapcsán méltán híres. E kápolna építésével párhuzamosan, szintén 1721–1722-ben kezdte meg a mai Czollner téri Szent Erzsébet-templom helyén egykor állt Tizenkét Apostolok-kápolna építését, amelyet végül az építkezés elhúzódása miatt csak 1732-ben adtak át.

A barokk stílusú Szentháromság-kápolna ma az Árpád körút, Kükküllő utca, Mátis Kálmán utca által határolt területen található. A kis dombon szabadon álló épület

A Szentháromság-kápolna és környéke 1935 körül (Forrás: HORNVIK János, 1935. A fotó egy számozatlan oldalon szerepel)

A kápolna és környezete az úgynevezett Vásárállásról készült 18. századi állapotokat tükröző térképen (Forrás: MNL BKML XV. 1. a. A Bács-Kiskun Megyei Levéltár térképgyűjteménye. Tűzstérképek. 136/a sz. térkép)

nyolcszög alaprajzú. Barokkosan ívelt, palával fedett tetejét huszártorony díszíti, mely szintén nyolcszög alakú. 1722-es építéskor azonban még ez a terület a városon kívül terült el, az úgynevezett Halasi és Vásári kapu között kb. félúton, mely a bemutatott térképrészleten is jól látható.

A kápolnát a térképeken temetővel ábrázolják, azonban a temetőnek a kápolna építéséhez szervesen nincs köze, itt korábban nem volt temető. Az itt található temetőt 1739–40-ben nyitották meg, amikor az addigi legsúlyosabb pestisjárvány csapott le a városra. Első kiterjedésében

4900 négyszögölnyi volt ez a temető, és a járvány megszűnte után egészségi okokból 30 éven keresztül zárva tartották. Deszkakerítéssel vették körül. Miután eltelt az előírt 30 év és temetőre szükség volt, 1778-ban ismét megnyitották, mivel ekkor még mindig a városon kívül terült el.

A Szentháromság-kápolna a temető egy részének szanálását követően körbeépült lakóteleppel. 1967 és 1969 között teljesen felújították, majd évtizedeken át konzerválódott az állapota, egy játszótér vette körül és gyermekkönyvtárként üzemelt egészen 1998-ig. Ezt követően visszakért egyházi

A Szentháromság-kápolna 2015-ben (fotó: ifj. Gyergyádesz László)

tulajdonba. 2014. október 19-én dr. Bábel Balázs kalocsa-kecskeméti érsek ünnepi szentmise keretében újra megáldotta a kápolnát, azóta alkalomszerűen újra miséznek az épületben.

A bemutatott képeken érdekes megnézni, hogyan változott a kápolna és környezete a különböző időszakokban, milyen volt a '30-as évek közepén és a '60-as évek végétől kezdve.

IV. A TIZENKÉT APOSTOLOK-KÁPOLNA TÖRTÉNETE

Hiteles okirati bizonyítékok szerint a mai Czollner téren és környezetében egymás tőszomszédságában egy református és egy katolikus temető volt. A két temető a város árkán kívül helyezkedett el és az úgynevezett temetői kapun keresztül volt megközelíthető. Maga a Tizenkét Apostolok-kápolna az alsó, keresztekkel ábrázolt katolikus temetőben épült fel (4. számmal látható). Jól láthatóan a katolikus sírkert a temető kapuhoz közeli szélén volt megközelíthető. A háromszög alakú fejfákkal ábrázolt református temető a térség felső részén helyezkedett el, ez volt tehát a reformátusok első temetője.

A temetőt az 1726. december 3-i kánoni látogatás jegyzőkönyve is megemlíti, hogy benne „...a város lakóinak kegyes felajánlásából jelenleg kápolna épül a Tizenkét

Kecskemét város a 18. század elején, a Temető kapu körüli korabeli külső város térsége (Forrás: MNL BKML XV. 1. a. 0006. sz. térkép)

Apostol tiszteletére...”. A Tizenkét Apostolok-kápolna építkezése tíz évig elhúzódott, mert az végül is csak 1732 őszére lett kész. Ebben az évben jelentette ugyanis Nyéky István kecskeméti lakos a váci püspöknek a kápolna elkészültét és kért engedélyt annak felszentelésére. 1744-ben is volt kánoni látogatás Kecskeméten, melynek május 26-i jegyzőkönyve a kápolnáról a következő leírást adja: „Van benne oltár, a tornyocskában harang, hozzá csatlakozó temető, sövénynyel körülvéve, amelybe jelenleg a

hívek temetkeznek. Mellette van a kálvinisták temetője, eléggé terjedelmes, hasonlóképpen sövénynyel van körülvéve”.

A kápolna közel egy évszázadig töltötte be hivatását. A temető 1778-ban bekövetkezett lezárása után új sírt már nem nyithattak benne. A kápolna ezekben az években még szintén működött, végül vélhetően 1825 nyarán lebontották, és 1825. augusztus 8-án megtörtént az új, a mai Czollner téri templom ünnepélyes alapkövetétele.

V. A SZENT MIHÁLY-KÁPOLNA TÖRTÉNETE

Napjainkban a Kecskemét főterén található romkert kedvelt helyszíne városnéző vagy egyszerűen hétköznapi sétáknak, kulturális programoknak. Valaha itt állt a jelen fejezet tárgyát képező kicsiny egyházi épület, a Szent Mihály-kápolna. A romkert a mai arculatát 1974-ben nyerte el. Előtte hosszú éveken át üzletek álltak rajta. A romkert kialakulása szervesen összefügg a mellette álló Szent Miklós-templom (Barátok temploma) történetével. A történelmi források szerint Kecskemét város legrégebbi templomát a 14. század 2. felében kezdték el építeni, majd a 15. században készült el a templom kriptája

és a templomot sírkerttel vették körül. A mai romkert területét a templom felépítésétől kezdve temetőként használták 1778-ig. Ebben az évben a városba beékelődött más temetőkkel együtt lezárták.

Mint látható, a temető területe a mai temetőkhoz viszonyítva rendkívül kicsi volt. Ez annak volt köszönhető, hogy a középkori szokásoknak megfelelően a hantokat tízévenként kiürítették, és a maradványokat a kőfalon belül épített csonttárolóba (osszárumba) helyezték.

Az első kézzelfogható iratanyag a térségről a 16. század második felétől beazonosítható, ezekben nagyrészt a katolikus és protestáns felekezetek, illetve a város földesurainak és a töröknek korabeli viszonyai elevenednek meg. Ezek tudósítanak arról, hogy a Szent Miklós-templom mellett épült fel, a mai romkertben, a templom később részletezett kerítésén belül 1568-ban a reformátusok első fatemploma, melynek már tornya és órája is volt, valamint vakolt falazattal rendelkezett. 1678-ig ebben a kertben használták a Szent Miklós-templomot a katolikusok, illetve a fatemplomot a reformátusok, ebben az évben azonban a fatemplom leégett, míg a Szent Miklós-templom és a kőkerítés jelentős károkat szenvedett el. Az 1678. évi tűzvészt követően a reformátusok már másik telken, a jelenlegi helyén építik fel új templomukat. Az 1680-as években épül újjá a Szent Miklós-templom kerítése, melynek elkészültét a kapu szemöldökfájába vésett 1689-es évszám nyugtázza.

A fejezet tulajdonképpeni tárgyát képező Szent Mihály-kápolnát, melyet a hagyomány szerint Koháry István földesúr építtetett a reformátusok fatemploma helyén, 1698-ban szentelték fel. A kápolna hajóját a templom körül elterülő temetőnek még a török kor előtt épített csontháza képezte. Ezt toldották meg északra négy szögletes szentéllyel. Az így kialakított Szent Mihály-kápolnának alapfalait láthatjuk a Barátok temploma melletti lemélyített térségben. A kápolnát

A ferences bazársor részlete 1963-ban (Kép forrása: Fortepan.hu)

vélhetően a temetővel együtt 1778-ban zárták be, mert ekkor már nagyon rossz állapotban volt. Végül egy 1796-os szélviharban rongálódott meg helyrehozhatatlanul.

A kápolnát később lebontották, romjain és a megszüntetett temető helyén 1841-ben földszintes üzletsort építettek a zsidó kereskedők a kereskedelem fellendítése érdekében. Az üzleteket az 1970-es évek elején szanálták, majd ásatásokat végeztek a területen, melynek eredményeként láthatóvá vált az egykori temető kőkerítése és az 1698-ban épült, szélvihar után lebontott Szent Mihály-kápolna alapjai. A romkert jól érzékelte emellett azt is, hogy a templomudvar, s így a főtér is egykor jóval alacsonyabban feküdt a mai járószinthez képest. A bemutatott fotókon a lebontott üzletsor látható még az 1960-as évek végén, illetve a romkert mai állapotában.

Tóth Szilárd

Az itt tárgyalt épületekről, részben részletesebben, korábbi számainkban is olvashatnak: 2018/1. és 2021/2. (A Sarlós Boldogasszony-kápolnáról, illetve összefoglaló a város összes templomáról és kápolnijáról, szerző: ifj. Gyergyádesz László)

A romkert ma (a szerző felvétele)

A kapu a peremén lévő, építését jelző évszámmal (A szerző felvétele)

Geometrikus díszítésű, kapart kőporos vakolású kockaház Nyírlőrincen az 1980-as években (Kecskeméti Katona József Múzeum, Mester László felvétele)

Életkép egy nyírlőrinci kockaház előtt Nyírlőrincen az 1980-as években (Kecskeméti Katona József Múzeum, Mester László felvétele)

Üvegbetétekkel díszített, kapart kőporos vakolatú, műkő lábazatos kockaház, az „üveges ház” Nyírlőrinc központjában az 1980-as években (Kecskeméti Katona József Múzeum, Mester László felvétele)

A Jákaai utca 6–8. szám alatti házak emeletráépítésének munkálatai 1959-ben (Kecskeméti Katona József Múzeum, Bajtai Ferenc felvétele)

TELEPEK ÉS KÁDÁR-KOCKÁK

Magánlakás-építés az 1950–1960-as években Kecskeméten

Magyarországon általános élmény a falvak összképét és a kertvárosokat meghatározó, Kádár-kockának nevezett lakóházak látványa, melyeket korábban csak sátrortetős családi házként emlegettek. Eposzi jelzője vélhetően már nem is fog változni, mert találó: ezek az épületek az 1950-es évek végétől az 1980-as évekig épültek, tehát divatjuk ideje egybeesik a szintén Kádár János nevével fémjelzett rendszer fennállásával. Meglepő, de az értelmiség már az 1970-es évektől kezdve kárhóztatta az épülettípust a falusi utcaképek megrontójaként, ehhez képest ma reneszánszát éli. Kecskeméten a belvároson kívül – bár ott is előfordul sporadikusan – minden városrészben találkozhatunk jellegzetes, utcaképet meghatározó tömegükkel. A kockaházak víruszerű elterjedése a szocializmus alatt fennálló sajátos gazdasági körülményeknek is köszönhető, melyekben a kényszerhelyzetnek legalább akkora szerep jutott, mint a vélt vagy valós társadalmi presztízsnak.

Elöljáróban fontos megérteni, hogy hogyan alakult ki az az óriási mennyiségi és minőségi lakáshiány, amely a szocialista lakásépítés tömegessé válásáért – így a kockaházak elterjedéséért – a politikán túlmenően is felelős volt. Kecskeméten, ahogy az ország többi városában is, a lakosság a 20. század eleji gazdasági fellendülés hatására folyamatosan gyarapodott. A városképben viszont ez nem volt tetten érhető, mivel jobbára a külterületre korlátozódott, vagyis főképpen a tanyákon és a város körüli szőlőkben, kertségeken jelentkezett. Ezeken a területeken viszont nem történtek városrendezési szintű

parcellázások, ami a század közepére az itteni beépítéseknel kaotikus helyzetet szült. Érdembeli változás a II. világháborút követően sem történt, az első teljes körű városrendezési terv csak 1959-ben született meg.

A Rákosi-korszakban a rohamléptekkel haladó iparosítás nyomán fellépő nyersanyaghiány megint csak háttérbe szorította a lakásépítkezéseket. 1950-ben Kecskemét az ország legnagyobb területű megyéjének székhelyévé vált, az új szerepkörnek, valamint a szocialista iparfejlesztésnek és a falvak kiszigerelésének köszönhetően tovább növekedett a

vidékről városba költözők száma. E migrációt azonban lakásépítési hullám nem követte, az 1950-es években nyomasztóvá vált a lakáshiány, illetve a meglévő lakások túlszűfolttsága. Általánosan elterjedt a városi házak több lakásra való osztása, az egykori parasztporták, villák területét és épületeit kettő, de akár három részre is osztották, vagy egyszerűbb megoldásként a lakók társbérletben éltek, ahogy ezt Hatvani Dániel Kecskemétről szóló Homok és beton című 1985-ös cikkében olvashatjuk:

„Szállásadóm lakását a kapualjából oldalt, üvegezett verandán át lehetett megközelíteni — másiktól oldalt egy hasonló minőségű lakásnak nyílt a bejárata —, s micsoda fényűzés volt ez az udvarbeli állapotokhoz képest! Az udvar ugyanis teljesen körbe volt építve, valamikor talán istállók vagy más melléképületek funkcióját töltötték be, de ottlétemkor lakott bennük összesen vagy nyolc — tíz család, mindegyik egy-egy szobában, ám mégis egymás hegyén-hátán. A közből maradó szűk térség, a voltaképpeni udvar földjét lépkedő téglák sorai szabdalták kisebb szelvényekre, s a sártengeren csak bizonytalanul átívelő járdácskák a térségnek csaknem a

központjában találkoztak ott, ahol a kollektív budi helyezkedett el, s amelynek fülkéi csaknem mindig foglaltak voltak.”

Ilyen környezetben nem volt túlzó lakásínségről beszélni. A kommunizmus első éveiben az állami szerepvállalás egyeduralgódóvá válása és a magánjellegű építkezés befagyasztása miatt a városbeli telkeken is általánossá vált a melléképületek lakóépületté történő alakítása. A permanens nyersanyaghiány hatására ezek az épületek a lehető legegyszerűbben, minimális anyagbefektetéssel épültek kalákában, tervezés és szakemberek segítségével nélkül. Ugyan 1948-ban két központi tervgyűjtemény is napvilágot látott Családi lakóházak és Falusi lakóházak címmel, melyek számos tervtípussal próbálták segíteni az építetőköt, ám a kommunista rendszer preferenciái nem a magánlakás-építés irányába tartottak. Gyors ütemben zajlott a lakásszektor állami tulajdonba vétele is. Már 1950-re, a lakások mintegy 30%-a állami tulajdonba került, 1955-re ez a szám közel 80%-ra bővült. A magántulajdon nagymérvű államosítása esélyt adott a meglévő ingatlanállomány újraelosztására, ami olcsóbb is volt és nem ment szembe a kollektivizálás eszméjével. A Rákosi-korszak elején, főként a kolhozosítást elősegítendő újonnan kialakult falvakban és tanyaközpontokban támogatták a lakásépítést, így a Kecskemét határából önálló településeken, pl. Ágasegyházán épültek állami támogatással új lakóházak.

Az 1950-es évek második felében a főterre vezető utak mentén álló nagyméretű polgárházakra történő emeletráépítésekkel igyekeztek orvosolni a lakáshiányt, ám a városban legnagyobb arányban megtalálható vályogházaknál ez nem volt lehetséges. A külső lakóöv az iparosítás hatására folyamatosan terjeszkedett,

Polgári kockaház a Pózmány Péter utcában, jellegzetes háromszögletű ablakkal, épült az 1930-as évek közepén (Fotó: Bezsenyi Ádám)

Kockaház az 1960-as években, Kecskemét környéki településen. Az itt látható manzárdtetős megoldás ritka volt a megyeszékhelyen (Kecskeméti Katona József Múzeum, Bajtai Ferenc felvétele)

Geometrikus díszítésű, kaport kőporos vakolású kockaház a Nomád utcában. Kecskeméten már ritkaságszámba megy a megmaradt eredeti vakolat

a Méheslaposban, a Csilléry-telepen és a Szentháromság temető melletti egykori vásártéren osztottak ki házhelyeket. Az így kialakult helyzetet jellemzi Hatvani Dániel, fentebb már idézett cikkében:

„...a vásártér közelében a kecskeméti tanács is osztogatta az apró telkeket; igyek-

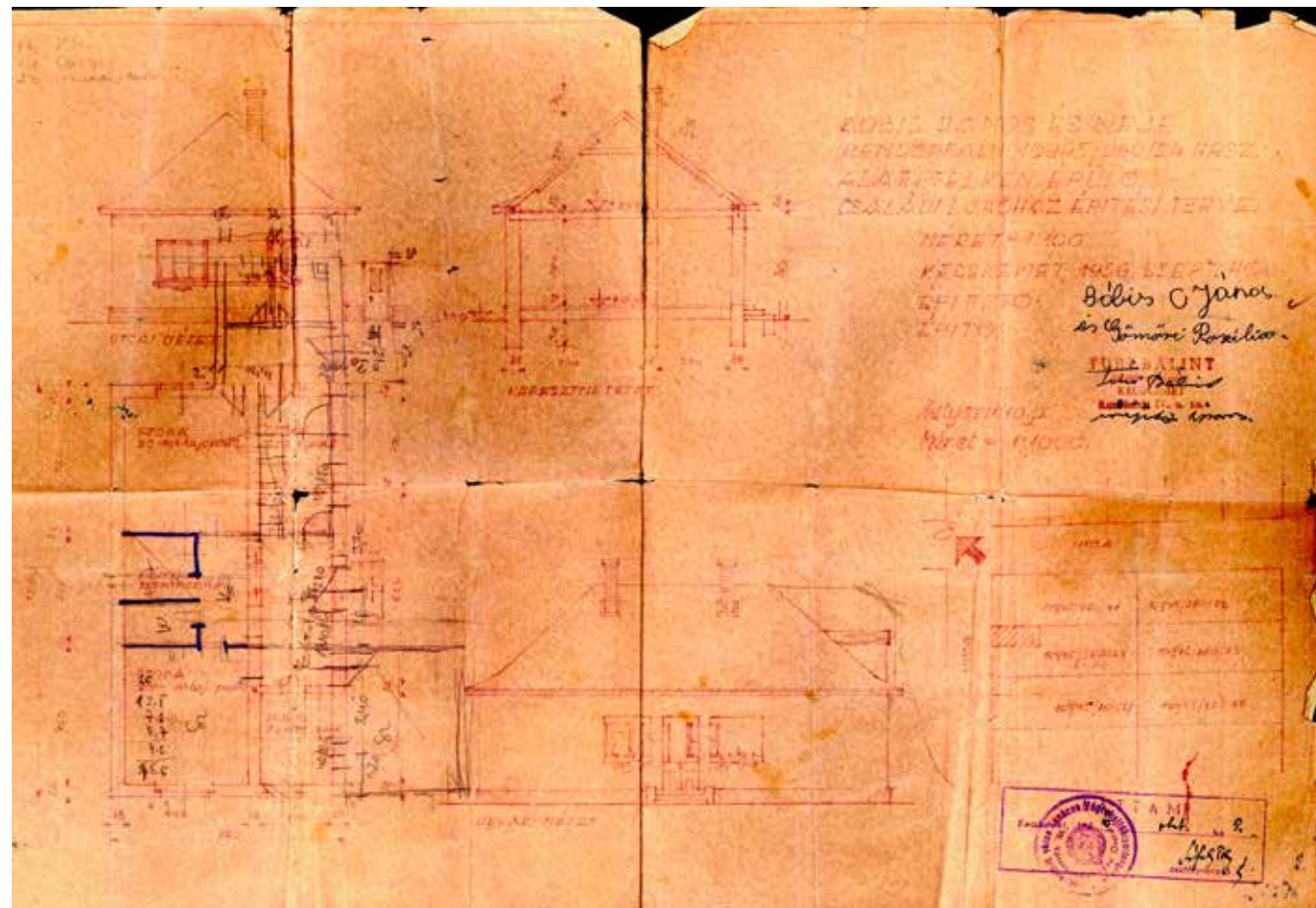
vő, szorgalmas kisemberek láttak hozzá az építkezéshez, olyan körülmények között, amikor valóságos közelharcot kellett vívni az építőanyagért. Kaptak takarékpénztári kölcsönt is, s rokon, baráti segítséggel viszonylag gyorsan tető alá kerültek az akkori divat szerinti kocka alakú sátortetős há-

zak, leginkább csak két aprócska szobával, konyhával, kamrával, s még évekig üresen álló fürdőszobával. Rendelet írta elő, hogy új lakás nem épülhet fürdőszoba nélkül, az életforma korszerűsítését azonban abban az időben sem lehetett jogilag szabályozni. Nősülésem után épp ilyen körülmények közé kerültem: a ház két szobája közül az egyiket kivettük, de a mellette levő másikat is nyugodtan használhattuk, ott a háziak csak a ruhaneműiket tartották, különben pedig a konyhában laktak. A konyhából nyílt az éléskamra és a berendezetlen fürdőszoba, ez utóbbiba is albérlőt fogadtak, de még az előszobába is, melynek »lakott« részét egy függönyfélével rekesztették el.”

Noha az újonnan parcellázott részen jellemzően még inkább nyeregtetős, hosszanti elrendezésű házak épültek, viszont a fentiekből az következne, hogy az első kockaházak ekkor jelentek meg a városban, azonban ez nem egészen fedi a valóságot. Kecskeméten korábban sem volt ismeretlen a sátortetős, téglány vagy négyzet alapú, szabadon álló családi házak divatja, a kispolgári villaépítészeten már korábban is megjelent. A Csilléry-telepen az 1930-as évek elején következetesen villaként emlegetett házak nagymérvű hasonlóságot mutatnak a későbbi kocka-

A telepszzerű lakóházépítés egyik első példája a Csilléry-telepen a Szolnaki út szomszédságában. A kép 1964-ben készülhetett, a házak előtt még áll az ekkor már elbontott Jópásztor zárdó (Kecskeméti Katona József Múzeum, Bajtay Ferenc felvétele)

Bóbis János és Gömöri Rozália lakóházának terve, Brassói utca 18. Turi Bálint tervrajza, 1956. A berajzolások a felépítése utáni átalakításokat jelölik (Fotó: Bezsenyi Ádám)

házak architektúrájával. Ahogy a Kecskeméti Lapok 1935-ben jellemzi: „Először vasutas családok építettek itt 1—3 szobás villaszerű lakóházakat, amelyek körül pompás virágos és gyümölcsöskertek létesültek, mostmár kereskedők, iparosok és tisztviselők is építettek itt stílusos villákat.” Tehát a korai kockaház korabeli megítélését tekintve már nem polgárház, de még nem egészen villa, az akkortájt kialakuló alsó középosztály egyre kedveltebb épülettípusa lett. Vitéz Sándor József 1930-as, Kisházak című tervgyűjteményében a VI. számú falusi lakóház és a VIII. számú kertes ház megnevezésű tervei már „pre-kockaháznak” tekinthetők, sőt előbbinek nemcsak tömege, hanem alaprajzi elrendezése is a megtévesztésig hasonlít a szocializmusban általánossá váló klasszikus kockaházak beosztásához, tömegéhez.

Tehát az 1950-es évek végén kezdett el terjedni az akkor sátortetős családi háznak nevezett épülettípus. Az 1952-es típuserv-katalógus kész alapot nyújtott a megépítéséhez, de az 1961-es

Családiház tervgyűjtemény egyenesen nyilvánvalóvá tette az új építési trendet: 1. számú tervrajza éppen egy klasszikus kockaházat ír le. A terv illet a korabeli viszonyokhoz: rácsostartós tetőszerkezet, vasbeton födémgerendák. Ez amiatt volt lényeges, mert a Rákosi-korszak erőn felüli iparosítása elképesztő nyersanyaghiányt szabadított az építőiparra is. Az épületfa beszerzése szinte lehetetlenné vált, emiatt kezdtek el terjedni a vaselemekből hegesztett tetőszerkezetek. 1955-ben szabadalmaztatták a TRB és CSRB mozaikszóval illetett (térbeli, illetve csuklókötésű rácsos betonacél) tetőszerkezetet, amely jelentős állami propagandát kapott, a nagyobb megyei lapokban jelentek meg népszerűsítő cikkek hasznos tulajdonságairól. Valóban hasznos tulajdonsága volt, hogy az amúgy is csúcsra járatott vasöntődék könnyen ki tudták termelni az alapanyagot, miközben a fahiány miatt már a cseréplecek beszerzése is komoly akadályokba ütközött (előfordult a lehető legsilányabb, paradi-csomkarónak használt faanyag beépítése

is). Alapvetően hasznos megoldás volt egy sürgető problémára, de a nyersanyagbeszerzés konszolidálódása után felhagytak az alkalmazásával; ára csak az éppen nagyon megdrágult faanyaggal tudta felvenni a versenyt. Ellenben gyakori hibája volt, hogy a szerkezetet összetartó hegesztések gyakran fércmunkának bizonyultak, ami a szállítási hanyagsággal és a szerelési hibákkal karöltve kevésbé tette vonzóvá ezt a megoldást a későbbiekben. Mindemellett jobban sikerült gyártmányai a mai napig betöltik feladatukat, akár a korban szükségesnek tartott felületkezelés nélkül is.

A sátortető vonzereje tehát kettős volt: a rácsostartós tetőszerkezet minimális faanyaggal is felépíthetett, valamint a tűzfal hiánya további spórolást tett lehetővé, miközben relatívan nagy alapterületet le lehetett vele fedni. A kockaház emellett variábilis belsőt takar; a beltérben többnyire egy tartófalat építettek, ami a helyiségek beosztását bármikor átalakíthatóvá tette. Jellemző volt az utcára néző két nappali, ami a korábbi tisztaszoba szerepét vette

át; ahogy a korábbi parasztházakban, úgy itt is a család többnyire a konyhában tartózkodott, esetleg ott is aludt, köszönhetően annak, hogy a nagy belső térben elveszett a korban beszerezhető olajkályhák által kibocsátott hő, míg a konyha mindig fűtve volt. Emellett az épület bővítése sem ütközött akadályba, főként vidéken építettek hozzákapcsolódóan további melléképületeket, gazdasági építményeket, nyári konyhát, jellemzően a telekhatárra. Nem szabad figyelmen kívül hagyni fizikai előnyei mellett a reprezentációs jellegét sem, akárcsak a hátrányait. Az építészszakma egységesen elítélte a falvak korábbi képét elcsúfító „*kocka-telepeket*” és sok felesleges, rosszul bevilágítható teret eredményező belterületet, ám a lakosság ebben semmi kivetnivalót nem látott, mivel ez a háztípus jobb életkörülményeket és magasabb nivót jelentett. Ez az épülettípus lényegét tekintve a „*kádári konszolidáció*” vidéki, kertvárosi lenyomata (városi verziója a panellakás). Az 1960-as évek elején még a háztartások élelmiszerre, tartós fogyasztási cikkekre költöttek, 1965

után lakásra, házra, berendezésre, kocsira, hétvégi telekre, mivel más értékmegőrző lehetőség nem volt, a tévesztetés miatt a korábbi termőföld alapú befektetésnek leáldozott. Eklatáns példája ennek a miliónek a Gazdálkodj okosan társasjáték, mely 1966-ban jelent meg, a játékban a siker szinte kizárólag a szerencsén múlik, csekély szerepe van a stratégiának, egyfajta állami irányítású Monopoly jellegű öltött. A kockaház lényegesen jobb megoldásnak számított, mint a nyersanyaghiány további szükségmegoldásai. Kecskeméten 1957-ben a Rendőrfaluban kezdtek el az ún. KASPÉ-rendszerű házak építését. Elnevezése feltalálók nevéből képzett mozaikszó, Katona Zoltán és Spéter Miksa Agrotev-főmérnökök szabadalma. A technika már a téglahiányra is reflektált kohósalakból készült építőelemek felhasználásával. Ezeket akár az építkezés helyszínén is legyárthatták présgépekkel, 65–70% kohósalak, 15–20% homok és 14% cement felhasználásával, akár kötőanyag nélkül is beépíthetőek voltak, mivel az üreges téglák szélei hullámos

kiképzéssel készültek. Korabeli számítások szerint 20–25%-kal olcsóbb lett az építkezés, és akár egy hét alatt elkészülhetett egy családi ház. Alapja beton, a tető váza a már említett CSRB-szerkezet, tehát fa és tégl is minimális mennyiségben került felhasználásra. Jellemző a korabeli viszonyokra, hogy megépülésük után ezeket az Ungvári utcai házakat nem szokás szerint az OTP-n keresztül értékesítették, hanem a lakáshivatal utalta ki rászorulóknak. Az 1920-as évektől beépülő Rendőrfalu keleti részén az 1960-as években kizárólag kockaházak épültek az egykori temető helyén. A mellékelt 1956-os tervrajzon egy sajátos hibrid épület látható, lényegét tekintve egy hosszanti elrendezésű kockaház, de jellegét tekintve közelebb áll a II. világháború előtti kispolgári építéshoz formavilágához, ha jóval egyszerűbb kivitelben is. Emellett a klasszikus alföldi háztípus elrendezése is megfigyelhető rajta, ez elsősorban annak köszönhető, hogy eleve kétrendbeli, tehát többgenerációs épületnek szánták, míg a kockaházak általában egy családra tervezettek

Kockaházor a Karcsonyifaluban, a Nomád utcán, az egykori kecskeméti peremkerületek jellegzetes látványa (Fotó: Bezsenyi Ádám)

Palgári kockaházak a Kárpát utcában, jellegzetes háromszögletű ablakkal, épültek az 1930-as évek elején. (Fotó: Bezsenyi Ádám)

voltak, legyenek mégoly tágasak is. A tervet Turi Bálint rendőrfalusi kőművesmester szignózta, aki a környéken ebben az időben készült épületállomány nagy részét tervezte és építette. Az 1950-es években már törvényileg szabályozva volt, hogy lakóházak építését csak építési tervvel együtt hagyta jóvá a tanács, viszont léteztek A, B, C, D kategóriájú tervezők, utóbbiak képesített kőművesek is lehettek, bár csak földszintes épületet tervezhettek, de ők voltak a legolcsóbbak. Emellett 1961-ben már azt a trendet követte a tanács építési osztálya, hogy az OTP-kölcsönből épülő házakhoz kockaház-típustervet kellett választani, miután az építetők csak így kaptak rá hitelt, de a ház elkészülte után a lakók sokszor megváltoztatták a belső terek rendjét. Előírás volt ekkor már a fürdőszoba megléte is, noha a vezetékes vízszolgáltatás csak az

1970-es években jelent meg a városrészben. Jellemzően a házak téglalapra, de vályogtéglaából épültek CSRB-tetőszerkezettel. Az építkezés többnyire kőműves nélkül, kalákában történt. Gyakran a vályogot is helyben verték, előfordult, hogy a telkek vékony humuszréteggel borított jó minőségű agyagját használták fel erre, akár a közeli téglagyárak, melyekből szintén lehetett vályogot venni – mivel a tégl is hiánycikk volt. A melléképületeket már minden hivatalos jóváhagyás nélkül, teljesen önerőből építették (nyári konyha, gazdasági épületek), melyekben általános volt a baromfi- és sertéstartás. A kockaház presztízs- és divatkérdés is volt, státusszimbólum, a jólét kifejezője – a korábbi vert- vagy vályogfalú, gyakran vízesedő, alacsony és tűlzúfolt parasztházakhoz képest valóban magasabb szintet képviselt. Ugyanúgy saját ízlésük-

nek megfelelően formálták lakói, ahogy a korábbi lakóépületeket – a házépítésben létező egykori népművészeti elemek inentől a kapart kőporos, műkövel, esetleg üveggel kirakott homlokzatokon érvényesültek. Mintaképe egyértelműen az 1930-as évek kispolgári villaépítészetében lelhető fel, ez jelképezte azt a városi, módos életérzést és életvitelt, amelyet falun is kíváncsnak tartottak, és ami a városokban is a feltörekvők elérni kívánt státuszát jelezte. Így vált a lakosság körében kedvelté, majd a szocializmus világában az 1960-as évektől támogatottá, bizonyos esetekben kényszerre is, egyfajta viszonyítási ponttá lett. Bátran nevezhetjük divathullámnak az elterjedését, amelyet később, az 1970-es évektől a nagyvonalúan alpesi típusú lakóházaknak nevezett monstrumok lovagoltak meg.

Bezsenyi Ádám

Az Opera Illatszer enteriőrje az 1980-as évek elején
(Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum KF_9_247.)

Az Opera Illatszer enteriőrje az 1980-as évek elején
(Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum_KF_9_247_1.)

A Mintsek drogéria és az Opera Illatszerbolt

Az evangélikus egyház Luther-palotájának földszinti üzletsora különleges műemléket őriz: az egykori Mintsek drogéria védett bútorzatát. Az elegáns, letisztult formavilágú, jelenleg fehérre és aranyra festett, tükörbetétekkel kiegészített belső kialakítás 1979-ben kapott védeltséget.

Az egykori drogéria alapítója, Mintsek Géza Mura-szombaton született, édesapja orvos volt. Gyógyszerészi diplomáját 1900-ban Budapesten szerezte, amelyet 1986 óta a Kecskeméti Katona József Múzeum őriz. Először Erdélyben nyitott üzletet, majd Kecskemétre költözött. Nem kívánt konkurálni a már működő kecskeméti gyógyszertárakkal, ezért inkább létrehozta a város első drogériáját: 1900-ban nyitott meg a Nagykőrösi utca és a Koháry utca (ma Kiskörút) sarkán álló épületben a „Drogeria az Arany Kereszthez”.

A Luther-palota felépülte után, 1911 végén áthelyezte ide üzletét a szomszédos, sarki épületből. Illat- és szépítőszerek, kozmetikai cikkek, gyógy-

szerek, kötszerek, gyógynövények, háztartási vegyi anyagok értékesítésén kívül fényképészeti cikkek (pl. előhíváshoz szükséges vegyszerek) és permetszerek forgalmazásával is foglalkozott. Nemcsak termékeiért, de a bolt elegáns, modern berendezését megsodálni is szívesen tértek be hozzá a vásárlói. 1932-ben a Kecskeméti Vásár alkalmával díszoklevéllel jutalmazták, mert üzletének kirakatberendezése kimagasló minőségű volt.

Mintsek Géza emellett társadalmi, közéleti szempontból is aktív polgára volt Kecskemétnek. Hosszú ideig részt vett a városi törvényhatósági bizottság munkájában, a Nemzeti Hitelintézet helyi fiókjának váltóbírója tagja, valamint katolikus egyháztanácsi

Az Arany Kereszt drogéria kirakata
(Kecskeméti Katona József Múzeum)

Aranka krém téglája Mintsek Géza reklámfeliratával (Kecskeméti Katona József Múzeum)

Családi fotó, a kép bal szélén Mintsek Géza és felesége, Kovács Margit, jobb oldalt Kovács Sándor apátplébános (Kecskeméti Katona József Múzeum)

tag is volt. A Gyenes tér 2. szám alatt lakott családjával. Az I. világháború alatt a bécsi helyőrségi kórházban teljesített szolgálatot. 1919-ben részese volt annak a szervezkedésnek, amelyet a kecskeméti forradalmi kormányzótanács megbuktatására szerveztek a város polgárai. A forradalmi hatóságok azonban 1919. április 22-én 68 kecskeméti polgárral együtt Mintsek Gézát is őrizetbe vették, így az akció meghiúsult.

58 évesen, 1932-ben váratlanul elhunyt, így halála után özvegye, Mintsek Gézáné Kovács Margit vezette a drogériát 1948-ig. Sógora Kovács Sándor nagy formátumú katolikus pap, kecskeméti apátplébános volt.

A Luther-palotát 1953-ban államosították, és 1958-ban nyílt meg a Mintsek-féle drogéria helyén, bútortáának felhasználásával a Kecskeméti Kiskereskedelmi Vállalat (később: Bács-Kiskun megyei Iparcikk Kiskereskedelmi Vállalat 16. számú) boltja, az Opera Illatszert. (Az „Opera” felirat mai napig olvasható az üzletportál felett.) A Budapesti Illatszertgyár országos drogéria-parfüméria hálózatának kecskeméti üzlete volt, így elsősorban saját márkás Opera parfümöket, krémeket, dekorozmetikumokat árult. Ez a termékpaletta egészült ki más hazai és külföldi márkák termékeivel (például francia

Opera pipereszappan a Sémamóra Sétairada gyűjteményéből

parfümökkel). Idővel a Fabulon mintaboltjává is vált, emellett divatékszereket, karórákat és fényképezőgépet is lehetett kapni. „Kecskemét igazi ékszerdoboz volt fénykorában. Öröm volt bemenni. Semmihez sem hasonlítható illat fogadta a vevőt. A parfümök illata keveredett a púderekéval és mindez valahogy nem egy nehéz szaggá állt össze, hanem légiiesen lebegett az üzletben.

Nagyon szerettem, sokszor csak nézelődni mentem be, mert jókedvem lett tőle.” (Horváth Ibolya bejegyzése az Élet a régi Kecskeméten Facebook-csoportban.)

Ekkor halvány rózsaszínű volt a jelenleg fehér bútortá, amely 1986-ban nagyobb felújításon esett át.

A 90-es években az Opera Illatszertbolt többször költözött: a Luther-palota után először a Csányi körút 4. szám alatt, a nagy postával szemben nyitott meg, majd a Szalag Üzletházban, később az Északi térfal belső udvarán várta vásárlóit. Az egykori Mintsek drogéria helyiségében azóta különböző profilú üzletek váltották egymást, jelenleg olasz pizzéria és kávézó működik benne. Az átalakítások során azonban a védett bútortáat épségben megőrizték... Így az jelenleg is jó állapotban, mint egyfajta időkapszula mesél a száz évvel ezelőtti Kecskemétről.

Kovács Ágnes

Forrás:

Kecskeméti Közlöny, 1932. január 15. 1. oldal

Székelyné Kőrösi Ilona: Alapítva 1900-ban. Drogéria az Arany Kereszthez. Kecskeméti Szemle, 1986. január

A patika védett bútortáa aranyozott korinthoszi és leveles oszlopfejezeteivel (Fotó: Péteri Judit)

Drogeria áthelyezés.

Értesitem a tisztelt vevőközönséget, hogy 1900. évben alapított

„Aranykereszt“ drogériámat

a szomszéd épület, Evangélikus egyház bérpalotájába, a Nagytakarék mellé helyeztem át. — Drogériámat tetemesen **megnagyobbitottam**, úgy, hogy mindig nagy raktárt tartok gyógyárúk, droguák, vegyszerek, kötszerek, betegápolási cikkek, eredeti francia és angol illatszerek, dobozba és kimérve, szobaillatok, összes arc- és kézápoló szerek, szappanok, puderek, otkolon, fogkefék, fogporok, szájvizek, hajszeszek, hajfestőszerek, brillantinok, tea, rum, cognac, likör, fényképészeti, háztartási, gazdasági cikkek stb.

a legolcsóbb árban

5-1

MINTSEK GÉZA drogériájában kaphatók.

Pakerek és Lederer cég kitűnő Standard ananász rum egyetlen lerakata.

Országos Ellenőr 1911. 12. 09.

EGY TEMPLOMÉPÍTŐ NAGYASSZONY

Czollner Mihályné Béni Erzsébet

A történelemben kevés példa lehet arra – Kecskemét történetében pedig egyedülálló –, hogy egy nem nemes származású városi polgár, ráadásul nő, egy templom építését előmozdítsa, tetemes költséget fordítson annak megépítésére. A Kecskeméten jelentős vagyonra szert tett vaskereskedő, Czollner Mihály felesége, Béni Erzsébet ez a különleges személy, aki a 19. század elején a helyi Szent Erzsébet-templom felépítését elérte. Hogy keletkezett a vagyon, ami ezt lehetővé tette?

A Szent Erzsébet-templom a Nepomuki Szent János-szoborral 1957-ben (Kecskeméti Katona József Múzeum)

Kecskemét gazdálkodásában a török hódoltság után is a nagyállattartás volt a meghatározó. A növénytermesztés hosszú ideig nem tudott olyan többletet előállítani, mint az állattartás. A város környékére jellemző homokos talajon a gabonatermelés alárendelt szerepet játszott, és csak a 18. század második felében öltött szélesebb méreteket. Jelentős volt a bortermelés és kereskedelem, bár inkább az árusítók húztak belőle nagyobb hasznot, nem a termelők. A gyorsan növekvő lakosság igényeit azonban nem tudták kielégíteni, így távolabbi vidékekről is vásárolni kényszerültek. Ugyanez volt a helyzet az iparcikkokkal, különösen azoknál, amelyeket alapanyag hiányában (pl. vas) nem tudott előállítani a céhes alapokon nyugvó iparosság.

A mezőgazdasági termékek és a helyi ipar termékei is a város életében jelentős szerepet betöltő országos vásárokon és heti piacokon leltek gazdára. 1798-ra Kecskemét évi öt országos vásártartás jogát szerezte meg. 1702. november 29-én rendelte el a városi előjáróság a heti vásárok (vagy heti piac) rendszeres megtartását. Amíg az országos vásároknak Kecskemét jószerint „csak” helyet vagy keretet adott, a heti vásárokon a város lakói voltak a tényleges szereplők, az eladók és a vevők is. Régtől fogva kedden és pénteken tartották Kecskeméten a heti piacot. Az árusok helye a legforgalmasabb pontokon volt a városban, a templomok és a leginkább látogatott kocsmák közelében. A sátorban, ponyván, szekéren stb. szokásos árusítások mellett viszonylag korán megjelentek Kecskeméten is a folyamatos árusítást biztosító különféle boltok. A város tulajdonát képező boltok a város frekvenciált helyein álltak, templomok, kocsmák közelében, melyeket a magisztrátus az arra érdemeseknek vagy a legtöbbet ígérőknek bérleti díj fejében kiadott. Mivel a boltok, bódék birtoklása számottevő hasznot hozott, bérletének – később tulajdonjogának – megszerzéséért versengés alakult ki a kereskedők

A Szent Erzsébet-templom hátsó homlokzata 1929-ben. Irányi István grafikája (Kecskeméti Katona József Múzeum)

között. A kecskeméti másodbíró 1777/78. évi lajstromkönyvében olvasható először Deron József vásáros neve, aki boltja után 30 forint évi adót fizetett. Jövedelmező lehetett a kereskedése, mivel ő fizette a legtöbb bérleti díjat a város boltjaiban árusítók közül. Azért ment jól neki az üzlet, mert olyan termékekkel kereskedett, amelyeket itt helyben nem tudtak előállítani, viszont nagy volt irántuk a kereslet: pl. ásó, kapa, csoroszlya, szántó-vas, patkó, különböző vasrudak, szegek stb. Az árukat más vidékekről szerezte be. Németországban, Ausztriában voltak üzletfelei. Deron Józsefnek és feleségének, Schuster Erzsébetnek nem volt közös gyermekük. Deron József személye azért érdemel figyelmet, mert nála kezdett el dolgozni Kecskemétre kerülve Czollner Mihály. (Nevét a források-

ban többféleképpen írták: Zollner, Czolner, Czollner.)

1779-ben 23 éves forma legény lehetett Czollner, amikor segédként Deron Józseféhez került. A levéltári iratokból nem derült ki, hogy hol született, és miért éppen Kecskemétre jött mesterségét gyakorolni. Az biztos, hogy iskolába Pesten járt, ott tanulta ki a vasáru-kereskedést. A vaskereskedő Deron szorgalmas segédével fellendítette az üzletet. A boltban (mely után 1781-ben már 40 forint bért fizetett) eladott árucikkeken kívül szállítottak vasárukat Kecskemét város épületei számára. Az 1774-ben építeni kezdett plébániatemplomhoz (Nagytemplomhoz) szükséges eszközöket, szerzőségeket stb. is ők adták (Deron német nyelvű számlái ma is megtalálhatóak a

levéltárban). 1782. július 12-én azonban, 62 éves korában meghalt Deron József. A halála előtt pár nappal kelt végrendeletében vagyonának döntő részét feleségére, Schuster Erzsébetre hagyta. Ingatlanok, ingóságok és készpénzben mintegy 3.500 forint volt a hagyaték.

Az özvegy nem a nevelt fiát bízta meg az üzlet további vezetésével, hanem az igyekvő segédjét. Ennél többet is tett. Két hónappal férje halála után, 1782. szeptember 27-én feleségül ment a nála 28 évvel fiatalabb legényéhez, Czollner Mihályhoz. Házassági szerződésükben a jól menő üzletet és szép vagyont örökölt Schuster Erzsébet kinyilvánította, hogy minden vagyonát „mostani kedves férjére” hagyja. (Mindezt később megerősítette 1791-ben kelt végrendeletében is.)

Házasságkötésük után egy évvel az adóösszeírás szerint Czollner Mihály és neje tulajdonában volt egy ház a 8. tizedben, 4 hámos ló és egy első osztályú kereskedés. Kecskeméten a kereskedők I. osztályú minősítését 30 ezer forintos tőke meglétéhez kötötték. A városban többen voltak ilyen vagyonos kereskedők, bár tőkéjük nagysága nem érte el a pesti zsidó kereskedőkéét. Ez a vagyon ekkor még nem számított a legnagyobbak közé. Nem volt nagy állatállomány, sem földbirtok (szőlő, szántó, erdő), sem árendás föld a birtokukban

Czollner Mihály, már mint önálló kereskedő, nagy szorgalommal vitte üzletét, éjjel s nappal ennek fellendítésén fáradozott. 1783-ban az ő boltjában vásárolták azt a 22 mázsa 15 font vasat, amelyből Mátyási Márton kovácsmester az épülő Nagytemplom tornyának vaskerítését készítette. 1787-ben már három legény és egy inas dolgozott Czollnerrel, ami azt feltételezi, hogy jelentős forgalmat bonyolítottak. Áruforgalmáról, eladásairól, beszerzéseiről vezetett számadások nem maradtak fenn.

Arról viszont vannak feljegyzések, hogy rendszeresen szállított vasakat a város épületeihez felújítás, javítás alkalmával. A szorgalmas és takarékos Czollner Mihály hamarosan a gazdag és tekintélyes lakosok sorába emelkedett. A megkeresett pénzzel Czollner Mihály 1790-től kezdett tudatosan gazdálkodni. Ekkor vásárolta első „földbirtokát” Úrréten.

1793. június 19-én, 11 évi házasság és több évi betegeskedés után meghalt a feleség, Schuster Erzsébet, aki mint korábban szó volt róla, minden vagyonát ifjú férjére hagyta. Még ebben az évben újránősült a 34 esztendős Czollner Mihály, feleségül vette az 1762-ben született Béni (írták Penninnek is) Erzsébetet. A későbbi iratok szerint feltételezhetően Nagyszombatból hozta az új asszonyt, s ott is kötöttek házasságot. A kor szokásai szerint ugyanis általában a menyasszony lakhelyén került sor az esketésre, ezért nem található meg házasságkötésük pontos dátuma a kecskeméti katolikus esketési anyakönyvben. Talán maga Czollner is odaválósi volt. Végrendeleteikből ugyanis kiderül, hogy

mindkettőjüknek rokonaik éltek Nagyszombatban. Czollner Mihály testvére, Czollner Lőrinc nagyszombati lakos még 1844-ben is, felesége pedig Béni Franciska, Béni Erzsébet testvére volt. Béni Erzsébet másik testvére, Béni Katalin is Nagyszombatban élt 1844-ben.

Az 1790-es években Czollner Mihály módszeresen gyarapította földvagyonát, szántót, mezei kertet, szőlőterületet vásárolt, 1796-ban pedig egy szárazmalmot vett. 1800 márciusában a „Lutheranus” templom (a régi evangélikus templom) mellett lévő háza szomszédságában vette meg Domokos Mihályné házát 300 rénes (rajnai) forintért.

Czollner Mihálynak 1811-ben volt egy háza a 3. tizedben, ő és háza népe (2 személy, 2 szolga, 1 szolgáló) azonban a 8. tizedben lévő házban lakott. Állatállománya 1 fejőstehén és 3 hámos ló volt. Az 1. osztályú ház mellett 10 hold szántóval, 8 kapa szőlővel, 1 malommal és egy első osztályú kereskedelessel rendelkezett Czollner Mihály. Ezt követően ingatlanvagyonra nem nőtt a kereskedőnek. (1819-ben a tizedek átszá-

mozása miatt már a 4. tizedben találjuk a házát, de ez ugyanaz a ház az evangélikus eklézsia és templom mellett.)

Amilyen sikeres volt Czollner Mihály az üzletében és vagyonának gyarapításában, olyan szerencsétlen a családi életében. 1794. október 6-án megszületett kislányuk, Erzsébet, aki szülei nagy bánatára csak két hónapot élt (ez év december 8-án halt meg). 1797. február 24-én született második gyermekük, József. Alig 5 hónapos korában azonban ő is meghalt. Több gyermeke a házaspárnak nem is született. Feleségével ők lettek testvére – a Kecskeméten 1800-ban letelepedett János – gyermekeinek keresztszülei, sőt idővel Ignácot, a legidősebbet sajátjukként nevezték.

A 18. század végén választották Czollner Mihályt, mint tekintélyes polgárt, az ún. Külső Tanács (vagy Választott Község, Electa Communitas) tagjává. Hogy pontosan mikor választották meg és mennyi ideig tartott a megbízatása, nem lehet megmondani, mert az 1795-ben létrejött testületnek csak 1822-től 1848-ig maradtak meg iratai, Czollner viszont 1822-ben már nem élt.

1799. november 1-jén – 1788-tól minden évben ezen a napon választották meg a város előljáróságának tagjait – Czollner Mihályt is beválasztották a városi előjáróságba, a tanácsba. A királyi és földesúri adók beszédése lett a feladata mint adószedőnek. Csak egy évig volt hivatalban, de ennek terheit évekig viselte. Nem volt hálás hivatal az adószedőé, és csak akkor kaphatta meg a felmentést, ha minden hátralékos üggyel el tudott számolni. Hiába tett gesztusértékű támogatást, pénzbeli felajánlást Czollner a városnak, pl. a napóleoni háborúk idején, az más lapra tartozott.

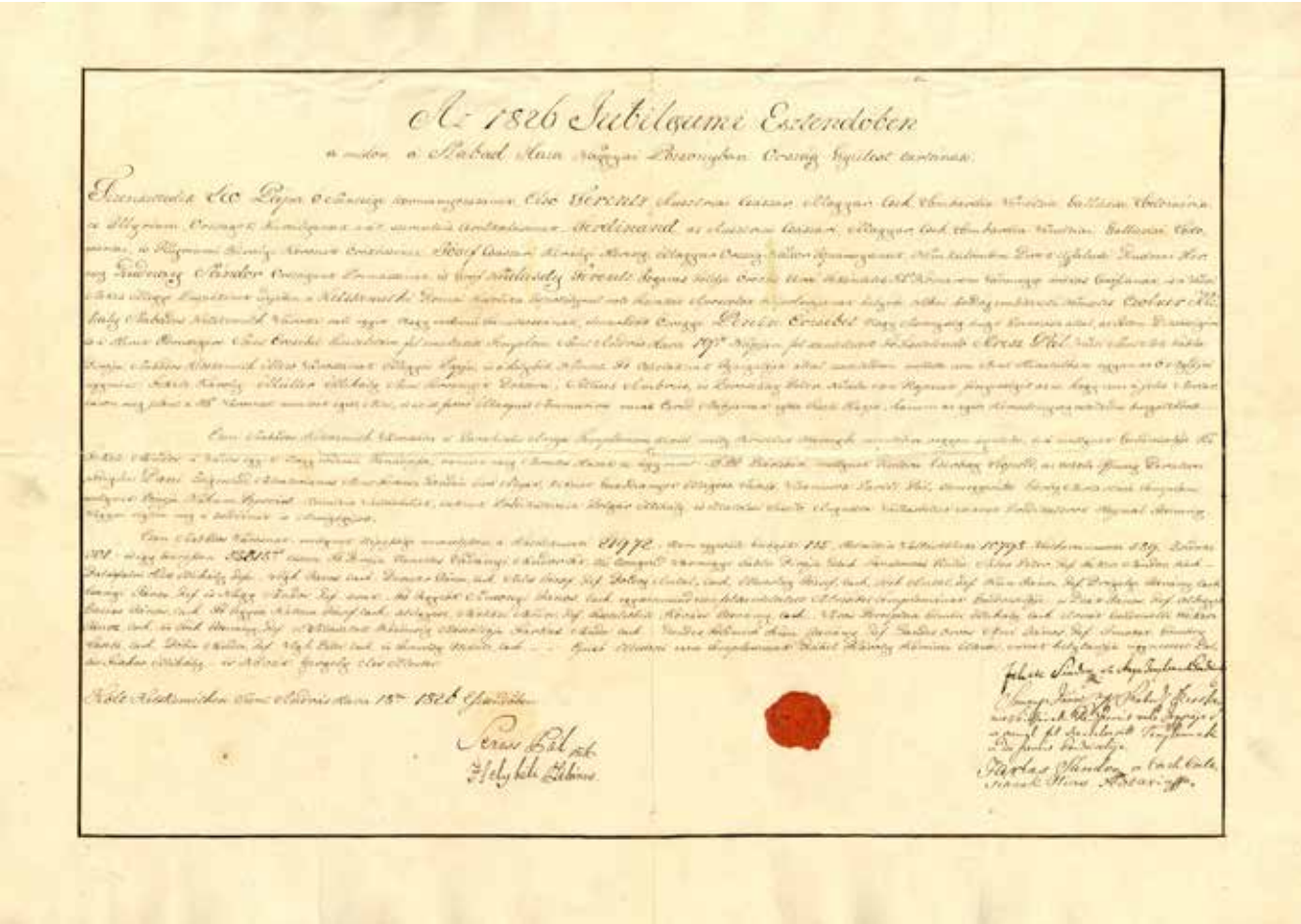
Kecskemét város katonák, lovak, gabona és készpénz biztosításával járult hozzá 1793-tól I. Ferenc „*változó szerencsével viselt Frantzia háború*”-jához. A városi tanácson, mint közttestületen, kívül tehetős kecskeméti gazdák, iparosok, kereskedők is adakoztak. Fennmaradt az 1797. és 1806. évi „*insurrectora*” (nemesi felkelésre) önként adakozók listája. A nevek között ott találjuk Czollner Mihály nevét is. Önkéntes adományként 1.000 rénes forintot, a beteg katonák ápolására 500 rénes forintot, az osztrák szomszédos tartományokban a franciák által végzett pusztítások „*felsegállítására*” 100 forintot, a Pest megyei nemes felkelő sereg szükségleteire 200 mérő zabot adományozott.

A Szent Erzsébet-templom a katolikus ispátály épületével a 20. század elején, képeslap (Kecskeméti Katona József Múzeum)

Ezt a hazafias támogatást a király (és császár) I. Ferenc egy Polgári Aranyéremmel jutalmazta. Az érem (amely „*10 aranyakat nyomott*”) egyik oldalán a császár képe volt a következő felirattal: „*Imperator Caesar Franciscus 2-us Pius Felix Augustus*”, a másik oldalán „*Lege et Fide*” felirat, korona és királyi pálca volt látható. Az aranyérem átadására díszes körülmények között került sor 1806. május 6-án. Czollner Kecskemét városnak is tett szolgálatokat. Hitelintézet nem volt még

akkor Magyarországon, Kecskemét város is tehetős lakóitól volt kénytelen kölcsönt felvenni. 1800-tól Czollner rendszeresen folyósított kölcsönt a tanácsnak különböző ügyei intézéséhez. Első ízben 1800. január 3-án 6.000 rénes forintot kölcsönzött a városnak a szokásos 6%-os kamatnál olcsóbb, 5%-os kamatra. A kölcsön általában addig tartott, amíg a kölcsönnevőnek már nem volt szüksége a kölcsönre (vissza tudta fizetni a tőkét) vagy a kölcsönt adó fél felmondta azt. A város – amíg a kölcsön-

A Szent Erzsébet-templom felszentelési okirata – 1826. október 18. (MNL BKML IV. 1528.)

A Szent Erzsébet-templom a Czollner térről és az angolkisasszonyok iskolájával az 1920-as évek végén, Bajtay Ferenc felvétele (Kecskeméti Katona József Múzeum)

zés tartott – évenként fizette a kamatot a hitelezőknek. Czollner 1800-tól 1820-ig mintegy 38.407 váltóforintot kölcsönzött a városnak. A kölcsönökből befolyt kamatok jelentős bevételt biztosítottak számára. Egy idő után többet hoztak a konyhára, mint a város szükségleteire eladott vásárukból befolyt pénz.

Czollner magánszemélyeknek is kölcsönzött kisebb összegeket, ez a kölcsön azonban kockázatosabb volt abban az időben, mert a rendi viszonyok között ismeretlen volt a jelzálog, a kölcsönzött összeg behajtása nehézségekkel járt.

Czollner Mihály és felesége (aki jelentős szerepet vállalt az üzlet, a gazdálkodás fellendítésében) vagyonosodásának, eredményességének titka – a szorgalmukon, nagy munkabíráson túl – az volt, hogy nem ülték a pénzüikön, hanem igyekeztek azt befektetni, kamatoztatni. Több boltot, kereskedést tartottak fönn (bár a várostól bérelt üzlet vezetését 1804-ben Czollner

testvérére bízták), földet vásároltak, pénzt kölcsönöztek, sőt a szárazmalmukon kívül a Tiszán két vízimalmot is vásároltak. Hatalmas vagyonuk ellenére takarékosan éltek, de házukat igényesen rendezték be, többször fogadtak itt magas rangú vendégeket.

Czollner igyekezett védeni kereskedői pozícióját a konkurenciától, különösen a városban egyre-másra letelepedő zsidó kereskedőktől. A helybeli vaskereskedők – Czollner Mihály és testvére, János, valamint Gömöri János és Hódossy Sándor – 1815 szeptemberében az Úriszékhez benyújtott folyamodványukban azt kérték, hogy „a Városi Magistratus által az ő kárukra engedett vassal való kereskedéstől” tiltsák el Mendl Smied zsidót. (Azért az Úriszékhez fordultak, mert a kereskedés engedélyezése földesúri jog volt. Kecskemét, bár 1724-től fokozatosan igyekezett magát megváltani földesurai hatalma alól, 1834-ig földesúri hatalom alatt állt.

Úriszéket legfőbb földesurai, a Koháryak tarthattak.) Az Úriszéken meghallgatták a városi tanács és Mendl zsidó érveit is. Utóbbi azt bizonygatta, hogy „*az ő itteni gyakorlott kereskedése a már majd csak nem elviselhetetlen mértékre hágott drágaságnak enyhítésére szolgál*”. A közjó és különösen a város lakói hasznának szem előtt tartásával a tanács által Mendlnek engedélyezett vaskereskedést az Úriszék is jóváhagyta 1816. április 1-jén tartott ülésén.

1817. november 1-jén a városi tisztújítás alkalmával Czollner Mihályt ismét tanácsnoknak választották. Tekintélyes polgár lévén helye volt a magisztrátusban. Helye volt ebben a testületben azért is, mert Czollner nemcsak a maga hasznát tartotta szem előtt, de mások gondján is igyekezett segíteni. Vallásos, hívó ember lévén – és azért is, mert segíthette – jelentős adományokkal segítette a katolikus egyházat, a két szerzetesrendet, de külö-

közben szélhűdés érte és meghalt. Még halála előtt rendelkezett javairól. Először 1817. július 13-án készített végrendeletet, amit 1818. november 5-én bővített és 1819. május 24-én a tanács előtt bemutat-ta hitelesítésre.

A végrendeletben megemlékezett feleségéről, akivel majdnem 30 évig éltek harmonikus házasságban: „...*Vele 1793 óta hitvestársi szeretetben és hűségben, a családi nyugalom legnagyobb békességében és megelégedettségben élek, s éltem... Házasságom egész ideje alatt... olyan ápolást és szolgálatot teljesített mellettem, hogy hosszú életemet Isten után egyedül neki köszönhetem.*” Hogy felesége mindvégig részt vállalt a kereskedés vitelében, a vagyon gyarapításában és megtartásában, arról a végrendeletben Czollner így írt: „...*Minden vagyonom megszerzésében és gyarapításában velem együtt ő is ugyanolyan erőfeszítéssel, győtrődéssel és verejtékezéssel működött közre egész házasságunkon át.*” Testamentumában (amely a levéltárban fennmaradt) Czollner Mihály igen jelentős vagyonról rendelkezett, ingatlanai és ingóságai mellett mintegy 47.500 forint készpénzről. (Hatalmas összeg volt ez magában is.)

A minden tekintetben nagy lélekkel készült testamentum szerint a feleség, Béni Erzsébet örökölte a vagyon jelentős részét: 15 ezer forint készpénz mellett az összes ingatlant, a kereskedést és az ingóságokat. (Ezek értéke nem ismert.) Közelebbi és távolabbi rokonaira 2.800 forintot hagyott Czollner. A katolikus egyház különféle szervezeteire, a parókiára, a ferences rendházra, a piaristák rendházára összesen 2.700 forintot hagyományozott. A város iskoláinak, a szegény tanulóknak 2.000 forintot juttatott. Segédjének, aki hosszú éveken ott dolgozott mellette, 2.500 forinttal biztosított nyugodt öregséget. Ház körüli cselédje 200 forintot kapott. Még a református eklézsiára és ispotályra is gondolt 100-100 forint erejéig. A legtekintélyesebb összeggel, 20.000 forinttal 12 városi elszegényedett mesterember részére egy alapítványt hozott létre Czollner. Ilyen értékű adományra még nem volt példa Kecskemét történetében. Nemcsak Czollner személyére, hanem a Kecskeméten kialakult mentalitásra, a felekezetek közötti békére utal az a tény, hogy az alapítvány kamatából a nyolc helyi katolikus mellett két német származású elszegényedett mesterember és két református vallású támogatását írta elő az alapítvány.

Béni Erzsébet szüleiéről, születési helyéről, neveltetésének körülményeiről nem maradtak feljegyzések. Czollner Mihállyal kötött házassága szereteten, megbecsülésen és egyetértésen alapult. Ő is szorgalmas, nagy munkabírásu és takarékos volt, aki mindenben segítségére volt férjének, a család gyarapodásának. Béni Erzsébet hű maradt férje emlékéhez és megtartotta özvegyységét. Férje halála után minden levelét így írta alá: „*Bény Ersebet néhai senator Czollner Mihály elmaradt özvegye.*”

Lelkiismeretességére, becsületességére vet fényt az, hogy amikor 1820. március 27-én a főszolgabíró, valamint a férje testamentumának végrehajtásával megbízott tanácsnokok a házánál megjelentek, a végrendelet felolvasásakor kijelentette, „*mivel boldogult Férjének gondolkozását jól esmervén*” meg van győződve afelől, hogy a testamentumból a helybeli görög nem egyesült és ágostai vallású eklézsiák szegényei véletlenül maradtak ki. Férje szándékát kívánta teljesíteni azzal, hogy 100-100 forintot biztosított számukra. (1831-ben a végrendeletben foglaltak teljesítésére kiküldött tanácsnokok már arról számoltak be, hogy a Czollner-féle alapítványból már nem 12, hanem 24 szegény részesül évente.)

Béni Erzsébet szinte egész hátralévő életét a vagyon megtartása, a kereskedés és a gazdálkodás folytatása tette ki. Szigorú következetességgel hajtotta be a még férje által magánszemélyeknek nyújtott kölcsönöket. A szigort, a városi eljáróság segítségét, akkor vette igénybe, amikor az adós évek óta nem fizette a kölcsönzött összeg kamatát. Még 1811-ben kölcsönöztek 322 forint 22 krajcárt Kara Istvánnak, aki azonban halogatta a kamatok megfizetését, ezért az özvegy 1820-ban visszakérte a tőkét és a kamatokat. A fizetés „*kieszközléséért*” a tanácshoz fordult. Tóth Antal szenátort küldték ki, aki sikeresen behajtotta a pénzt az adóstól.

Sokszor kellett Czollnernének a kölcsönzött pénzt bírósági úton visszaszereznie. 1823-ban pl. Erdélyi György kovácsmesternek kellett számot adnia a tanács törvényszékén 236 forintos tartozása miatt. Erdélyi elismerte a tartozását, de fizetni nem tudott, ezért a bíró egzekúciót (végrehajtást) rendelt el. Mielőtt azonban ezt érvényre juttatták volna, Czollnerné megengedte az adósnak, hogy részletekben törlesszen. A mesterember visszakapta a lefoglalt szerszámaikat és visszaengedték dolgozni a műhelyébe. 1825 júniusában

A Szent Erzsébet-templom homlokzata, mellette Nepomuki Szent János szobra a 20. század elején, Szalontay-album (Kecskeméti Katona József Múzeum)

Német Imrén akarta behajtatni a tartozást. A tanács részéről Drégely István volt jelen, Czollnernét Katona József (a Bánk bán szerzője) ekkor még „vice” fiskális (alügyész) képviselte. Német házáat jelölte meg biztosítéskul, ha a kitűzött időpontig nem fizeti meg tartozását. 1826-ban Balogh László lakatosmester ellen kellett egzekúciót alkalmazni a Czollnerék által nyújtott kölcsön nemfizetése miatt. Balogh a nála megjelent városi küldöttség előtt kijelentette, „*hogy Házánál és mesterségéhez szükséges eszközeinél egyebe nem volna*”. A tartozás fejében a ház birtokába Czollnernét bejegyezték, s a külső szoba kulcsait átadták a Czollnernét képviselő Katona József fiskálisnak. (1827-ben a lakatosmesternek sikerült eladnia a házat, így kiegyenlítette Czollnerné felé a tartozását.)

Többnyire mesterembereknek kölcsönöztek Czollnerék, s csak jóval a határidő lejárta után fordultak nemfizetés esetén bírósághoz. Vég István kovácsmester a vaskereskedésben hitelre vásárolt áruk (reszelő, patkószeg, marokvas, szántóvas stb.) árát nem fizette meg, házáat zár alá vették, de a fizetési határidő lejárta után sem tudván fizetni, házáat eladni rendelte a város törvényszéke.

A lakosok közt folyó viták eldöntése két fórum előtt ment végbe Kecskeméten. A bírói hatáskört a városi főbíró és külön a tanács is gyakorolta (ekkor még nem választották szét a közigazgatást a bíraskodástól). Kisebb értékű lopások, szitkozódások esetén, 100 forint és járulékaig indított adóssági perekben a főbírói ítélkezett. Amikor azonban 100 forintot meghaladó értékek forogtak kockán, a tanács elé került az ügy. A főbíró döntése ellen a tanácshoz, ennek döntése ellen a földesúri törvényszékhez, az Úriszékhez lehetett fellebbezni. Czollnerné asszonyságnak mindhárom fórumon voltak ügyei. A bíróságon – kisebb értékű tartozások miatt – évente több is. A tanács törvényszéke előtt is több alkalommal kellett pert indítania adóssai ellen. Abban az időben nagyon nagy összegnek számító, mintegy 7.000 váltóforint tartozás nemfizetése miatt már az Úriszéken volt kénytelen Czollnerné pénzt követelve pert folytatni Berg Fülöp izsáki zsidó kereskedő ellen.

1841-ben komoly gondja akadt az evangélikus eklézsiával a háztelke miatt, mely hosszú pereskedésbe torkollt. A város szabályozása miatt a tanács jelentős mértékű területcsökkentést írt elő Czollnernének,

házának egy részét is kénytelen lett volna lebontani. (A szabályozás elve az volt, hogy „*egyenes lineában*” építkezzenek a lakók, akinek a szabályozási vonalon túlnyúlt az épülete, lebontatták.) Ennek kárpótlására kérte Czollnerné a tanácstól a vele szomszédos evangélikus egyház telkéből az ő fundusába benyúló 81 négyszögölnyi területet cserébe. Felsőbb rendszabályok írták elő ugyanis, hogy „*akinek fundusából egy rész elvétezik, azt más oldalról pótolni kell*”. Czollnerné nem per, hanem egység útján kívánta elintézni az ügyet. Az egyház azonban nem kért az egyezségből. A

tanács teljesíthetőnek vélte Czollnerné kérését, de az evangélikus eklézsia nem. Így is épp elég nagyknak tartották Czollnerné 301 négyszögöles telkét. 1842. április 2-án a Kecskeméten tartott Úri Törvényszék az egyház javára döntött, nem látta kivitelezhetőnek a 81 négyszögölnyi terület átadását Czollnerné részére. Az asszonyság a vármegyéhez fellebbezett, majd a Legfőbb és Semmitó Törvényszék elé került az ügy. Az évekig húzódó pernek csak 1852-ben lett vége. (Ennek kimenetelét özv. Czollner Mihályné már nem érte meg, mert 1844. december 31-én meghalt. A Cs. Királyi

A Szent Erzsébet-templom eredeti főaltárképe, rajta az alapító Béni Erzsébet Szent Erzsébet társaságában, képeslap (Kecskeméti Katona József Múzeum)

Legfőbb és Semmitő Törvényszék végül az 1842. évi úriszéki ítéletet hagyta helyben.) Özv. Czollner Mihályné Béni Erzsébet a perek ellenére folytatta a pénzkölcsönzést, nemcsak magánszemélyeknek, hanem a városnak is. Amikor Czollner Mihály meghalt, 15 rendbeli tőkepénzüik volt kölcsönben Kecskemét városnál 29.407 forint értékben. Ebből a tőkepénzből valósult meg a 20.000 forintos városi szegények javára tett alapítvány. Béni Erzsébet a fennmaradó összeget továbbra is a városnál hagyta. Még 1840/41-ben is 245 forint kamatot kapott a városnál lévő pénze után.

Béni Erzsébet ügyei intézésében unokaöccsére, nevelt fiára, Czollner Ignácra támaszkodott. Ő volt segítségére a vaskereskedés folytatásában, csakúgy, mint a gazdálkodás, a földbirtok irányításában. Újabb földbirtok szerzésére is vállalkozott az özveg, ez kiderült a vagyonösszeírásokból, amely szerint 1829/30-ban az első osztályú ház és az első osztályú kereskedése mellett 10 hold szántó és 10 kapa szőlő, plusz egy malom volt birtokában, 1835/36-ban már 16 hold szántót és 12 kapa szőlőt mondhatott magáénak. Volt rosszakarója itt is, mert szántóföldszomszédja elszántotta a földjük közti mezs-

gyét és a magáéhoz csatolta. Pedig Béni Erzsébet inkább segített az embereknek, akiknek tudott. Gömöri János vaskereskedő és felesége, Hruz Mária 4.000 forinttal tartozott egy pesti kereskedőnek, bizonyos Schopper János Györgynek, Kobalt Koszszian pesti vásárusnak pedig 500 forinttal. Béni Erzsébet az egész összeg lefizetését magára vállalta és Gömöri hanyatló kereskedését is felsegítette. Gömöriék két év leforgása alatt vállalták, hogy megfizetik Czollnernének a 4.500 forintot, annak 6%-os kamatával együtt.

Özv. Czollnerné maga is támogatta a szegényeket, az egyházakat. A Kecskeméti Ferences Rendház Historia Domusában (háztörténetében) nagy jótevőjüként jegyezték fel Béni Erzsébet nevét, mint aki sok alamizsnát adott a rendháznak.

A mélyen vallásos, Kecskeméten „*nagy-asszony*”-ként emlegetett Béni Erzsébet igazán nemes, maradandó emléket hagyott maga után. Nevéhez fűződik a napjainkban a család nevét viselő téren, a Czollner téren lévő Szent Erzsébet-templom felállítása. Amíg férje az alapítvány-nyal, addig Béni Erzsébet a templom építtetésével írta be nevét Kecskemét történetébe.

Alig néhány évtizeddel a plébániatemplom (Nagytemplom) felszentelése után a lakosság számának növekedése, a város terjeszkedése miatt újabb templom építésének gondolata foglalkoztatta a katolikus egyházat. Ennek építéséhez ajánlotta fel segítségét Béni Erzsébet. Az 1825. június 30-án tartott tanácsülésben Seress Pál plébános arról tájékoztatta a Katolikus Egyházközség Tanácsát, hogy Czollner Mihály özvegye nagylelkűen magára vállalta az új templom építésének költségeit. A bejelentést a tanács tagjai kitörő örömmel fogadták, és még aznap elküldték kérényüket a váci megyés püspökhöz, hogy az építéshez szükséges engedélyt írásban megkapják. Gróf Nádasdy Ferenc váci püspök 1825. július 14-én kelt levelében adta meg az engedélyt, amelyet bizonyos feltételekhez kötött:

„1. Az alapítónő írjon alá írásbeli kötelezvényt arról, hogy a templomot nem csak felépítteti, hanem a szükséges belső berendezéssel is ellátja és gondoskodik a templom külső szépségéről. Ez a kötelezvény egyúttal biztosíték arra, hogy az alapítónő esetleg közbejött halála miatt sem áll le a munka.

2. Ha vásár- és ünnepnap szentmise lesz az új templomban, úgy gondoskodni kell szentbeszéd tartásáról is, hogy a hívek nemcsak a szentmisén való részvétel, hanem a szentbeszédhallgatás kötelezettségének is eleget tehessenek. Ennek érdekében megfelelő szöszeket is fel kell állítani a templomban. A tervezetet terjesszék fel a püspökhöz.

3. Az alapítónő 1000 forintos alapítványt tegyen, hogy annak kamatait az istentiszteletek megtartására fordítsák...

4. Ha a plébánián jelenleg működő négy káplán az új templom lelkeszi ellátást vállalni tudja, úgy, hogy ezzel eddigi munkáját nem hanyagolja el, csak ebben az esetben adja meg a püspök a kért engedélyt. Újabb papot nem adhat és a plébániát sem akarja újabb pap eltartásával terhelni.

5. Ha az alapítónő ezen feltételek mellett vállalja az építtetést, akkor ehhez a püspök az engedélyt megadja.”

A templom építésére azt a teret jelölték ki, ahol a Tizenkét Apostolok-kápolna állt. Az épületet lebontották, és már 1825. augusztus 8-án megtörtént az új templom alapkövének ünnepélyes letétele. Az építkezés menetéről, körülményeiről kevés adat áll rendelkezésre. Még 1825-ben Czollner Mihályné azzal a kéréssel fordult a városi tanácshoz, hogy a templom épí-

A Szent Erzsébet-templom homlokzata, előtte Nepomuki Szent János szobra a 20. század közepén. Bajtay Ferenc felvétele (Kecskeméti Katona József Múzeum)

téséhez szükséges téglát és cserepet jutányos áron kaphassa meg. Július 11-én a tanács hozzájárult, hogy a téglá és cserep készítését vállaló Király Sándor „*minden Taxa nélkül*” égethesse a templom számára a téglát. Az építkezés gyorsan haladt. Egy évvel az alapkövetétel után, 1826. augusztus 19-én Seress Pál plébános már az új templom megáldásához szükséges engedélyért folyamodott a váci püspökhöz. Az akkor éppen Pozsonyban, az országgylés ülősszakán tartózkodó püspök szeptember 2-án kelt válaszában az engedélyt megadta. Mire a templom felszentelésére november 19-én sor került, már védőszentje is lett a templomnak, Árpád-házi Szent Erzsébet. A választás azért esett a világszerte ma is leginkább ismert magyar szentre, mert benne a templom építtetője saját védőszentjét tisztelte. A templom mellett állt a korábban, 1815-ben épült ispotály, ahol a város szegény betegeit, öregeit istápolták.

A templom ünnepélyes felszenteléséről (megáldásáról) a korabeli sajtó is hírt adott. A „*Hazai s külföldi Tudósítások*” 1826. november 29-én megjelent 44. számában emlékeztek meg az eseményről: „...Reggeli 8 1/2 órakor kiindult minden harangok szóllása között a Fő Templomból a Processio, melly a Szent Erzsébet Temp-loma előtt mozsár lövésekkel idvezeltetett. A Szentelés végbevételére meghatalmazott helybéli Fő Lelki Pásztor, Fő Tisztelendő Seres Pál Úr, a minden Valláson lévőkből öszve tolongó temérdek sokaság közepette Szent Rendeltetését végrehajtván, az új Templom Gondviselője Fő Notarius Simonyi János Úr felolvasta a helybeli minden renden lévő Vallásbeli és polgári Elöljáróknak, s Tisztviselőknak neveit, mely írás azután az oltár fenekébe tétetett. Melly megesevén, a Fő Lelki Pásztor egy igen épületes Tanítást mondott a Szentegyháznak szükséges voltáról, áldást kért a Mindenhatótól az Is-tenfélő Építő Asszonyságra, melly az egész

jelenlévő Közönség által szívben dicsértet-vén, szent örömei között tsak azon részén keseredett el a Prédikátzionak, melly az ő elfelejthetetlen Férfjének érdemeit szinte, mint sajnos elvesztét hathatóssan nyilatkozta. Végre nagy Mise tartatott, s a Chorust a helyben fekvő Nemes Sommari-va Vasas Ezrednek Muzsikája, és a most itt lévő Magyar Játszó Társaság némelly tagjainak Éneke vitte. Ezután a Processio ismét visszament az Anya Templomba, és az egésznek éppen déli 12 órakor lett vége.” A cikk írója még hozzáfűzte: „...hasznot nem várható fényes tselekedete [ti. Béni Erzsébeté – a szerző] szolgáljon tükrül sok tehetősebbeknek, hogyan kelljen a Polgári Társaság Javát, Díszét szeretni, előmozdítani.”

1932-ben a főoltár renoválása során előkerült a felszentelési emlékirat, melyet az oltár kőlapja alatt egy henger alakú vörösréztokban találtak. Ebből tudjuk, hogy a templom építőmestere „*Rábel*” Károly

A Szent Erzsébet-templom homlokzata, előtte Nepomuki Szent János szobra a 20. század közepén. Bajtay Ferenc felvétele (Kecskeméti Katona József Múzeum)

kőművesmester volt, mellette pallérként „*Fischer Mihályt*” nevezték meg, az ács-munkákat Novák Gergely helyi ácsmester végezte. Rábel Károly nem kecskeméti volt, mert ismert a korabeli helyi kőművesmesternék neve. Elképzelhető, hogy Czollnerné unokaöccséről van szó. Czollner Mihály testvére, Czollner Éva ugyanis Rablné volt. Neki voltak Károly, József, Ferenc, Mihály nevű fiai és egy Erzsébet nevű lánya. A pallér nevét viszont elírták az emlékiratban, mert Fischer Mihály nevű kőművesmester nem élt Kecskeméten. Fischer Ágoston (1795–?) lehetett az, akiről szó van, mert ebben az időben ő volt az egyik legismertebb kecskeméti kőművesmester, aki templomokat épített a környéken és több épület emelésénél együtt dolgozott Novák Gergely ácsmesterrel.

Özv. Czollner Mihályné Béni Erzsébetet a templom felépíttetéséig is sokan tisztelték, ettől kezdve még nagyobb megbecsülés övezte a nagyszasszonyt haláláig. Ez az esemény 1844. december 31-én következett be, 82 éves korában. Béni Erzsébet már 1830. szeptember 7-én előre gondoskodott a szorgalmas és takarékos életvitellel megszerzett vagyonáról, végrendeletet készített. Ebben általános örökösének kedvenc unokahúgát, keresztlányát, Czollner Rozáliát, Mazanetz Vitusné (Czollner János leányát) nevezte meg. Ő örökölte a kecskeméti nagy házat, az Öreghegyben lévő „nagy” szőlőt, a városföldi földet, 2 vízimalmot és minden ingó vagyonát. Férjére, Mazanetz Vitus cs. kir. főhadnagyra 30.000 forintot hagyott. Rozália testvére, Czollner Ignácra testálta a vaskereskedést, a városi szárazmalmot a mellette lévő házzal, a széktói szőlőt és az ágasegyházi földet, valamint 5.000 forint készpénzt. Az ingóságokból Ignác 4 ezüst gyertyatartót, 6 pár ezüst evőeszközt, egy ezüst „*kávé-masinát az ezüst téj – serpenyővel és egyet a kisebb ezüst cukortartók közül*” kapott. Ignác nem élt olyan szigorú erkölcsök szerint, mint Czollnerné nagyszasszony, mert szükségesnek tartotta megjegyezni a végrendeletben néneje, hogy mindezeket az unokaöccse olyan feltételekkel kapja meg, „*ha nekem ezután semmi bosszúságot nem okoz, magát becsületesen viseli, és engem míg Isten éltemnek kedvez, úgy becsül és tisztel, mint az tőle, mint nevelő anyja méltán várhatom*”. Sőt azt is kikötötte Béni Erzsébet, hogy „*ha Czollner Ignác öcsém az én halálom után magát nem illően viselné, és erkölcsi magaviselete ellen alapos panaszok tétethetnének, vagy az általam*

néki hagyott javakat örökösei kárára vesztegetné, vagy adósságokkal terhelné”, felhatalmazta Kecskemét város tanácsát, hogy a vagyonat zár alá vegye, annak kezelését egy becsületes gondnokra bízza. Sógornőjére, Czollner Jánosné Amtmann Erzsébetre és gyerekeire (Rozálián és Ignácon kívül) 8.000 váltóforintot, másik sógornőjére, Rablné Czollner Évára és gyerekeire összesen 12.000 forintot, sógorára, Czollner Lőrincre és lányaira (Anna, Magdolna) 4.000 forintot hagyott. Testvére, Béni Katalin és fia összesen 2.000 forinttal, míg a másik testvére, József után maradt unokaöccsei összesen 3.000 forinttal részesültek az örökségből. Unokahúga, Fischer [Ágostonné] Véber Terézia 4.000 váltóforintot és némi ezüstműt örökölt a vagyonból. Rokonaira összesen 68.000 forint készpénzt, igen tekintélyes summát hagyott Czollner Mihályné. Nem feledkezett meg a város szegényeiről ő sem. A katolikus ispotály szegényeire 200, a reformátusokéra 200, az evangélikuséra 100, a görög ispotálybéli szegényekre 100 forintot hagyott. A váci siketnémák intézete és a pesti vakok intézete 200-200 forintot kapott. A kecskeméti katolikus főtemplom részére 300 forintos alapítványt tett, ennek kamatait évente arra használhatták, hogy a nagyszasszony halála napján misét szolgáltassanak. A ferences rendházra hagyott 200 forintot, a Kálváriára 100 forintot, még Kecskemét városnak is rendelt 300 forintot „*közönséges szükség fedezésére*”. A kor szokásai szerint a város földesurára is testált 100 forintot. A piaristák kollégiuma 1.000 forintot kapott, melynek éves hasznából minden szombaton szentmisét kellett szolgáltatni. Nem feledkezett meg szolgálóiról, cselédjeiről sem. Forstinger Andrásnak, aki már férjének is segítségére volt birtokán csakúgy, mint a kereskedésben, hűséges szolgálataiért 2.000 forintot hagyott. Minden cselédjének, aki halálakor a házánál szolgált, 100-100 forintot testált.

Özv. Czollner Mihályné majdnem másfél évtizeddel tovább élt, mint első végrendelete íródott. Mivel egy-két dolog megváltozott 1830 óta, pótvégrendeletet illesztett az első után. 1844. október 29-én, 44 éves korában meghalt unokaöccse, Czollner Ignác, ezért előző végrendeletét úgy igazította ki, hogy a vaskereskedést annak testvérére, Czollner Ferencre ruházta, aki maga is vasárus volt, azzal a megjegyzéssel, hogy tartozik fizetni ebből 2.000 forintot testvérének, Mihálynak és

2.000 forintot Forstinger András „*szegény atyafinak*”. Az Erzsébet-templomra hagyott 2.000 forintot, a templom melletti iskola tanítóinak 3.000 forint tőkepénzt, rokona, Amtmann kereskedő 4 gyerekére összesen 4.000 forintot. Czollner Erzsébetre testált 1.000 forintot, a városi szegényekre pedig 2.000 forintot hagyományozott. Utóbb már 86.000 forint készpénzről és értékes ingatlanokról rendelkezett özv. Czollner Mihályné Béni Erzsébet. Ez mezővárosi körülmények között is igen tekintélyes összeg és vagyon volt. Nem minden alap nélkül hivatkozott Béni Erzsébet és az evangélikus eklézsia perében az egyház Czollnernéra, mint a „*dús gazdag*” tekintélyes, befolyásos asszonyra.

Béni Erzsébet, aki gazdagsága ellenére egyszerűen, hivalkodás nélkül élt, temetését is szegény keretek között képzelte el. Végrendeletében így rendelkezett: „*Mikor a Mindenható Istennek tetszeni fog engem e világból kiszólítani, kívánom, hogy temetésem a keresztény Catholica szertartással és minden templomokban való harangozással történjen. Melyet a kecskeméti anyateplomban egy pompa és muzsika nélküli requiem és csak egy pap által énekeltesen.*”

Férje hamvait egy 1827-ben nyert engedély szerint a Nagytemplom kriptájából kiemelték és az Erzsébet-templom kriptájában helyezték el. Halála után özvegy Czollner Mihályné Béni Erzsébet holtteste is itt lelt örök nyugalomra. A Czollner név máig él Kecskeméten: Czollner Mihály emléket őrzi a róla elnevezett tér (a Kis-templom tér 1869-ben kapta a Czollner tér nevet), felesége, Béni Erzsébet nevét pedig a Czollner téren álló Erzsébet-templom.

Péterné Fehér Mária

Felhasznált irodalom:

Iványosi-Szabó Tibor: Kecskemét gazdasági fejlődése 1700–1850. Kecskemét, 1994.

Iványosi-Szabó Tibor: A kecskeméti német kisebbség gyökerei (18–19. század).

Kecskemét, 2006.

Kisfaludy Katalin: Kecskemét önkormányzata (Közigazgatás és bíraskodás) 1686–1848. Levéltári füzetek (Bács-Kiskun megye) VIII. Kecskemét, 1992.

Kovács Imre: A kecskeméti Szent Erzsébet-templom története. Magyar egyháztörténeti vázlatok. 1 kötet. Budapest, 1989.

Számtalan levéltári forrás különböző irategyüttesekből, fondokból

A Szent Erzsébet-templom a Nepomuki Szent János-szoborral az 1950-es években (Kecskeméti Katona József Múzeum)

DECEMBER 1. A MAGYAR RÁDIÓZÁS NAPJA

A magyar rádiózás napja alkalmából egy ma már nem létező üzemre emlékezünk, amely meghatározó volt Kecskemét könnyűipara számára és az ország – sőt az egész egykori keleti blokk – szórakoztatását is nagyban elősegítette.

A röviden BRG-nek nevezett Budapesti Rádiótechnikai Gyar 1961-ben Kecskemétre telepített gyáregysége olyan híres elektronikai termékek nevét kapcsolta Kecskeméthez, mint az 1962-től gyártott Mambó típusú magnetofon, vagy említhetnénk még a minden háztartásban használt MK típusú orsós, illetve kazettás magnókat és a legnagyobb számban gyártott magnókazettákat, amelyeket egyszerre több száz kecskeméti kéz szerelt nem csak magyar piacra.

Csak két adatsor: 1970-ben az M20, M40, MK21, M11-es készüléktípusokból 60.000 db-ot gyártottak összesen 178

millió Ft értékben, ebből 30.000 db a külföldi piacokat célozta meg, emellett az alkatrészek 70%-át a kecskeméti telephely munkatársai állították elő, illetve 1975-re a gyár termelése – három típusban – meghaladta az éves szinten előállított 100.000 darabot, amelyből 80.000 db készülék kizárólagosan exportra készült.

1977-ben dobták piacra a gyár egyik legsikeresebb termékét, az MK27 hordozható kazettás magnót, melynek dizájnjá is viszonylag újszerűnek számított, emiatt nevezték búvár- vagy úrmagnónak, olajzöld kivitele határozottan katonai jelleget is

kölcsönzött a készüléknek. Bár hosszú távon hajlamos volt a szalag nyújtására, ennek ellenére a KGST-országokban jó minőségűnek számító magyar fejlesztésű mechanikája miatt is elképesztő népszerűségnek örvendett.

A Budapesti Rádiótechnikai Gyar Kecskeméti Gyáregysége 1989. július elsejével gazdasági átalakuláson ment keresztül, majd részvénytársaságként működött tovább, a KGST-piac összeomlása viszont 1992-ben a gyár bezárását eredményezte.

Hajagos Csaba

A BRG szerelő részlege 1971-ben

BRG Mambó szalagos magnó

BRG MK27 hordozható kazettás magnó

Magnótesztelés a BRG szerelő részlegén

EGY KUTATÁS MARGÓJÁRA

Zombory Géza Károly életútja

Zombory László és Fórián Irma második gyermeke, Géza Károly Kecskeméten született 1872. október 24-én. A helyi református lyceumban 1882/83-ban kezdte meg tanulmányait. A 8 osztályos gimnázium 5. osztályáig járt ide.

1886-ban jelentkezett a katonatisztképzőbe, a Ludovika Akadémiára. 1887-ben kezdte meg itt tanulmányait, 1891-ben végzett, s mint hadapród a 4. honvéd huszárezredhez került Kecskemétre. 1892. november 1-jén lett hadnagy. 1893–94-ben elvégezte a központi lovas iskolát (Equitatio). 1896. november 1-jétől főhadnagy (Szamosújváron). 1896–97-ben a 9. honvéd huszárezredhez osztották be. 1897-től 1906-ig az 5. huszárezrednél tiszt és századparancsnok. 1906 májusától novemberig a 7. honvéd huszárezrednél szolgált. 1906 novemberétől pedig a pécsi 8. honvéd huszárezrednél századparancsnok, valamint az altiszti iskola parancsnoka.

1898. február 5-én (állomáshelye ekkor Nyíregyháza) házasságot kötött Putnoky Matilddal, aki 1868. szeptember 15-én született, római katolikus vallású volt és Keleméren (Gömör vm.) élt édesanyjával. Apja, Putnoky Mór keleméri földbirtokos ekkor már nem élt, anyja Frievaldszky Matild volt. Putnoky Matild testvére, Putnoky Mór országgyűlési képviselő lett. Zombory Géza nagy szeretetben és egyetértésben élt feleségével. Tisztelte és nagyra becsülte anyósát, sógorát és annak feleségét, Károlyi Saroltát. Zombory Gézáéknak 1900. július 6-án Nyíregyházán született fiuk Géza László Mórítz névvel. Putnoky Móricz országgyűlési képviselő és felesége voltak a gyermek keresztzülei.

Zombory Géza 1904–1905-ben ismét részt vett a lovastiszi iskola képzésén. 1906. november 1-jén nevezte ki a honvédelmi miniszter századossá. Az első világháború kitörése a pécsi 8. honvéd huszárezrednél érte. 1914. augusztus

21-től az 5. honvéd lovassági hadosztály kötelékében a pécsi osztály parancsnoka. 1914. december 10-én a pécsi póttest parancsnokságával bízták meg. 1915 szeptemberétől az 1. népfőlkellő lovasdandár 1. ezredének osztályparancsnoka. Még ez év október elsején a lovasdandár kötelékében a m. kir. 12. lovas lövészosztály parancsnokává nevezték ki. Ezen parancsnokságot 1916 novemberéig viselte a 32. és a 25. hadosztály kötelékében. Részt vett az oroszok elleni galíciai harcokban. 1915-ben őrnaggyá léptették elő. Később a 61. hadosztály kötelékében Erdélyben harcolt, itt mint csoportparancsnok működött. 1916 telén súlyosan megbetegedett. Előbb Pécsen lábadozott, majd 1917–18-ban Zalaegerszegen mint póttest- és állomásparancsnok tett szolgálatot. 1917-től lett alezredes.

Kitüntetései: III. oszt. Vaskoronarend, III. osztályú katonai érdemkereszt, ezüst és bronz katonai érdemérem, II. osztályú német császári vaskereszt dicsérő elismeréssel.

Zombory Géza katonai pályája az I. világháború után véget ért, ugyanis 1918-ban Zalaegerszegen letette parancsnoki hivatalát és Budapestre ment. 1919 áprilisában Stromfeld Aurél vezérlete alatt munkásezredeket szerveztek, Zombory Géza az egyik ilyen ezred parancsnoka lett.

1920-ban nyugdíjazását kérte. A Horthy-hadseregben nem szolgált, Horthy Miklós kormányzó azonban katonai pályáját tekintve ezredessé léptette elő, s mint ezredes került nyugállományba. Hazakerült Kecskemétre, édesanyjának segített az ágasegyházi birtok igazgatásában. A közéletben sem adta át magát a pihenésnek, hanem aktívan dolgozott a nemzeti

Zombory Ida 1909-ben, Ágasegyháznál

munkavédelem területén. A nemzeti munkavédelem fontosságáról tartott előadásokat különböző egyesületekben. Néhálynak ő is tagja lett, pl. a NYUKOSZ (Nyugdíjas Katonatisztek Országos Szövetsége) Kecskeméti Csoportjának ügyvezető elnökévé

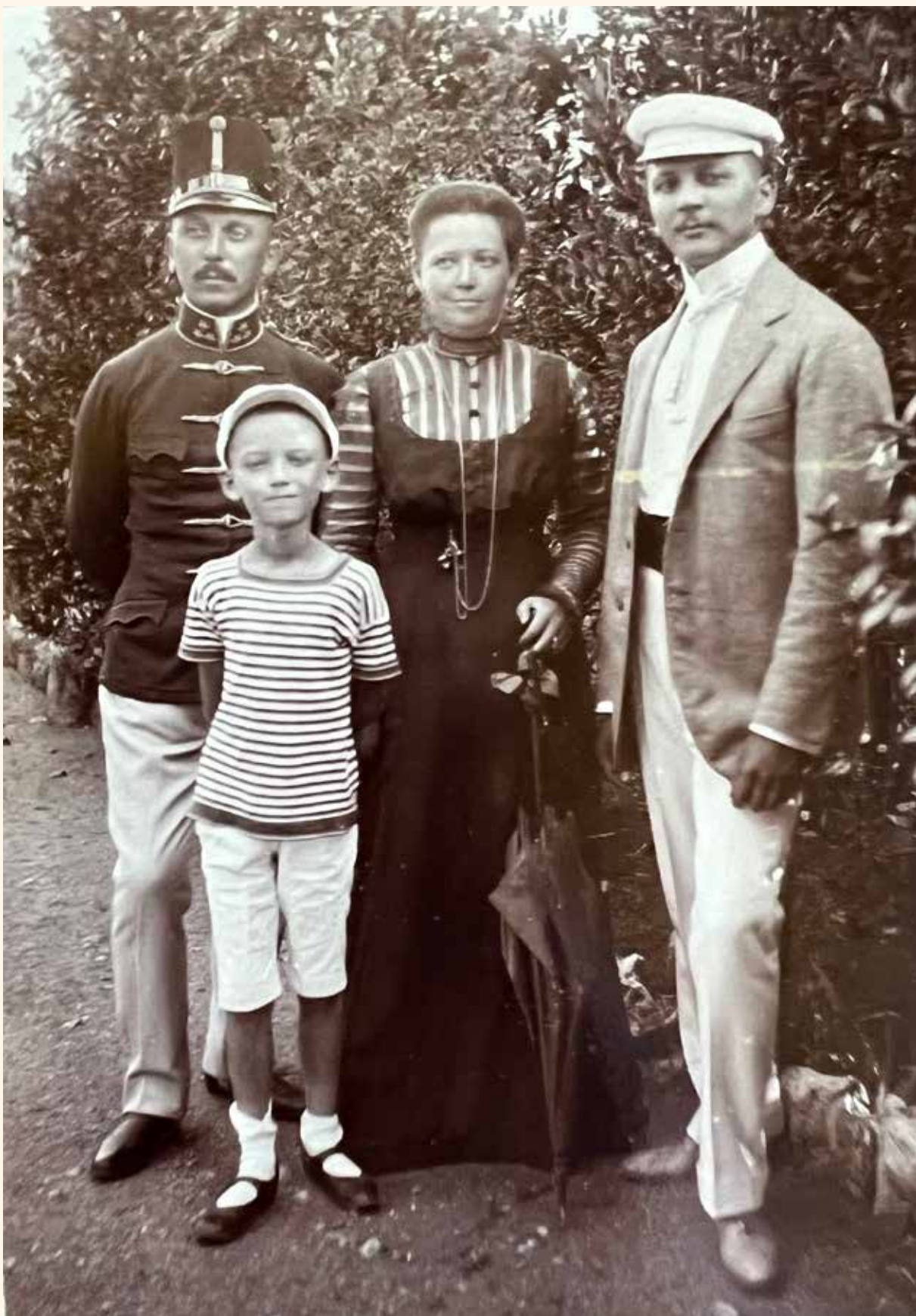
választották 1923-ban. Ügyvezető elnöke volt a Kecskeméti Turul Sportegyletnek is.

1927-ben Zombory Gézát tábornokká léptették elő. Mint nyugállományú tábornok hol Kecskeméten élt, hol Budapesten. Ugyanis Dél-Pest és Bács-Bodrog várme-

gyék, Kecskemét és Baja thj. városok Nemzeti Munkavédelmi Hivatalának vezetője lett. Sok helyen tartott előadást, ahol kifejtette a nemzeti munkavédelem legfontosabb feladatát: Magyarországon mindenütt a legfontosabb és nélkülözhetetlen az üzemek

zavartalan munkájának biztosítása. Az Első Magyar Általános Biztosító Társaság Választmányának is tagja volt.

Zombory Gézát már huszárfőhadnagy korától, 1894-től foglalkoztatta családja története. Minden szabadidejében ezzel

Zombory Géza, neje, fia és Z. László 1908-ban

foglalkozott. Több levéltárat – Leleszi Konvent Levéltára, Jászóvári Konvent Levéltára, Váci Káptalan Levéltára, Zemplén Vármegye Levéltára – megkeresett levélben, hogy gyűjtsék ki és írják le neki a Zombory család tagjaival kapcsolatos irataikat. Írt a pozsonyi és az isaszegi plébániára, a Bécsi Hadtörténeti Levéltárba, az Országos Levéltárba, és mozgósította a család tagjait is (a nagykőrösieket is, öccsét és sógorát is), kérte, hogy menjenek ki a temetőkbe sírfeliratot leolvasni vagy a plébánoshoz adatokat kiírni az anyakönyvből. Neki köszönhető a családi adatok összegyűjtése, rendezése.

Az összegyűjtött dokumentumok birtokában folyamodott a m. kir. belügyminiszterhez a család régi nemességének elismeréséért és a „zombori” nemesi előnév használatáért. A belügyminiszter – gróf Andrássy Gyula – 1909. május 28-án adta ki a díszes oklevelet, melyben megerősítette a család régi nemességét és engedélyezte a „zombori” nemesi előnév használatát.

Zombory Géza az oklevél elnyerése után is folytatta a családtörténeti kutatásait. Levelezett Dongó Gyárfás Géza Zemplén megyei főlevéltárossal, a halasi múzeum akkori igazgatójával, Nagy Szeder István-nal a család halasi tagjával kapcsolatban váltott leveleket.

Zombory Géza tagja volt a Magyar Heraldikai és Genealógiai Társaságnak, a Magyar Történelmi Társultnak. A Magyar Családtörténeti Szemle 1938-tól 1941-ig folyamatosan közölte genealógiai tanulmányait: pl. Kecskemét Város Földesurai és Nemes Családjai. 1–16.

Zombory Lászlónak, Kecskemét város főügyészenek és feleségének Ágasegyházán volt kiterjedt birtoka. Zombory László 1902-ben meghalt. Özv. Zombory Lászlóné még halála előtt rávette gyermekeit, hogy osztozzanak meg a családi vagyonon. A telekkönyvi betétben felvett 571 hold 594 négyszögöl összterületű tanyás birtokból Zombory Gézának jutott 140 hold 980 négyszögöl terület az azon levő összes ingatlantartozékokkal, Katona Józsefné szül. Zombory Irén 103 hold 1082 négyszögöl összterületű ingatlant kapott a rajta levő összes ingatlantartozékokkal, Zombory István 102 hold 800 négyszögöl összterületű birtokot kapott az azon levő összes ingatlantartozékokkal, Zombory László osztályrésze pedig összesen 156 hold 770 négyszögöl összterületű birtok volt.

Zombory Géza 1930-tól Budapesten az I. kerület Ferry Oszkár u. 34. sz. ház

Zombory Géza tábornok, 1941. december 24.

félemeletén lévő 4 szobás lakásban lakott családjával (a lakás a saját tulajdona volt). A II. világháború után földjét, bár birtoka meghaladta a 100 holdat, teljes egészében meghagyták. Részt vett az újjászervezésben, Házi Árpáddal – aki előbb alispán, majd a Legfőbb Ellenőrzési Tanács elnöke volt – megalakították a Vármegyéek Gazdáinak Országos Szövetkezetét, melynek 3 éven át, feloszlásáig Házi Árpád elnöke, Zombory Géza pedig a felügyelőbizottság elnöke volt.

1948 után azonban földjét folyamatosan, részletekben elvették, gazdálkodását

ellehetetlenítették (indokolatlan földosztályba sorolás, aranykorona-érték felemelése, beszolgáltatás elmulasztása). A 85 éves öreg, megfáradt ember megélhetése került veszélybe, amikor nyugalmazott ezredesi illetményét ingatlanvagyonára való tekintettel beszüntették. Semmi jövedelme nem volt, fia támogatására szorult. Előbb beteg felesége, majd 1958. január 21-én Zombory Géza is elhunyt. (Zombory Géza földjét a Ballószögi Egyetértés Tszcs kapta meg, majd a Kecskeméti Béke Tsz-be került.)

Péterné Fehér Mária

EURÓPA-SZERTE IS EGYEDÜLÁLLÓ GYŰJTEMÉNYT HOZOTT LÉTRE

Szögi József

100 éve, 1922. május 13-án Szegeden született Szögi József okleveles kertészmérnök, a Duna-Tisza közti Mezőgazdasági Kísérleti Intézet tudományos munkatársa. Neves kertészcsalád első gyermekeként látta meg a napvilágot. Iskoláit szülővárosában végezte, előbb a községi elemi iskolába, azután a Madách Utcai Magyar Királyi Állami Polgári Fiúiskolába járt. Később közép fokú növény-nemesítő tanfolyamot végzett, majd 1954-ben Kiskunfélegyházán mezőgazdasági technikus oklevelet, míg 1964-ben Budapesten, a Kertészeti Főiskolán kertészmérnök diplomát szerzett.

Először szülei szegedi kertészetének egyik ügyfelénél, a tetétleni (napjainkban Köröstetetlen) inárcsi Farkas László dísznövénykertészetében gyakornokoskodott. 1943-ben kertészsegédi vizsgát tett, tanulmányait azonban nem folytathatta, mert besorozták katonának. 1945 tavaszán hadifogságba esett és csak 1947 augusztusában tért haza. A következő években a Farkas-kertészet mentési munkálatait irányította – közben meg nősült –, majd annak államosítása után az akkoriban Cegléden alakult Kísérleti Telepen – 1950-től a Duna-Tisza közti Mezőgazdasági Kísérleti Intézet ceglédi telephelyén – dolgozott.

1962 nyarán családjával Kecskemétre költözött, dr. Mészöly Gyula igazgató hívta az intézet kecskeméti központjába. Ezt követően mint tudományos munkatárs többek között a homoki dísznövények szelekciójával és az üzemi

kajszitermesztés korszerűsítésével foglalkozott. Emellett élő virágokat, cserjéket gyűjtött abból a célból, hogy közülük a homoktűrőket kiválogassa. Évtizedeken át tartó munkával Európa-szerre is egyedülálló arborétumot hozott létre, amelyben több mint ezerféle

dísznövényt tartottak nyilván, így például a pünkösdi rózsza 200 fajtáját, lángvirágot, csillagvirágot, őszirózsát, japán birst és szerelembokrot.

Később az intézet szarkási telephelyén gyümölcsösök telepítésével foglalkozott, azután rövid ideig Szentesen, majd nyugdíjazása előtt Kecskeméten, a Magyar-Szovjet Barátság Tsz-ben

Szögi József kertészmérnökké nyilvánításának oklevele – Budapest, 1964. október 20.

A Kiskunfélegyházi Mezőgazdasági Technikum 1954-ben végzett levelező hallgatóinak tablóképe, az első sorban jobbról a harmadik Szögi József

dolgozott. A „Mezőgazdaság Kiváló Dolgozója” címet két ízben is odaítélték neki, a Ceglédi Gyümölcsstermesztési Kutató-Fejlesztő Intézet 50 éves jubile-

umán oklevéllel köszönték meg magas színvonalú szakmai munkáját. 2013. június 22-én hunyt el.

Varga Géza

Honvédségi gépjárművezetői igazolvány Szögi József részére – Kecskemét, 1944. április 3.

Szögi József a Duna-Tisza közti Mezőgazdasági Kísérleti Intézet ceglédi telephelyén, a főépület körüli dísznövények közt, 1960 körül

Szögi József a Duna-Tisza közti Mezőgazdasági Kísérleti Intézet kecskeméti kísérleti gyümölcsösében, az 1960-as évek második felében

Sík Sándor aranymiséje után a Patrona ünnepségén Kodály Zoltán és felesége, valamint az ünnepelt társaságában

Nádasi Alfonz Tibor AZ „IGNIS ARDENS”, A „LÁNGOLÓ TŰZ”

25 éve, 1997. szeptember 19-én hunyt el Nádasi Alfonz Tibor bencés szerzetes, tartalékos tábori lelkész.

1909-ben született Pápán. 16 évesen már a bencés gimnáziumból jelentkezett szerzetesnek a rendbe, ahol 1930-ban lett annak tagja, három évvel később pedig pappá szentelték. A teológia mellett görög–latin szakos tanári diplomát is szerzett. Így lett tehát „dr.” és „OSB”, ez utóbbi az Ordo Sancti Benedicti rövidítése és a rendtagságára utal.

Később, a háború után orosz tanár is lett. Ennek minden bizonnyal a háború ideje alatt eltöltött és a hadifogságban szerzett „élményei” voltak előfeltételei. Hadinaplójában le is írta, hogy maga Kodály Zoltán – igaz, a népdalkutatás okán – kérte meg, hogy tanuljon meg oroszul.

Alfonz atyát három évtizeden át szoros munkatársi, mélységes szellemi-lelki kapcsolat, lelki dialógus fűzte Kodály Zoltánhoz, akiről így írt: „Tiszta lelki keresztény, krisztusi ember.” A neves zenepedagógussal való kapcsolata 1937-

A 20. század egyik legnagyobb magyar zeneszerzője, zenetudósa és zenepedagógusa, Kodály Zoltán szűkszavú, zárkózott ember volt, aki önmagáról alig beszélt és vallásos élményeiről hallgatott. Hite, meggyőződése, istenes gondolkodása zárt világ volt. Szinte senki sem ismerte mély, imádságos belső életét. Alfonz atya (az „*ignis ardens*”, a „*lángoló tűz*” – ahogyan Kodály jellemezte) volt a kevesek egyike, aki e zárt világba betekinthezett. Rajta kívül Kodály szinte senkinek sem tárta fel Istenhez kapcsolt életét.

ben kezdődött, amikor első látogatásakor felkeltette Kecskemét szülöttje érdeklődését azzal, hogy görög–latin szakos bencés tanárként Sopronban az „*Éneklő Ifjúság*” mozgalmát szervezte. Találkozásaik 1940-től rendszeressé váltak, hetente háromszor-négyszer is két-három órán át együtt olvasták a görög és a latin klasszikusokat és a Szentírást, görögül és latinul is együtt imádkoztak. Ilyenkor nézték át a Graduale Romanumból a következő vasárnap miséjének változó tételeit is. Elmélyült olvasás volt ez, ahol Kodály mindig fűzött a felolvasottakhoz valami megjegyzést, kiegészítést, következtetést.

Gyakran találkoztak a Mátrában is. Közös galyatetői hegyi élményeikre Alfonz atya így emlékezett vissza: „A Mester a hegyeket is bevonta liturgiájába. [...] Vala-

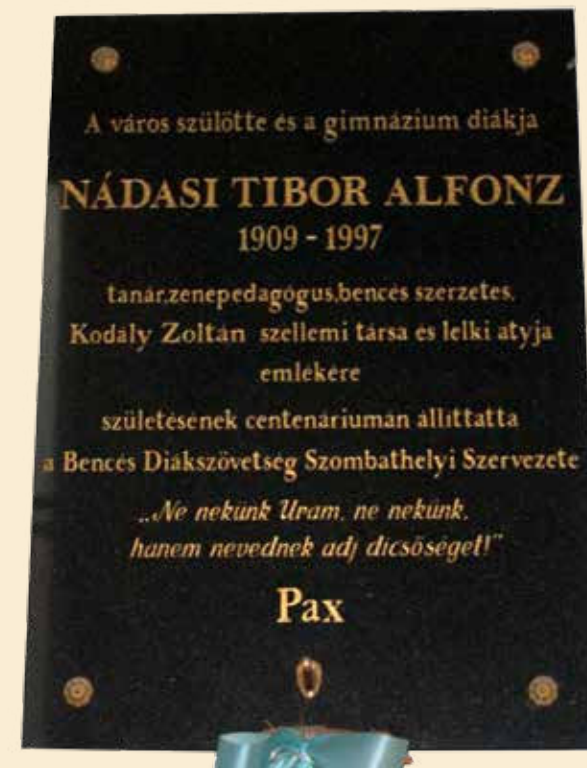
mi kozmikus méretekben akarta az egész világot hangzóvá tenni. Szinte belefűlt a naplementébe, ha valamelyik hegy tetején voltunk. Ahogy csendesedett a világ és hanyatlott a nap, annál zengőbb lett ő belülről. Ezek az ihletnek más körülmények között megismételhetetlen pillanatai voltak. Ilyenkor érezte az ember, hogy egyetlen szót sem szabad hozzá szólni. Lefelé jövet, az élmény befejeztével szólalt meg: »Micsoda harmóniák! Így imádkozik a természet!«

Alfonz atya munkatársként, gyóntató papként állt a Mester mellett; ő temette első feleségét, Emma asszonyt is. Az ezt megelőző napokról Alfonz atya később így írt: „Felesége halálos beteg volt. Előkészültünk a halálára az egyház szentségeivel. Késő este még fölmentem hozzá a Kútvöl-

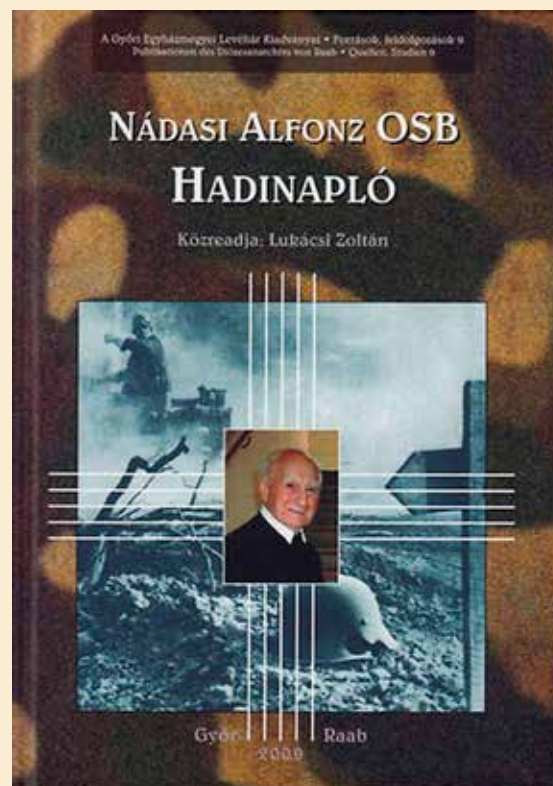
gyi kórházba... éreztem, hogy az utolsó perceiben van. Újra megáldottam, feloldoztam. Kodállal együtt térden állva imádkoztunk. Az ima befejezése után kitárt kézzel tovább imádkozott, idézve a Requiem Offertóriumát. (Szt. Mihály vigye /a lelkeket helyett/ a lelkét az örök fénybe!) Az eredeti latint csodálatos stílus-szerűekkel módosítva.”

Nádasi Alfonz temette Kodály Zoltánt is. Egyházi szertartást csak a sírnál végezhetett. Beszédében azonban hűen tolmácsolta Kodály üzenetét a nemzet-hez a hitvalló életéről, a haza iránti hűségéről. „A világhír magaslatán is megőrizte azt a gyermeki lendületet és a világba néző tiszta tekintetet, mellyel kisgyermekként az asztal alatt saját farigcsálását hangszereivel örvendeztette meg szüleit és testvéreit. Mi adott erőt mindehhez, egész életében? Mindig kevés pihenőidejének állandóan visszatérő társai felelnek erre, legkedvesebb olvasmányai: a Szentírás görögül és latin nyelven, Jézus élete, Krisztus követése, Szent Ágoston vallomásai, Pázmány, Zrínyi és Rákóczi imádságos könyve. Minderről a világ semmit sem tudott. De hála legyen az Úrnak, hogy mint az Ő egyszerű szolgálója, tanúként most mindezt elmondhatom imádság formájában. El kell mondania annak, akit elhunyt testvérünk a szentségek kiszolgáltatásának mélységéig bizalmában részesített. [...] Hitt Istenben, hitt a munkájában. Hitt szeretett hitvesében, munkatársaiban, a magyar ifjúságban, hitt hazája boldogulásában és az egész emberiség jövőjében. Ezt a hitvalló életet hagyja örökölni az egész országnak mindnyájunk nagy tanára, Kodály Zoltán, az Úr egyszerű híve, korunk legnagyobb magyarja.”

Varga Géza

Alfonz atya emléktáblája szülővárosában, Pápán

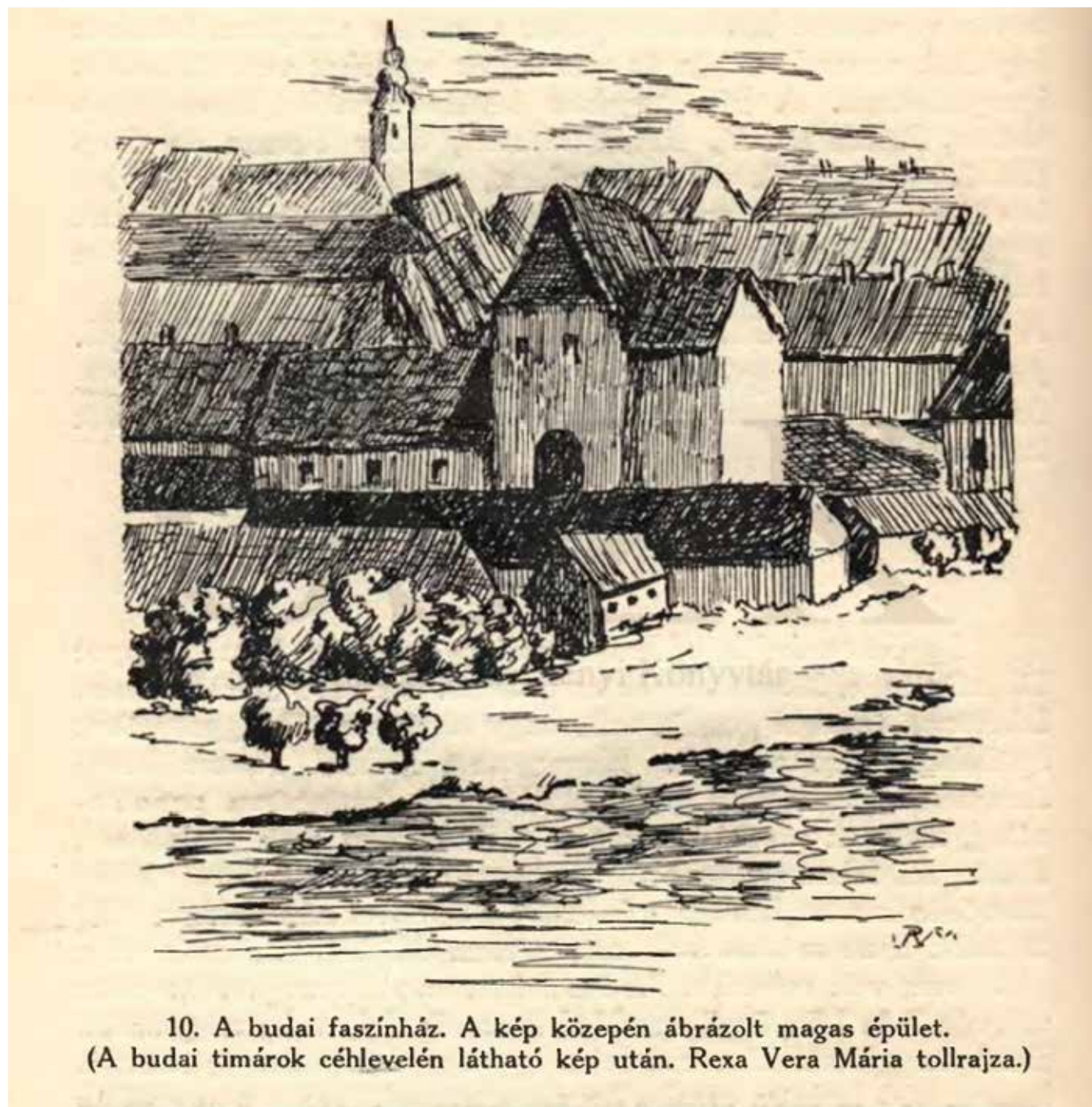
Nádasi Alfonz Tibor bencés szerzetes, tartalékos tábori lelkész hadinaplója

Az imádkozó Kodály Zoltán Sík Sándor aranymiséjén

Láng
Ádám
János

AZ INDULÓ MAGYAR VILÁGI SZÍNJÁT SZÁS EGYIK JELENTŐS ALAKJA

10. A budai faszínház. A kép közepén ábrázolt magas épület.
(A budai timárok céhlevelén látható kép után. Rexa Vera Mária tollrajza.)

A budai faszínház

250 éve, 1772. július 28-án született Láng Ádám János színész, író, műfordító. Középiskolai tanulmányait Debrecenben, Kassán, Pozsonyban és Pesten végezte. 18 évesen előbb a pesti német társulat, majd 1792-től az első pest-budai magyar színtársulat tagja lett. A kecskeméti születésű Kelemen László vezette társaság a rendszeres működést 1792. május 5-én, egy kis budai faszínházban, a tulajdonosa után Reischl-bódénak nevezett helyiségben kezdhette meg. Ezen az előadáson, a Talált gyermek című darabban Láng Ádám János is színpadra lépett.

A színtársulat feloszlásakor, 1796-ban Kolozsvárra, onnan Ernyi Mihállyal 1806-ban Pestre ment, és a második magyar társulat tagja volt 1815-ig. Ezt követően egy időre beállt német színésznek; Erdélyben, majd 1828-ban Kassán játszott. Ezután mint vándorszínész tengette életét, de rendezői és zenei vezetői feladatokat is ellátott, többször volt igazgató. Társulata 1815–16-ban és 1827-ben Kecskeméten is föllépett. 1837-től a Pesti Magyar Színház, majd a Nemzeti Színház tagja lett, előbb kardalosként, utóbb mint kottatáros, gazdasági tisztviselő, végül mint kegydíjas. 11842-ben ünnepelték – elsőként a magyar színháztörténetben – 50 éves színészi jubileumát. Mindkét felesége, Kelemen Erzsébet és Járados Annamária is színésznő volt. Dinasztiát alapított: fia, menyje, unokái is a színészpályát választották. A sokat nélkülöző

Láng Ádám János (Telepy Károly festménye)

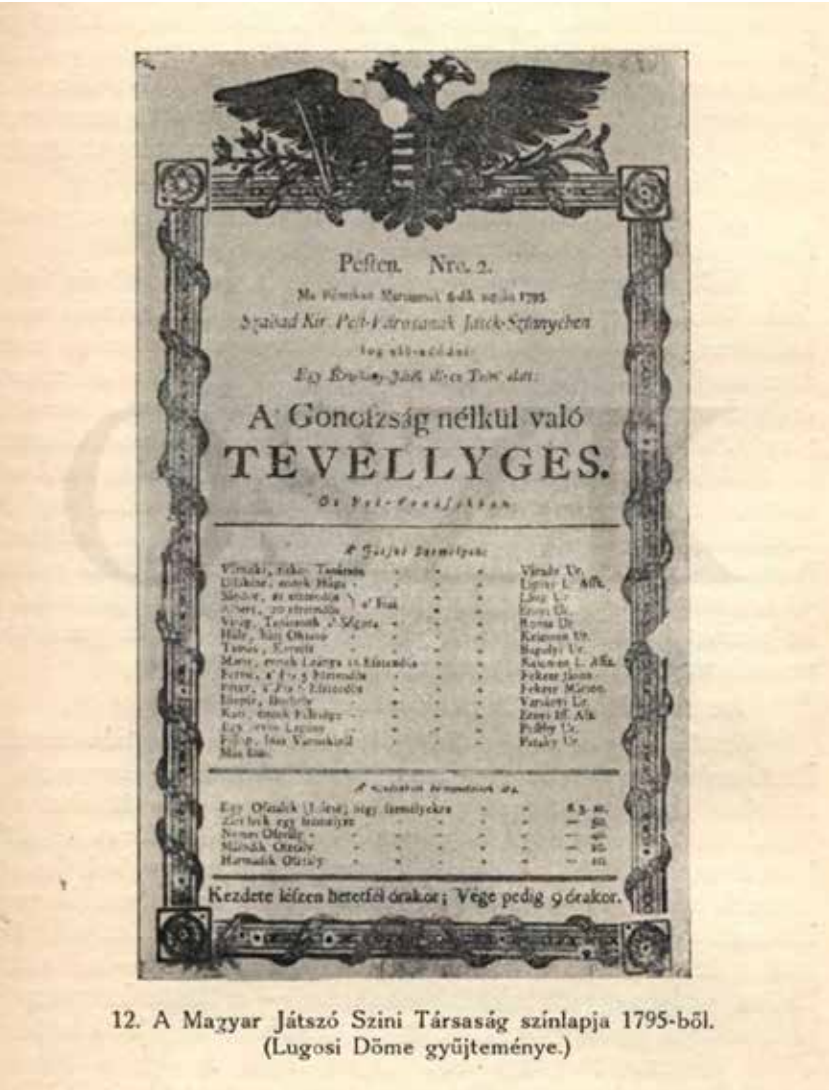
agg színész 1847. március 22-én a Rókus-kórházban hunyt el.

Láng Ádám János kezdetben fiatal szerelmeseket és szeles gavallérokat játszott, olykor szükségből hős feladatokat is vállalt. Szerepkörét sokáig megőrizte, későn tért át az idősebb karakterszerepekre. Zenei műveltsége és kellemes tenorhangja nemzedéke vezető énekes színészévé avatta. Ő játszotta a címszerepet az első magyar énekesjátékban, a Pikkó herceg és Jutka Perzsiben. Tevékeny darabíró és jelentős színészpedagógus volt. 112 művet fordított magyarra, de 27 eredeti, illetve átdolgozott darabja közül csak öt jelent meg nyomtatásban.

(Források: *Kecskeméti Életrajzi Lexikon *Magyar Életrajzi Lexikon *Magyar Színházművészeti Lexikon *Múlt-kor történelmi portál *OSZK Színháztörténeti Tár)

Az első pest-budai magyar színtársulat férfitagjainak aláírása

A Magyar Játzó Szini Társaság színlapja

B U D A.

Ma Hétfén, Péntek Hónának 6-ik Nappján 1793. Éjfé.

A' Nemzeti Játzó - Tárfaság által

A' Híd mellett lévő Nyári Játék - színen
az Abonementnak félretételével,
fog előadódni:

**PIKKÓ HERTZEG,
JUTKA PERZSI.**

Uj Szomorú Vig Opera két Fel-Vonásokban,
Nézet Nyelvűből Magyarra alkalmaztatott
Tek. S' A' Ur által.
A' Muszáit ujjonnan szerzette Chadi Ur.

A Játzó Személyek:

Gombóczi, Tádé-Khán	-	-	Városi Ur.
Jutka Perzsi, a' Leány	-	-	Termetky Leány Al.
Pikkó, Kalmek Herceg	-	-	Láng Ur.
Dudgó, Pikkó Kóvetye	-	-	Schy Ur.
Bakli { Khán' Hadi Vezér	-	-	Városi Ur.
Trukli {	-	-	Egyi Ur.
Xixaxozetox, egy Babonás	-	-	Kalmek Ur.
Tatárok és Kalmokok.	-	-	

A' történeti elik Yphilon Városán előtt.

Leg-emlékezetesebb epokháji közee színlíbiájuk Színjátzó-társaságunknak ez Operának vagy is Képek-játékának elő-mutatását. Mielőtt leg-bel-sőbb örömmel meg-értetük, hogy több főredek való jó akardánk annak elő-adását látni kívánják, ezen változatokhoz meg-tenni ez ebrefutó kívánság helyes-lése végett lett magunk meg-határozását. — Uj és példa nélkül való lépése te-hát ez társaságunknak. — Dem kitűny nyomot, melybe bízhatna — niets törés, mel-lyet követheve. — De meonel szokatlanság a' dolog, melyhez kezdünk, mennél járattasabb az út, melynek indulunk; annál szükségesebb kézen előre bevezetést meogetetésekkel magunkat a' rosláló keleten ellen körül színtrolni. Tsek az olya-nok lehetneek alacsonyok kézzel felsőlünk, kik vagy iparkodásukat irigylük, vagy a' környöl állásoknak minden egymással való egybe vetése nélkül szoktak szóllani a' dolgoknak érdeméről. Ha ki az első próbánkban is már tökéletességet keresne, a' természetnek rendes útját el-véte. Fő szélünk trak az, hogy mind színjátékunk a' leg-nagyobb akadályok által is farkából ki nem vehető kérség-nek, mind nemzeti nyelvünk' mivelteés égének tanúbizonysága legyen. — A' já-ték-darabnak leg-főbb előre való díszetere szolgálhat, hogy egy oly nevezetes fészéknek munkája, ki Blumauer' travektirozott Áeneidát magyar ruhába öltöztet-vén, elemésségéről, a' költséden való ritka példája könnyűségéről a' vers-szerzese-nek természetességéről magát az egész Hazánál meg-ismertette. Teljes e' mun-kája is poétai szépségekkel, elvöl gondolatokkal, trefás alkalmaztatásokkal, mel-lyekre nézve tak dem Originelek lehetne tartani.

El-adandó nyomtatványait ez Operának a' Kalmek Jébet találó, darabját sz. sz.

Kezdeté léfzen 7 órakor, vége pedig 9 óra tájban.

D f e n.

Diese Montage des 6ten May 1793

wird die ungarische National-Schauspieler-Gesellschaft in dem
Sommertheater an der Brücke mit
ABONNEMENT SUSPENDU
die Ehre haben vorzuführen:

**Prinz PIKKÓ,
und
JUTKA PERZSI:**

Ein tragisch-komisches Singspiel in 2 Aufzügen, nach der Dicht:
Prinz Schnudi und Eva Katbel

Ganz fertig bearbeitet von Hrn v. Sz.
Die Musik ist neu gesetzt von Hrn. Chadi.

P e r s o n e n:

Gombóczi, der Zertartfelm	-	-	Herr Városi.
Jutka Perzsi, dessen Prinzessintochter	-	-	Mademöil. Termetky.
Pikkó, Sohn der Kalmeken	-	-	Herr Láng.
Dudgó, ein Knecht des Fürst Pikkó	-	-	Herr Schy.
Bakli { Herrführer des Regens	-	-	Herr Városi.
Trukli {	-	-	Herr Egyi.
Xixaxozetox, ein Zuhörer	-	-	Herr Kalmek.
Rehrer Kalmeken und Tartoren.	-	-	

Die Handlung geht vor bey der Stadt Yphilon.

Ujjonnan verdient die Vorstellung dieser Oper unter die merkwürdigsten Epochen der un-garischen National-Schauspieler-gesellschaft zu werden. So wie wir mit unglaublicher Freude ver-nahmen, daß sich seit mehreren Jahre und achtungsgewürdige Obance unsers Instituts die Vorstellung dieser Singspieler-gesellschaft, konnte uns nichts mehr in dem Zeitschlusse wän-deln machen. Dieser hebrä Wunsch, dieses aufmerksame Verlangen zu befreidigen. — Neu und beispiellos ist zwar der Schritt, den wir wagen; — zunächst eine Spur, die uns leiten sollte; diese haben gegeben, die wir betreten konnten; allein desto nöthiger bedarf es auch vorläufiger Entschuldigungen, um uns vor künftigen Beurtheilungen zu schützen. Nur deswegen dürfen wir verabschiedende Worte zu sagen, die auf unsere Verabdingungen mit Mißgunst herabseht, oder ohne alle Berücksichtigung der Umstände den Werth einer Sa-che zu mindern geseht ist. Wer von dieser ersten Vorlesung schon Wohlkommenheit foder-te, möge den ewiglichen Ruhm der Natur nicht lassen. Dieser Naturwied kann nur sein, einer neuen Beweis anzuzeigen, daß von der Wohlthaten unser Nationalsprache, theils aber auch von der ungarischen Bereitwilligkeit dieser Schauspieler-Gesellschaft jedes Hin-derniß zu bekämpfen. — Die vorgeschickte Beschreibung des heutigen Stückes dient et-gowiß, daß es das Werk eines Schriftstellers ist, der durch seine vorzügliche freye Ueber-setzung von Blumauer' travektürer Aeneis dem Vaterlande hülfreiche Proben seines Könnes, und Schankmuths. So wie seine schone Thätigkeit in der Poesie gegeben hat. Auch dieses Singspiel ist voll dichterischer Schönheit, reiziger Einfalt und schen-licher Anziehung, in deren Rücksicht es auch gewiß Original genannt zu werden ver-dient.

Die gedruckten Cynaplate dieser ungarischen Oper sind bey der Kasse zu haben, zu so kr.

Die Eintrittsgelder wie gewöhnlich. Der Anfang ist um 7 Uhr.

Az első magyar énekesjáték, a Pikkó herceg és Jutka Perzsi színlapja

Kékesi (Banadics) János

CSAK A ZENE SZÉPSÉGÉT LÁTTA

„Mi, vakok érezzük, milyen megváltó ajándéka Istennek a zene. Ha gyötör a látványosság, odaülök a zongorához és már a negyedik futamból érzem, hogy élni szép, az élet gyönyörű isteni rendeltetés.”

(Kékesi János)

A pilisvörösvári sváb családból származó Banadics János alig hatéves gyermek volt, amikor felrobbant a kezében egy első világháborúból visszatért katonának a kezében 5 ujjpercet veszítette el, hanem előbb az egyik, majd néhány hónap múlva a másik szemére is megvakult. Az ég kékjére emlékezve magyarosította nevét. Az a szín még élt benne – így magyarázta ezt a gyermekeinek.

110 éve, 1912. december 20-án Pilisvörösváron született Kékesi (Banadics) János pedagógus, kántor, zeneszerző. Már diákként is kiválóan játszott zongorán és orgonán. Zenetanárnak készült, és 1932-től Budapesten, a vakok intézetében karnagy- és kántorképzőt végzett. Ezt követően visszament szülővárosába, ott kezdte munkásságát. 1942-től a Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola zongora tanszakán folytatta tanulmányait. Többek

Kékesi János

között Hernádi Lajos, Weiner Leó, Kodály Zoltán és Molnár Antal tanította. Mindvégig kitűnő eredményt ért el, ezért a diploma megszerzését követően zeneakadémiai tanárnak marasztalták. Közben azonban megnősült, két gyermeke, Gizella

és János is ekkor született, s mivel anyagi helyzete nem engedte meg, hogy Pesten maradjon, ezért a felkínált rangos állást nem fogadhatta el. 1948-ban családjával együtt Kecskemétre költözött. Előbb a híres város zeneoktatói munkaközösségének tanára lett, majd 1956-tól közel 10 éven át a testület munkáját irányította.

Kékesi János zeneszerzőként is maradandót alkotott. Többféle zenei irányzattal foglalkozott. Kórus- és zenekari műveket, zongoradarabokat, fia számára klarinétversenyt komponált. Érdekelte a tánczene, még operettek is írt, melyek egyikét neves művészekkel a pesti Jókai Színház állított színpadra. Számos egyházzenei kompozíciót is szerzett, ezek szövegét szinte kivétel nélkül ő maga írta. Műveit nemzetközi pályázatokra is elküldte, New Yorkban és Bécsben 2., Párizsban 3. helyezést ért el.

Bár hite miatt sokszor bántották, egész életében vallásos ember maradt. Kecskemétre kerülve a Barátok templomának kántora lett. Hosszú évekig szolgált a ferenceseknél, emiatt leányát nem vették föl a Zeneakadémiára. Fia felvételijének időpontjára ezért inkább nyugdíjba vonult, János el is végezte a klarinét szakot. Ettől kezdve vasárnaponként a Nagytemplomban

„Szent István-napján a barátok templomában a Szerafin női kórus bemutatta a templom kántorának. Kékesi Banadics Jánosnak misezenéjét. Akik hallgatták, nem a futamok briliáns halmazától, hanem az énekszámokból kicsendülő mélységes hitnek, megvigasztalódásnak erejétől hatódtak meg. Az élettől meggyötört, akadályvesztésben elfáradt emberi lélek hódolt a misezenében az Isten előtt. Kékesi Banadics János élettörténete fantasztikus, művésszé fejlődése pedig az emberi akarat, élnivágás egyik természetfeletti csodája. Zenéje is ezt tükrözi vissza.”

(Kecskeméti Közlöny, 1941. augusztus 26.)

a délelőtti nagymiséen rendszeresen ő orgonált. Az ország sok templomában adott önálló hangversenyt, Pannónhalmára minden évben meghívták. Egyik fellépését követően a helyi sajtó így méltatta: „Tavaszi varázslat volt a muzsikában, elmúlt a röpke idő. Mintha nem is percekkel számoltunk volna. A zene országában más mértékkel mérnek.” Vezette a kecskeméti angolkisasszonyok kórusát is, és szoros barátságot ápolt több kegyesrendi paptanárral. Murányi Károllyal, a piarista templom kántorával közösen külföldön is koncertezett.

Távoli ismerősei „vak kántor” néven emlegették, tanítványai, barátai azonban Tanár Úrnak szólították. Magántanárként ugyanis sokakban ültette el a zene szeretetét. Diákjait mindenben segítette. A tanítást idős korában sem hagyta abba, a halála előtti estén is egy harmonikán

A pilisvörösvári iparoskör műkedvelői nagy sikerrel mutatták be dr. Sumári Sándor és Kékesi Banadics János operettjét, a „Réziké”-t (Színházi Élet, 1935)

A halála előtti napon is tanított

tanuló diák tudását csiszolta. 1984. január 21-én hajnalban Kiskunhalasra indult. Leányához készült, aki ezen a napon ünnepelte születésnapját, s névnapja alkalmából egyetlen unokáját is köszönteni kívánta. A vonaton azonban szívinfarktusra kapott. Temetésén sokan megjelentek. Búcsúztatói úgy vélték, szívhez szóló utolsó vasárnapi Ave Máriaját sosem felejtik el.

Varga Géza

Felenségével és gyermekeivel

A zeneoktatói munkaközösség

Ifjúkori zenekara (a harmóniumnál még mint Banadics János)

MÚLT ÉS JELEN AZ ÉVFORDULÓK TÜKRÉBEN

150 éve, 1872. augusztus 12-én született Olgyay Ferenc festőművész. Festészeti tanulmányait Budapesten és Münchenben folytatta. Hazatérve Szolnokra ment, ott a Szolnoki Művésztelep egyik alapító tagja lett. 1907-ben csatlakozott a MIÉNK képzőművészeti csoportosuláshoz, majd Iványi Grünwald Béla hívására 1911-ben a Kecskeméti Művésztelepre ment festeni.

Nyaranként felelősségteljes rajz, illetve festőtanári munkát vállalt, korrigált a művésztelep tanfolyamain. A kecskeméti telep szecessziós stílust követő festőivel azonban szembefordult, végül 1914-ben elhagyta a híros várost, Sárváron szervezett képzőművészeti iskolát, majd Budapestre költözött, ott hunyt el 1939-ben. Többnyire tájképeket festett, gyakran alakokkal, állatokkal. Fő motívumait a természetből merítette.

175 éve, 1847. augusztus 27-én Kecskeméten született Horváth Béla ügyész, bíró. Középiskoláit Kecskeméten, jogi tanulmányait Budapesten végezte. Pályáját a fővárosban kezdte, majd Kecskeméten előbb alügyész, később törvényszéki jegyző, királyi alügyész, illetve az ügyészség vezetője lett. 1891-ben áthelyezték a pestvidéki ügyészséghez és megbízták annak vezetésével, azután táblabíróvá nevezték ki. Jogi

témájú cikkei többek között a Jogtudományi Közlönyben és a Büntető Jog Tárában jelentek meg. 1915-ben vonult nyugállományba. Ismét Kecskemétre költözött, ahol aktívan részt vett a helyi közéletben. Hosszú életet élt, 86 évesen hunyt el. A Kecskeméti Nagy Képes Naptár így méltatta: „Hazafiassága és a becsületről vallott felfogása bátran mintaképül szolgálhat.”

100 éve, 1922. október 1-jén született Tamás Ervin festőművész. Előbb az Iparművészeti Iskola, azután a Képzőművészeti Főiskola diákja volt, de folytatott tanulmányokat Franciaországban, Olaszországban és Angliában is. Hazatérve rajztanárként dolgozott Debrecenben, majd a Dési Huber Képzőművészeti Kör vezetője lett. Közel húsz éven keresztül alkotott és tanított a tokaji művésztelepen. 1947-től állított ki rendszeresen, egyéni tárlata volt többek között a Múcsarnokban és külföldön, Winterthurban. Munkásságát Munkácsy-díjjal ismerték el. Egészség című, 7,5 négyzetméteres sgraffitója Kecskeméten az egykori Balaton utcai KÖJÁL-székház egyik épületének utcai homlokzatát díszítette. Az épületegyüttes helyén a közelmúltban lakópark épült, Tamás Ervin vakolatdíszje megsemmisült.

200 éve, 1822. október 15-én született Dunaiszky László szobrász. Müncheni és bécsi tanulmányút után klasszicizáló stílusban számos emlékművet, épületdíszítő szobrot és portrét készített. Egyik legismertebb műve a volt Nemzeti Színház oldalhomlokzatát díszítő Lendvay Márton-szobor. Ő készítette azt a Katona József-szobrot is, amelyet a híros város első világi köztéri szobraként 1861-ben a

kecskeméti vasútállomás előtti parkban állítottak fel. 1904 júliusában hunyt el. A Lyka Károly által szerkesztett Művészet így méltatta: „Csöndes munkásságú élet fejeződött be július 3-án, mely híján van a meglepő változásoknak, művészi szenzációknak, s ha nem is próbálkozott erején felül, azzá lett, ami lehetett: érdeme s elért sikerei helyet juttatnak neki a magyar művészet történetében.”

50 éve, 1972. november 10-én hunyt el Dezső Gyula jogász, egyetemi tanár. A kiváló jogtudós tanulmányait Párizsban, Milánóban, Berlinben, Budapesten, Kolozsvárott és Debrecenben végezte. Előbb Máramarosszigeten és Sárospatakon, majd 1923-tól 1946-ig Kecskeméten tanított. Elsősorban a magyar magánjoggal foglalkozott. Jogi, egyháztörténeti, világi és egyházi közigazgatási témájú írásai többek

között a Kecskeméti Lapokban jelentek meg. Részt vett a város közéletében is. A kecskeméti református egyházmegye világi főjegyzőjévé, a Református Egyesület elnökévé és az ifjúsági szakosztály örökös díszelnökévé választották. 1946-tól a debreceni, 1949-től a szegedi tudományegyetem tanára, nyugállományba vonulásáig tanszékvezetője volt.

100 éve, 1922. november 25-én hunyt el Venetianer Lajos főrabbi, történész, tanár. 1867 májusában Kecskeméten született. Iskolai tanulmányait szülővárosában kezdte, majd Budapesten folytatta. 1890-ben bölcsészdoktorrá, 1892-ben rabbivá avatták. Előbb Csurgón és Lugoson szolgált, azután Újpest választotta meg főrabbijának. Az Országos Rabbiegyesület alelnöke, a Ferenc József Országos Rabbiképző Intézet

vezérlőbizottságának tagja, az intézet óraadó teológiai tanára volt. Teológiai tanulmányain kívül a zsidóság történetét tárgyaló műveket írt. Vallástörténeti munkásságából kiemelkednek a keresztény és a zsidó liturgia kapcsolatait kutató írásai. Emlék- és gyászbeszédei, különböző alkalmakkor elmondott köszöntői és megemlékezései nyomtatásban is megjelentek.

JELES MAGYAROK KECSKEMÉTI KÖTŐDÉSEI

125 éve, 1892. június 30-án született Lajtha László, a XX. század első felének egyik legnagyobb magyar zeneszerzője. Meghatározó tevékenységet fejtett ki a népzene kutatás és a zenepedagógia, valamint a nemzetközi kultúrdiplomácia terén is. Emellett zongoraművész volt, karmester, egyházzenesz, hangversenyszervező és zenei ismeretterjesztő,

hangszertörténeti szakember stb. Életében – főként Franciaországban – a nála egy évtizeddel idősebb Bartókkal és Kodállal együtt úgy emlegették, mint a három nagy magyar. A kommunizmussal való szembenállása miatt műveit 1948 után Magyarországon alig játszották. Zenetörténetileg igen jelentős, egészen egyéni arculatú életművét az utóbbi évtizedekben kezdi újra felfedezni a zenei szakma és a közönség. Kecskeméten, Vacsiközből utcanév őrzi az emlékét. Tanítványa, Kemény Endre, a Kecskeméti Városi Szimfonikus Zenekar korábbi vezető karnagya így méltatta: „Boldogan jártam hozzá, minden órája olyan volt, mint a legizgalmasabb előadás. Éreztem, hogy bízok bennem, és hogy szeretettel foglalkozik velem. Csak a zenére figyeltem, csak a zene volt neki fontos. Számomra pedig éppen az volt jó, hogy a zenében ennyire közel kerültünk egymáshoz.”

125 éve, 1897. szeptember 20-án született Tamási Áron Kossuth-díjas író. Székelyföld egyik legjellegzetesebb és legnagyobb írója több ízben is ellátogatott Kecskemétre. 1933-ban járt a híros városban először. A Szépművészeti Céh tagjaival jött. Erdélyi mivoltukra való tekintettel csinnadrattás fogadtatást szervezett nekik a város akkori vezetősége. 1962

májusában is járt Kecskeméten, szerzői estjét a Cifrapalotában tartották meg. Nem sokkal később a Katona József Színház előadását tekintette meg. A kecskeméti teátrum Boldog nyárfalevél című darabját vitte színre. Az ősbemutató főbb szerepeiben Margittay Ágít, Dévay Camillát, Simon Györgyöt és Fekete Tibort láthatta. 1962. december 25-én kelt levelében az előadás kapcsán Tamási Áron e szavakkal méltatta a kecskemétiakat: „A színház, ahol darabom színre kerül, a Katona József nevét viseli, keserű életének színhelyén. Ha ő küszködött, a sok engesztelés után talán magam is vihetek neki egy virágszálat: a bizalomnak egy vidám virágát. S hogy ezt elvihetem, köszönet a segítő társaknak: a színháznak és a játszó művészeknek; s akik a szellemi gondosságban ápolják őket: a város és megye vezetőinek.”

125 éve, 1897. szeptember 24-én Nagyszalontán született Sinka István Kossuth-díjas költő, író. A bihari pusztákról származott, Békés, Bihar és a Kőrösök vidéke: Büngözsöd, Kölesér, Kálló és a Csigla menti táj volt az író-költő szülő- és nevelőföldje. A „fekete bojtár” – ahogy magát nevezte – a múlt század húszas és harmincas éveit nehéz sorsú Magyarorszá-

gának éneke volt. Verseiben annak a rétegnek a hangja szólalt meg, amelyről Sinka előtt senkinek nem volt szava. Hősei a juhászok, a bojtárok és a pásztorok voltak, akik a téli harmaton fekvő éhes társukat szószólónak szemelték ki maguk közül. Hívnak a csillagok című versében megrendítő őszinteséggel vallott magáról: „Ág vagyok csak itt a télben, Rianás a magyar jégben, Sikoly a nagy síki szélben S tábla az isten kezében.” 1934-ben Kecskeméten, a Katona József Társaságban szerepelt. Sántha György, illetve a mezőgazdasági középiskola vendégeként később is többször járt Kecskeméten. Itteni letelepedésre is biztatták, ez azonban nem valósult meg. Kadocsa merre vagy? című regénye 1944-ben az Első Kecskeméti Hirlapkiadó és Nyomda gondozásában jelent meg. 72 éves korában, 1969. június 17-én hunyt el.

150 éve, 1872. szeptember 29-én hunyt el Déryné Széppataki Róza, az első magyar opera-énekesnő, a vándorszínészet korának legnépszerűbb színésznője. 1793. december 23-án született. Kecskeméthez Katona József révén kötődik, akivel az 1810-es években a pesti színtársulat tagjaként került kapcsolatba. A fővárosban diákoskodó Katona

szerelmre lobbant a szépséges színésznő iránt, aki viszont számításba sem nagyon vette. Fennmaradt egy levél története, melyben monogramját használva írt Katona érzelmeiről Rózához, akinek fogalma sem volt kitől érkezett az üzenet, mert Katonát Békési Józsefként tartották számon maguk között is. Csak fél év múlva derült ki Róza számára, amikor már Déry István felesége volt, hogy a visszahúzó, meglehetősen mogorva kis „Katona Józsi” volt a szerelmes ifjú. Katona 1814-ben erről az esetről írta a Rózsa, avagy a tapasztalatlan légy a pókok között című vígjátékát, melynek kacér hősnőjében egyértelműen szerelme ismerhető fel, emiatt a színésznő megsértődött. Később kapcsolatuk véltetően rendeződött, hiszen a Bánk bán 1833-as kassai ősbemutatóján Melinda szerepét Déryné Széppataki Róza játszotta.

Keresse a Kecskeméti Médiacentrum nagy érdeklődéssel kísért helytörténeti kiadványát, a Hírös Históriák magazint!

A HÍRŐS HISTÓRIÁK LAPSZÁMAI MEGVÁSÁROLHATÓK KECSKEMÉTEN:

- a Kecskeméti Médiacentrumban (Szabadság tér 2.)
- a Lira Könyvesboltban (Hornyik J. krt. 2.)

- a Kóborló Könyvesboltban (Csongrádi u. 1.)
- a Piaccsarnokban, a könyvárusnál és az újságárusnál.